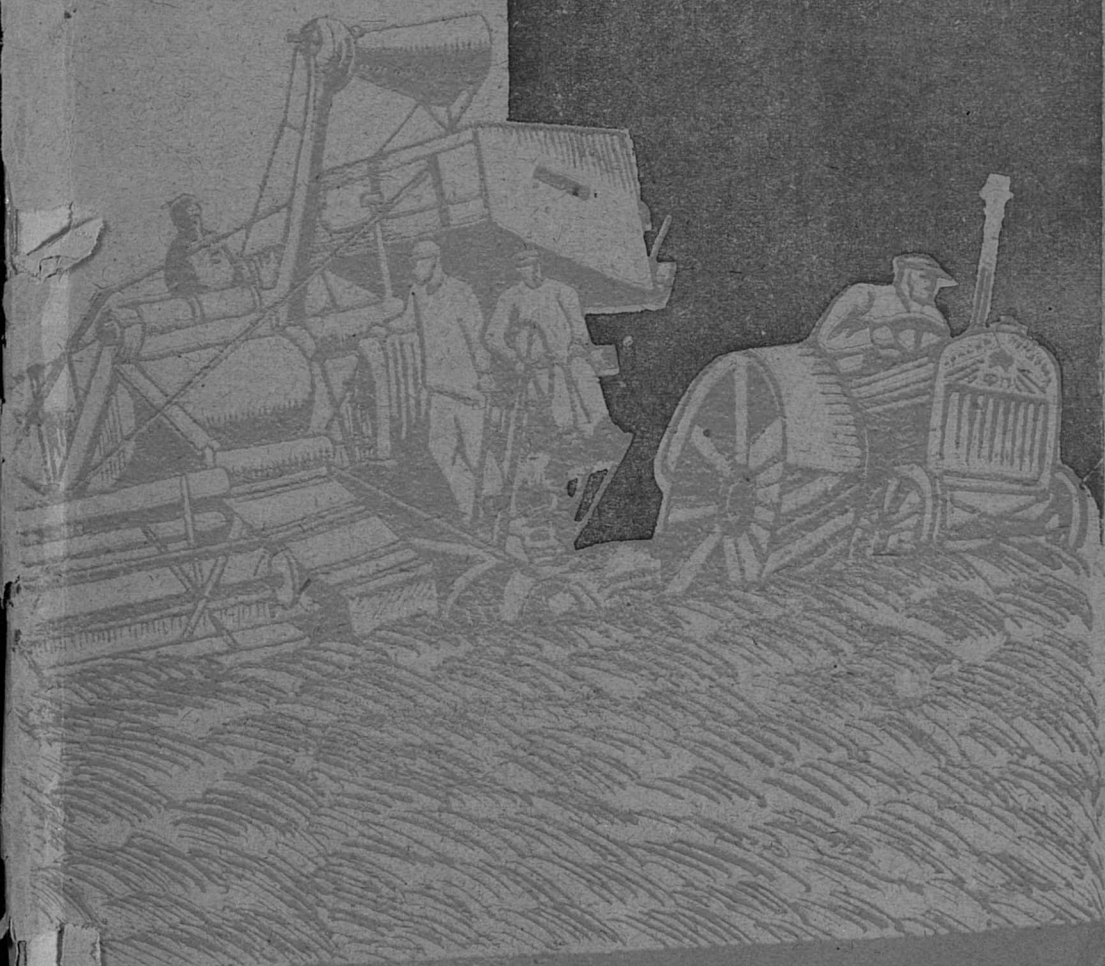

71
Б. КРИЛ

МАШИНА КОЛХОЗЫН

Ј У Р И Н А Л Ы Г

	Листб.
1. Возкыв	3
2. Муужалан көлујас	5
3. Плугјас	—
4. Кушом плугјас емөс	13
5. Плуг лөсөдан правилөјас	17
6. Тракторнөј плугјас	19
7. Агасјас да култиваторјас	22
8. Көзән машинәјас	28
9. Му вынеөдан көзән машинәјас	36
10. Вундан машинәјас	40
11. Вартан машинәјас	53
12. Комбајн	63
13. Нһань весалан машинәјас	67
14. Сорғыровкајас	69
15. Візму ужалан машинәјаслөн да өрудіјөјаслөн производітел- ност	73
16. Тракторјас мунөм јылыг таблица	75
17. Машинәјас ғырыс овмөсјаслы	76
18. Машинөн вөсйтчөм да најөс вөзөм	78
19. Вартан машина көлөсајас вылө	79
20. Прімернөј уж Јегорлыкскөј МТС-лөн	81
21. Бөрја кыв	83

~~124-11~~
~~4~~

Б. К Р І Л.

Коми-3
3-1628.

МАШИНА КОЛХОЗЫН

Г.П.Б. в Лигр Ц
О.Э 1932
Акт. № 28

КОМИҢИГА ЛЕҢАНИН (КОМИ ГІЗ)
1 9 3 1

Криль—Машина в колхозе

Тираж 2.500. Заказ № 6031
Уполном. облит. № А-921
Ф. 62×94, 152.693 з., 5,5 п. л.
Отв. редактор Шадрин.
Тех. редактор Соснин.

8-кмож

МАШИНА КОЛХОЗЫН

Сетöма наборö 3/XI-31, сетöмапечатö 24/XI-31^{г.}
Комігосіздатлөн типографіја
Сыктывкар, Коммунистическöј, 2.

В О З К Ы В

Социализм сама візмуужалом кутас мунны машина-
јасон.

Трактор да гырыс машинајас кыпөдөны урожај,
содтоны овмөслыг товарној продукция, кыпөдөны уж-
лыс продуктивност.

Бостам-көч өтi гектар шобдi му комбайнөн поңо
идравны өтi мортлы часонжынјонөн, кор сiјө-жө мусө
кiпомыс idралом выло да вартанөн вартөм выло петө
250 морта час.

Сложнөј машинајас колхозын оз сөмын кыпөдны
урожајност да продуктивност ужлыс.

Колхозын машинајас — кулаккөд косасан чорыд
өрудiјө.

Колхозын машинајасыд гөм да шөркөд-дема крес-
танаы отсалө өдјөнжык бурмөдны візму овмөс, кы-
пөдны ужлыс производительностсө, мынтысны зiкөң
кулак кiпод улыс.

Овмөслыг товарност кыпөдөмөн колхозса машина
отсалө бырөдны кулакөс, кыңи классөс, дорвыв кол-
лективизация база вылын да венны кулак ыаң колхозса
ыаңөн.

Машина колхозын, производственно-техническөј база
кыпөдөмөн, гөм да шөркөд-дема крестанаөс сөкыд
ужыс мынтөмөн, сетис бур подув культурној револу-
цијалы.

Кулак зев бура гөгөрвоө машиналыс значеңһөсө.
Машина кулак кырымын отсасө эксплоатация нуөдны,
ческөдны гөм крестана массаөс.

Революция бөрын первојја војасас лжеколхозјас
пыр кулакјас быдсама ногөн вермасисны гырыс слож-
ној машинајас аскиас бостөм вөсна.

Отпор сетөм бөрчi кулак вежис ассыс тактикасө —
кутчiөс нуөдны паныда агитация тракторјаслы да ма-
шино-тракторној станцияјаслы. Колө вөли сөмын крес-

тана мујас вылын тракторјаслөн һекымын вога уж мед ескө гөл-шөркофа олыг крестана масса гөгөрвоисны, мыј машинајас медкокһида мынтөдөны кулак кабыр улыг.

Они Совет сојуз пастала абу сешөм места, көни тракторлы паныд мунан агитація мөртчис олөмө.

Тани вермөм бөрын кулак бара кутис муферитчыны. Они сижө „гырыг машинајас дор“ сулалө. Кулак виставлө крестанылы, мыј колхозын-пө став уж кутасны нуны тракторјасөн да комбайнјасөн да сы вөсна колхозө пыртөз вөјдөр посны вимуужаан көлујтө колө вузавлыны.

Тақи көсјис кулак колхозјасын вөчны мыщөд (падмөд). Сөмын і тајө сылы ез удајтчы.

Гөл да шөркофа олыг крестана гөгөрвооны: көрбочөј классид став вынсө-һин зелөдөма промышленност кыпөдөм вылө, сывылө мобимзујтө став ассыс средствојасө, а заводјасыд оз-на вермыны сетны став колхозјаслы тырмымөн гырыг машинајас.

Гырыг машинајас колхозјасө кутасны воны вочасөн. Сы вөсна тајө вөјасас вөлөн ужалан буржык машинајасө да көлујсө колө ставнас исползујтны, медем буржыка исползујтны машинајас колхозын, колө төдны кушөм орудіјөјас да машинајас колө өтүвтөм секторыс медвөјдөр исползујтны, кықи колө лөсөдны машинајасөн орјавлытөм уж, кықи колө вөзны машинајасөс.

Тајө һыгаыс сувтөдө ас вөзас мог — отсавны массалы тајө ужын. Ми тани висталам кықи прөстөј машинајас јылыс, кодјасөн бур ужавны ічөт овмөсјасын да кодјасөс колхозһиклы колө кужны бура исползујсны, сөқи-жө сложнөј машинајас јылыс-і.

Тани тракторјас јылыс оз виставсы, а комбайнјас јылыс пасјөма зев ешаһик. Тајө машинајасөн төдмөдө Савченко-Бельскөјлөн „Трактор да комбайнјас“ һима кодөс Коми һига лөзанин лөзис роч вылыс коми кыв вылө вужөдөмөн, 1931 воын.

268

- жол 2

— 00

- 8M

- 28

МУ УЖАЛАН КӨЛУЖАС

Мусин (почва) обработајтөмөн небәддөны ежасө
өрөжкі гыреа комокјасө вөчөны. Орөжкікод му бур-
жыка вичмөдө ас пыщыс васө. Комөкјас костјасас ко-
лө сынөд. Сынөд јона коланатор: сынөдөн лолалө кө-
засы (быдмигас, сынөдыс вынеөданторјасө мусинмыс
(почваыс) өдјөжык разлагајтө — сывдө. Рышкыд мусин
оз сещөм јона шонав шонди воын, дырөнжык көзалө-і.
Быдтасјаслы сјјө бурөщ колана. Быдтасјас, либө быд-
тасјаслөн көјдысыс—тусыс оз мучитчы јона көзыдыс-
ғы, јона жарыс-ні. Вывти бусмөм мусин вајө вред. Бусыс
тыртө посні комокјас костсө, вөтлө сес сынөдсө. Зе-
расөм бөрын буса му коркаасө. Коркаыс кор вывти
өдјө космө мусинмыс, ваыс дај петасыс кызмырдөн
сыпыр аслыс тјјсө піскөдөны.

Рышкыд код комокјаса мусин артмө нарошнө лө-
өдөм уна сикас көлујјасөн (орудјјөјасөн) мусө ужалө-
мөн. Сещөм сикас көлујјасыс-кө абуөс-на, кодјасөн по-
чыс ескө колананог му ужавны, лоө ужавны плугјасөн,
пйнајасөн (агасјасөн), либө кульваторјасөн, мукөд дырјі
весіг каткајасөн. Тащөм сикас көлуј зев уна ем, мед-
са-нын колхозјасын, быдсама инвентарсө сенјасын өтүв-
төма-да. Колхозныкјаслы колө кужны бөрјыны на пыщ-
кыс медколанајасө да медбурјасө.

Мусинобработајтан орудјјөјасөн төдмөдөм могыс
видлаам на пыщкыс медколанајасө, төдмөдам кызі
најө ужалөны, мыјөн бурөс да мыјөн өмөлөс. Индам
щөщ кызі сјјөјасөн вөдтчыны да кызі позана посні
ремонтјас вөчны.

ПЛУГЈАС

Лөсөдөма уна сикас плуг: емөс плугјас ежа ко-
савны, важ му гөрны: емөс нөшта аслыс сама плугјас лаж-
мыдјика гөрыштана, мулыс коркасө лушщтіны. Таыс өп-

рич быд плуг лөсөдөны уна пөлөс пыднаті гөрны: плуг-
јас абу өткофөс течөмыс серті, көлөса лыдыс серті,
вескөдлан (управлајтан) сертыс-і. Сөкта сертыс
плугјас овлөны вөлөн да тракторөн кыскалана.

Вөлөн гөран плугјас овлөны өті корпусаөс да кык
корпусаөс. Өті корпуса плугјөн пыдіті гөрөны, кык-
корпусанас мөдпөвсталөны лажмыдіка: чорыд му вы-
лын ужавны сецөм плугнас оз шогмы: секі ковмас уна
вөв додлавы, уна вөвлөн мөдамөдыслы мешајтчө-
мысла производительностыс лоө улын. Өті корпуса
плугјас бара-жө абу зік өткофөс, емөс прөстөј, мбө
өшалан (вісачөј плугјас, рамаа плугјас көлөсајасөн. Кык-
корпуса плугјас көлөсааөс-жө, емөс рычагјас-і. Ноа-
корпуса плугјасөн вөдітчөны сөмын јогтурун бырөдөм
могыс, кујөд да мнөрала вынсөданјас мупышкө сүјөм
могыс: сіјөн вөдітчынысө кокңид, уна вөв додлавы оз
ковмы.

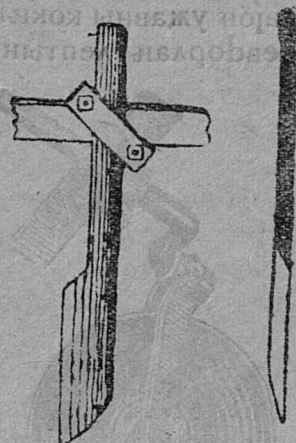
Тракториөј плугјас лөсөдөны трактор вын серті:
кыка, кујіма, нола мбө віткорпусајасөс¹⁾, мукөд дырјі овло
унжык. Гөрөны, вөлөн кыскалан плуг моз-жө, пыдыті;
бөрја пом пондісны вөчны уна корпуса тракторнөј лу-
шцілыкјас.

Плуг частјас. Торја сікас плугјасөс відлавтөз төд-
масам кушөм частјасыс течөма плугсө. Плугын емужа-
лан (робочөј) част да отсасаи (служебнөј) частјас.
Ужалан частөн лыдысөны: пурт, ралнык, шабала.

Пурт пластсө вундө, лөсөдөма быд плугјө. Пурт-
төг гөрны сөкыд, секі плассө нешкыны лоө-да, дај
бөрөздаыс буждө, ветлыны делө. Медым пурт ужаліс
бура, сіјөс колө лучкі лөсөдны. Пуртлөн јылыс медым
вөлі чут-чут вылынжык ралнык јывсыс дај мыјкөмында
возынжык; бөрөзда пыдөссаң пурт јыв 4 см. мында
вылынжык, возынжык—4 см. мында-жө, мбө кык чуң-
вөмлөс кыкнанла дорсаңыс (вічөд 2-д серпас). Тақі
вөчөны сы вөсна, медым пурта ралныка костас му ко-
мөкјасыс да јогјасыс оз тырны, оз көвјасны. Сөсса
пуртсө ладмөдөны оз вескыда сувтсөн, а ешаңык во-
лаң нывкмөсөн, пуртлөн вундан дорышыс песөвтөма-
коф шујгалаң. Тақі вөчөны сы вөсна, медым бөрөзда
шујгала дорышас ез кнртчы тышладор баныс, а інімс
сөмын еундан дорыс. Бөрөзда дорышө тышладор ба-

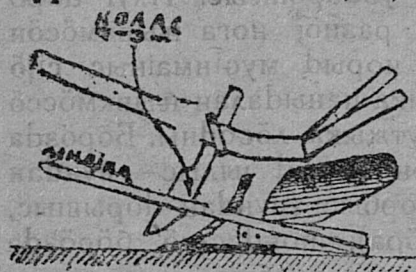
1) Вітыс өтпырјө гөрштана.

ныс Һиртҗигөн кыскавнысö лоö сөкыдҗык. Лучки-ö лоö заҗитöма пуртсö, поҗö видлыны кыҗи indöма 2-d серпас вылын: плуг шуҗгала дорас иҗатайвсаңыс да шабала пöлөнöдыс пуктöны мiңеҗка да мöдар иомöдыс кутöмөн лептöны вевдорлаң; мiңеҗкаыслы колö Һырыштны (инмывны) пурт вундан дорышас, а пурт тыша мiңеҗка костас iҗас төрмөн (2-3 мм) кост колыштö. Колана ног пуртсö ладмöдöны виңтҗаснас; увдор-вевдор виңтҗассö зелöдыштöны, мiчöдыштöны, мiбö кодарла-кö бокас пуктыштöны көрттор. Пуртор пуктыны оз поҗ, уҗалигөн сiҗö iҗсас. Пуртыс-кö Һеладнö лоö пуктöма, мiбö уҗалигас пöлыңтҗас - торкас, — кыскавнысö лоö сөкыдҗык. Унаөн-на крестана колхоҗныкҗас пöвсыс пуртсö лучки дөсöднысö оз кужны-да, гөриганыс җикöз бостлöны. Пурттöгыс-пö кокныҗык, шуöны најö. Сöмын тајö абу

1-ја серпас

Плуг пурт. Шуҗгалаҗас, боксаңыс виҗöдöмөн, веекыдланаң — дорышаңыс виҗöдöмөн

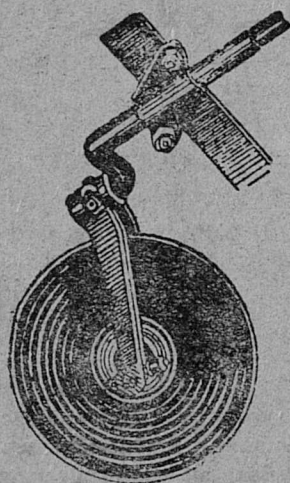

2-d серпас

Плугыс боксаң гөртөм муывсаң виҗöдöмөн. Мiңеҗкаыс пуктысö иҗата вывсаңыс лемех да ралык Һөлөнöдыс. Пурт лечыд дорышыслы мiңеҗкаас инмыны-жö колö.

да вылыс төчитны. Мулик пурт оз вунды, а сöмын Һилгö да сөктöдö плугыслы. Овлö, уна корпуса плугыс вөҗҗа пуртҗассö бостлывлöны, но тајö поҗö сöмын јона Һебыд муҗас уҗалигөн. Плугыс бөрҗа пуртҗассö (уна корпуса плугын пуртыс уна-жö) оз бостсы, пуртөн мунигөн бөрөздаыслөн шуҗгаладор вундасыс пырҗык шымыд лоö.

Тракторној плугын лөсөдөмө дискка пурт, мусө вундө бергалгас (вiз. 3-d серпас). Прөстөј вескыд пурт дорыс тајон ужавны кокнiжык, сөмын муликмас-кө, пондас гөрсө вевдорлаң лептыны: секи паныдасас-кө кушөмкө путор-ли, мукөд сiкас тор-ли, ныжмө-мысла оз вунды, а быгылтчас вевдор-тыс. Сы вөсна тащөм луртсө лөсөдө-ны сөмын сөкыд плугын. Диска пурт-лөн дисксө кутыс вiлкаыс (вожа көрт) вөлаыс өтарө-мөдарө чөрс-ылас бергалө, плугжөн ужалгөн сiжө асшоджасыс колана ног вескөдчө.

3-d серпас
дискка пурт

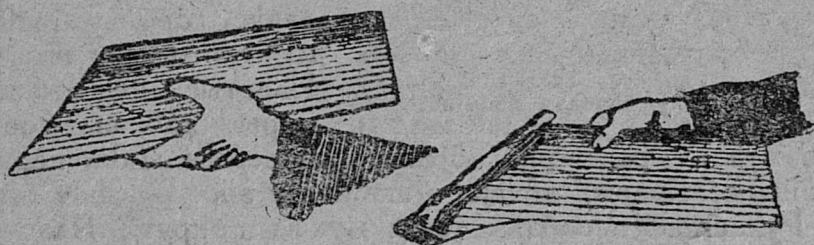
Диска пурт лөсөдөны сiз, медем меулысса гөрбыс, лiбө—мөднөгөн-кө шуны—гөрбыв чутыс вөли бурөщ ралнык жылас да 4 миллиметрмында вылынжык бөрөзда пидоссаңыс. Лучки лөсөдөм пуртлөн мiңежаөн прөверитгөн мiңежа дорышас инмө пасталакодънас, кост колтөг (зазор-төг).

Ралнык, вундө му пластсө увдорсаңыс. Плуг дорө пуктысө бөрөзда пидөслаңыс разнөј нога нывкмөсөн мусiн (почва) мода сертыс: чорыд мусiнмаиныс сiжө јонжыка нывкмөсалөны, лажжыка паныдалан нывкмөссө вөчөны; небыд мусiнмаинын крутжыка лөсөдны. Бөрөзда пидөсө колө инмыны ралныклөн лечыд жылыс—вундан дорышыс, а не увдорладор гөрбыс (вундан дорышыс, медем некушөма ез вөв чатөра); пондас-кө бөрөзда пидөсө инмыны ралныклөн увдорла гөрбыс, секи кыскы-нысө лө сөкыд. Ралныктө колө пыр iсправнөја кутны, јонжыка сы вөсна төждысны: өд ралнык вылө плугыслөн жын выныс усө i дерт-жө—кыткө көв неуна сылөн торк-сас, сiжө пондас јонжыка төдчыны мукөд частјас торкөм дорыс. Медвојдөр, ралныксө колө төчитны; төчитны щук вевдораңыс—вевдорсаң төчитөмөн ралнык жылыс пондас мiчажыка сiбавны бөрөзда пидөсас. Ралныкыс колана-ног пукалөмсө прөверитөны со кызi; плугсө кымынтөны ралныкјас вевдорлаң, пуктөны пјата помсаңыс мiңежа да нуөдөны вундан дорыш жылөдыс; мiңежа да ралнык увдор гөрб костас колө колны вельжыд кост. Зiк-жө тазi прөверитөны колана ног ралнык пуктөмсө уна кор-

пуса плугјасын-і. Прөверітіганыс-кө аңысас, мыј кушомкө ралык мңејкасаңыс ылынкоф, сіз-кө сіјө гөрігөныс лажмыдҗыка пондас гөрны.

Ралыклөн медвојдөр бырө јывладорыс — нырыс, сөкыдыс сылы медјона інмө-да. Ралык нырыскө мулык-мас, колө нуны куңеч ордө справітны — јывдыны. Справітігөн ралык нырсө кельдөз доһөдоны да мөләтөн кучкалөмөн колана выјөз һужөдоны, важ модаөчыс вайөдоны. Медым ралыксө һужөдны стөча, вөчөны выл ралык серті шаблон жөч мстыс; шаблон серті прове-рајтөны ралыклыс артман модасө (формасө). Сы вөсна колхозлы, выл плугјас һөбөм бөрын, колө төждысны, медым куңеч мбө ремонтнөј мастерскөјын ужалысјас пырыстөм-пыр лөсөдалысны колана шаблонјас.

Міјан да һемецкөј заводјасын вөчөм ралыкјаслөн удорла дорыс кызмөдыштөма (4-d серпас), көрт запас

4-d серп. Јевропаса ралык. 5 серп. Америкаса ралык — нырыс өжин модаа.

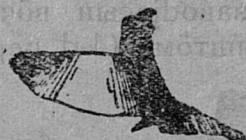
сетчө лөсөдөма. Сіјө запасыс і һужөдоны вымыссө. Запасыс-кө бырас, секи-һын лөө содтөд көрт мбө уклад сетчө пуңөдны, сөмын, колө шуны, пуңөдөмнад ралыкыс оз-һын важкоф бур ло, сы вөсна ізсөм ралыкөс буржык вежны выл ралык вылө. Ремонт бөрын ралыксө чорыда кола камітөны: доһөдлөны кельдөз да өдіјө көчөдоны — көчыд ваө сујөны.

Америкаса ралыкјаслөн модаыс (1 формаыс), зев сложнөј (5-d серпас). Нырјылыс налөн кыз дај јона куң, сіјәсө вөчөма немсө һужөдөм вөсна. Американскіј ралык ремонтірујтны сөкыдҗык. Колө ыжыд кужөм, медым сылы лөсөдны колана мода.

Шабала—плуглөн медглавнөј частыс; кушөм модаа шабала, сещөма і му һебчас. Кызі мі індылім-һын воңынҗык, муғін обрабатөны ежасө да јогтурунјассө бырөдөм могыс да посһөдөм могыс. Оты сікас плугтөн кык-

нан торсö отпырjаыс вöчны он вермы сы вöсна, кор муыс вывтi чорыд, первоj лоö вундыны мусö вöсныдiк пластjасөн да видчысны сылыс пöжгöмсö. Муыс-кö важ гöрöм-нын, jона-нын небчöма, сijöс нинöмла пöжгöднысö; сijöс вескыда колö поснöдны, дрöбитны.

Шабала ем уна сiкас, но најöс ставсö — вöла i тракторнöj плугjасыс — позö jукны нол сiкасö. Налөн нiмjасыс: вiнтöвöj, полувинтöвöj, культурнöj да рухадловöj (6-d серпас).

6 серп. Плуг шабала модajас.

Вiнтöвöj шабала гöрба, мылкja шöра, рамникөн вун дöм пластыс оз крутöja чег, алачакаjö да мiчаа кымынтчö; пластыс вiнтөн моз гартыштчö. Тащöм шабала нас гöрöны ендöм муjас, выл ежаjас. Пластыс оз жугав, чорыд лоö, сы вöсна

пиновтигас тырмымöнjа нöйтнысö оз вермыны-да, первоj кöчöны аслыссама кöчajас — шабди да зöр.

Рухадловöj шабала jона нукуыла, крут. Пластсö крутöja лептö да возладорас лезö. Сы вöсна пластыс jона жугавлö, поснi торпырiгö торjавлö. Тащöм сiкас шабала гöрjөн позö гöрны сöмын небыд мусiн; ежа косавны рухадловöj шабала оз шогмы, вывтi делö гöрнысö-да. Рухадловöj шабала jонжыкасö вöчöны кыккорпуса да нолкорпуса вöлөн кыскалан плугjассö. Таjö кык сiкас шабалаjасыс — вiнтöвöjыс да рухадловöjыс — абу нач шогманаöс-да, jонжыкасö паскалiсны сещöм сiкас шабалаjас, кодjас отпырjöыс бергöдöны i жугöдöны пластсö. Сещöм шабалаыс кык сiкас: полувинтöвöj да культурнöj.

Полувинтöвöj шабала пластсö тырмымöнjа бергöдö да бура дрöбитö. Шабалаыслөн веркöсыс (поверхностыс) мiчаа нугылтöма, куч бордjа, бордыс jонакофа-жö нугылтöма. Сы вöсна i бура нугылтчö пластыс.

Культурнöj шабалалөн бордjыс абужык нугыла даj веркöсыс крутжык: пластсö дрöбитö зев бура, сöмын омöлжыка гугöдö. Мусiн ногас сертi бостöны кодкö

сікас шабала плугсө. Полуинтөвөй шабала шогмөжык дөзөрйтны му турун улыс, шуам көт, клевер улыс културнөй шабалаөн дөзөрйтөны му һаһ көза улыс.

Вөлөн кыскалан став плугјасыс, сіз-жө унжык тракторнөй плугјасыс-і, ладмөдөмаөс кушөмкө өтө сікас шабалаөн. Сывөсна овмөсса мусіңјас сертө да мууж-алан переменајас сертө лөө бөрјыны кушөм-кө өтө, лібө кык сікаса шабала плугјас. Ковмас-кө, шуам, мукөд сікас шабала, секи-һын лөө быдса плуг һөбны: мөд сікас шабалатө мөд плуг дінад ладмөднысө оз поә.

Бөрја кадын германјаса да америкаса тракторнөй плугјасө пондісны лөсөдавны вежлалан корпусјас. Вежлалан корпусөн поәө ладмөдны лубөй, кушөм колө, шабала.

Ежабергөдан. Ежабергөданөн шусө қолаһык плужнөй корпус, кодөс лөсөдөма ыжыд корпусыс һеуна воэынжык. Мыј вөсна, да мыј вылө сіјөс вөчөма? Со мыј вөсна: өтө корпуса гөрјөн гөрігөн ежа пластыс пөрө до-рышөн код да колөны костјас; костјасыс вөсна ежыс дыр оз сіемы, оз пөжсы. Ежа бергөдан вундө пластсө да мичаа пөрөдө-кымыһтө, бөрсаныс муныс гөрјыс кыпөдө удорја ежатөм мусө да мичаа тыртө став ежа пластсө. Таәі гөрігөн ежыд һекушөма-һын сөсса оз ловзы, регыдөн пөжсас. Ежабергөдана плугөн поәө дај колө ужавны һе сөмын ежа косалгөн, а шөщ чорчөм коркаа му гөрігөн-і. Ежа бергөдланыд уна сікас модаөн-жө вөчсө. Немецкөй плугјасын ежашумалыс бөстө пластыс кык којмөд пәј ($\frac{2}{3}$) пастасө, а пыдна сертыс шулыштө пластыс кык жынсө (8-10 см.) Американскөй плугјасын ежашумалансө вөчөны јосјылаөнзык, шулыштө пластыс кык жынсө; шөкыда сіјөс өтлаалөны діска пуртдінө (14-d серпас), секи-һын сіјө телөбалө дај—вуштө діскыс мусө.

Шабаласө да раһыксө өтлаөдөны стојка вылын. Стојкамыс јон, зурыд; сізісө вөчөма сы вөсна, медым сіјө ез жугав, ез вөрөшитчы да сыдорө сібөдөм частјассө те-пыджыка кутіс. Стојка кістөма укладыс, лібө штампү-төма, удорас сібөдөма пөдөшва (2-d да 14-d серпас), медым плугыс муңгас ез вөј, а мичаа шлувдіс-муңіс. Пөдөшва бөрладорас виһытөма пјата (чурвізө). Пјатаа пөдөшвалы колө мичаа сібавны өткө—бөрөзда пыдөсас,

мөд-кө бөрөзда шугала дорас. Пөдөшваыслөн сижө мес-
таыс, кыті жітчөма стојка дінас, оз ков зік топыда то-
навны бөрөзда пидөсыскөд, пыр мед сені ҥеыжыд
кост вөлі.

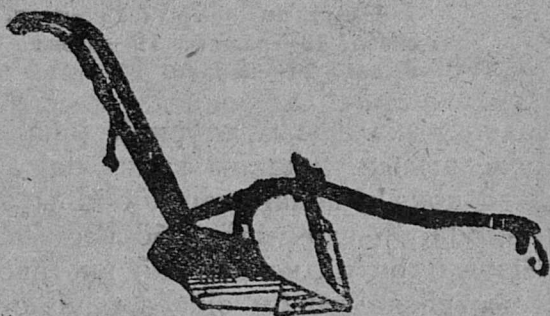
Плугөн ужалігөн колө візөдывлыны кызі пөдөш-
ваыс ветлө. Бөжнас-кө пјатаыс кыпөдчөма, — плуг пы-
рө пидө; бөжнас-кө вундө бөрөзда пидөссө, — плуг-
ыс петны індыгө. Сы вөсна плугсө колө лөсөдны сіз,
медым пјатаыс ез лыб ҥі ез ледчы, а мічаа шмівгіс.
Пјаталы сіз-жө топыда колө шмівгыны бөрөзда дорыш
пелөсөдыс. Пјата бөжыс-кө пырө пелөсас, секі плугыс
гөрөм мулаҥыс піскөдчө; бөжыс-кө пелөссөҥыс чур-
гысө,—плугыс вывті горш лоөма, вывті паскыда пласт-
сө бөстө. Кыкнан случај дырјыс плугсө колө лөсөдны.

КУЩОМ ПЛУГЈАС ЕМОС

Вөлөн кыскалан плугјас. Медпрөстөј плугјас— өтө вөлөн кыскалан „Граждан“ да „СПГ“ нима плугјас, вөчлснны Брјанскөј заводын өтка олысјаслы. Отувтөм гырыс овмөсјаслы тащөм сикас плугјасыд оз-нын шогмыны. Сы вөсна 1930-д вогаң „СПГ“ да „Граждан“ маркаа уна плугјас вөчөмыс дугдснны.

Сөмын, колө шуны, тащөм сикас плугјасыд өтка овмөсјас ордө вескалс уна сурс мында; колхозө пырөмөн өтка олысјас сещөм плугјассө сөрсыныс щөщ пыртөны-да, наөн мыкөдыра лоө-на вөдтчыны. Сы вөсна кымынкө кывјөн встальштам кызі сјө прөстөј плугјассө вөчөма да кызі ужалөны.

„Граждан“ нима плугын (7-д серпас) ем гөрбылтөм сурса (рочнас грјадлөн шусө), сы помын клепајтөма рөчөс сувтса көрт— гребјонка, рөчјасас вежлалөны колана судтаө додфасаныс-лыс круксө. Плугыслөн шабалаыс полувинтөвөј. Тајө плугыс өтө вөлөн кыскгөн кыпөдө 20-25 см. папта пласт пыдта сертыс 13 см.

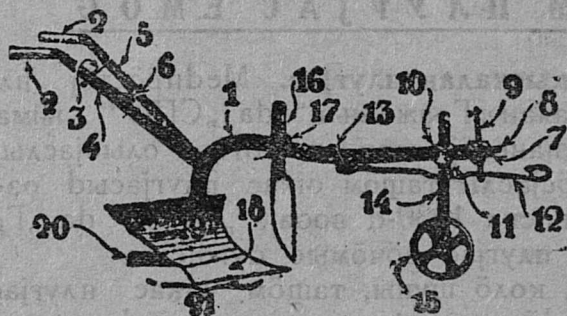

7 серпас. „Граждан“ плуг

кыза. Плугыслыс пыдтаног мунөмсө вежлалөны додфасан крукнас: додфасан круксө улөжык либө вылөжык лөгөдөмөн; плугыслыс воэө мунан ногсө вежлалөны гребјонканас; гребјонкасө шүгалаң либө вескыдлаң вештөны. Плугыслөн сурсаыс вевдорлаң нугылтөма-да, ужалганыс суподыс да күдөдыс да быдсикас јогтуруныс оз папурит, оз чукөрмы. Тырмытөм торјасыс: плугыслөн

шабаласо абу лүчки вөчөма-да, сывөсна муыс өткымын-лао пуксө, шабалаыслөн вескыдларор увдор дорышыс ыртө кымыңтөм пластсө.

Өтө вөлөн кыскалан мөдсикас көрт плуг вөчөны мјан заводјас вылын, модаыс сылөн ык-жө „СПС“ маркаа ңемецкөј Сакка заводса плугкод (8-d серпас).

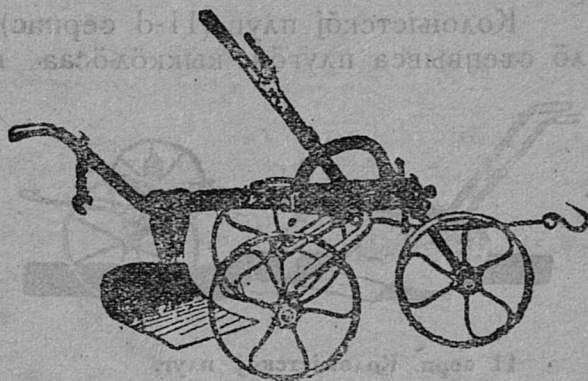
8 серп. „СПС“ маркаа Сакка плуг. Лыдпасјасыс петкөдлөны: 1—мегыр модаа графия (сурсаыс), 2—вороп нујаса, 3—воропјас кост јитөд, 4—вескыдларор вороп, 5—шужаладор вороп, 6—гајки кыуч, 7—дофдасан крук кутөдыс (сјјөсыс), 9—сјјөс скөба, 10—көлөса кутан скөба, 11—көлөса топөдан вьлт, 12—дофдасан крук, дофдасан крук колча, 14—көлөса кутөд стојка, 15—мыжсаан көлөса, 16—пурт, 17—пурт кутөд скөба, 18—ралык, 19—броңаа шабала, 20—подошва, 21—корпус.

Талөн шабалаыс культуриөј, јона шогмө ужавны важ мујас вылын. Ужавны кокңи дај абу лүгө-мөгө, а зумыд, почө кокңиа колананог лөсөдны дофдасан круксө өтарө-мөдарө—улө-вылө мөбө вескыдларор-мө шужала дор вешталөмөн да колана инө вьнтнас зелөдөмөн. Бурлуң-јасыс вөсна ташөм сикаса плугыс јона паскалис весег сещөм рајонјасө, көнө муегинмыс јона топыд. „Сакка“ модаа плуг вөчавлисны Одессаын, „Октябрьскөј революция“ ңима заводын, „БК“ маркаөн.

Вылынжык индөм плугјасыс ужаліганыс абу зев устојчивөјөс-да, мјан заводјасын лөзалалисны зев уна сикас өтөкорпуса өтө вөлөн кыскалан плугјас көлөсајасөн. Сещөм плугјас (9-d серпас) ачыс куттөг мунө-да, почө ужавны (гөрны) нывбабалы мөбө сөтөналы. Көрт рамаө, кодөс лөсөдөма плугас, лөсөдчысөө плугыслөн корпусыс, көлөсаыс, дофдасан крукыс да вороп.

Щокыда тащом сикас плугјасас лосодалоны рычагјас колана ног вештавны — жуждодны либо лажмодны — ралњиксо да медым тыртотгыс мунигон ралњиксо јона выло лептыны.

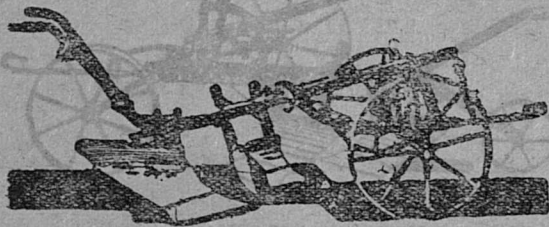
Шабалајассо тащом плугјасас пуктыссоны либо културнојос либој полувињтоввојос, а откымын заводјасын лецоны кыкнан сикас шабаласо. Самоходној плугјас горыштоны 15 см. пыдна да 25 см. паста.

9 серп. Ови вобон кыскалана рамаа плуг

Медым горны пыдожык, шуам кот 18 см. пыдна да 27 см. паста і унжык, лосодома передковј плугјас. Сещом плугјасыслон ем кыкколосаа передок; передокас плугыс јитчо чептон. Сещом сикас плугјас пые мијанын медјона разаломаос: „Сакка“ модаа немецкој передока плугјас да роч передока „Колоњист“ ыма плугјас.

Сакка плуг (10-d серпас) вочоны мијан заводјасын конструкцијасо (modасо) быдсикас ног вежлаломон, шабалаыс културној, гороны јонжыкасонебыд мујас вылын. Медым тајо плугнас позис косавны ежа, сьдороралњиквозвыласпуктоны ежашумалыс, код јылыс воынжыкнын сорнитлим. Горгас муно зумьда, оз лөг, ескокоти

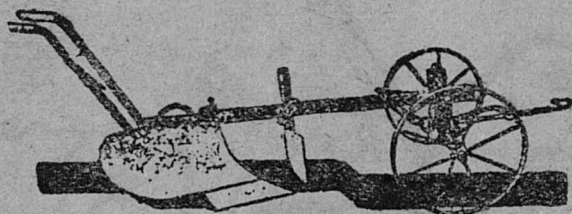

10 серп. Ежашумалана Сакка плуг.

сложној-да, почо бура ладмодны. Горнысо додалоны кујим середној вов, либо кык јон вов. Ежашумалыснас ужавнысо сокыджык, но качественыс буржык; небыд му вылын горигон ежашумалысыс ужсо оз соктод. Сакка плуг мијан заводјасын вочоны кык сикасаос: небыд-кок-

һи мусин гөрны лөсөдөны культурнөй шабалаөн, а ежа когавны да чорыд му гөрны — полуви́твөйөс; ежашу-малыссө ми́жан заводјасын оз вөчны. Тащөм сикас плугыс разалөма СССР пагта.

Колоһи́стскөй плуг (11-d серпас), кодi јешщө шусыв-лө сҕепвывса плугөн, кыккөлөсаа передока-жө; передоксө плуг бердас домалөны (јитөны) сөмын өтi чептөн.

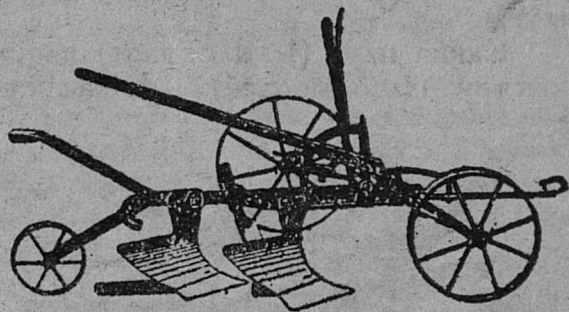

11 серп. Колоһи́стскөй плуг.

Шабалаыс тащөм сикас плугјасас пуктысгө полуви́твөйө, сывөсна најө бура ужалөны топыд да һуз мусин мын. Воғтисө вөли вөчавлисны зев горша бостысөн, өни ми́жан заводјасыс лежөм плугјасыс амыштөны 18 см. пыдта да 27 см. пагта. Колоһи́стскөй плугјасөн ужалөны (гөрөны) паскыд пластјасөн, пластыс көтi омөла дрөбалө, но бура бергөдчө.

Кыккорпуса плугјас (12-d серпас), кызи ми́ сор-һитим-һин воғвылын, лөсөдны мусө мөдпөв гөрөм вылө, јогтурунјассө бырөдөм вылө. Сещөм плугнас һебыд мујас вылынжык гөрөны-да шабалајасыс культурнөй сикасаөс, мукөд дырји весиг рукад-ловөјөс.

Плугыс-лөн ем кык мибө кујим көмөса, лөсө-дөма рычагјас. Ужалөны пурттөг, сөмын, колө шуны: медбөрја рал-һикас пурттө колө-жө пуктыны — пуртнас бөрөздаыс шы-лыджык дорыша лөө. Тащөм плугнас ужавны дод-далөны кујим вөв. Ужавны кокһи: гөригас кутнысө оз ков, а бергөдчигас көмөсајас вылас мунөны.

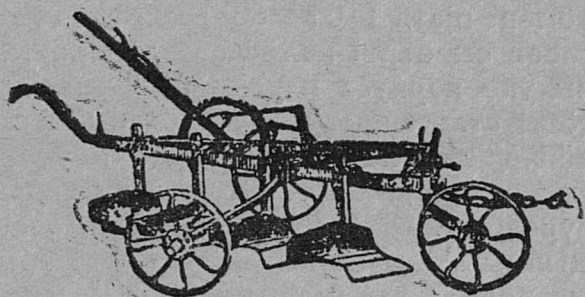
12 серп. Кыккорпуса плуг.

Лушцильни́кјас (13-d серпас) унжыкысгө овлөны һолкор-пусаөс, гөрөны 7 см. пыдна да 60 см. пагта; шабалајасыс рухадловөјөс, 3 көмөсаа, рычагјаса-да, ужалөны пара вөлөн

ПЛУГ ЛӨГӨДАН ПРАВИЛӨЖАС

Быдеикас плугос — көмөсааос көт көмөсатөмөс — по-
чө лөсөдны, поңө кокня да вескыда нуны. Серт, емөс
плугјас, коңјасөс сөккыд лөсөднытө мбө зик оз поң,
сешөм плугјасөсө заводсааыс вывти омөла чукөртөмаөс-
да сывөсна. Оні

мијан заводјасын
плугјасөсө бура
проверитөмөн ле-
зөны да уж вылад
ладмөднытө зев
кокня. Плуг лад-
мөдигөн колө ви-
зөдны, медем луч-
ки пукалис додла-
сан крукыс, ме-
дем плугыс муніс

13 серп. Гөрыс-лушцігыс.

нач вескыда: медем пыдө ез пыр, вылө ез кај ны бөрөздаө ез
пет. Медем плуг муніс вескыда, колө колананог вештавын
додласан круксө. Плугыс-кө рымасө бөрөздаас петны,
додласан круксө вештыны вескыдла дорсааыс; мула-
ныс-кө пырө, вывти горша амыштө — додласан круксө
вештыны шујгалаң. додласан круксө өтарө-мөдарө
вешталөмөн поңө стөчөң плугтө ладмөдны; бура ладмө-
дөмөн плуг мунө зик вескыда, оз пыр ны оз пет, воро-
пөдыс оз ковмы кутны-ны Рамаа, уна корпуса плугјасад
поңө стөчөң лөсөдны додласан круксө коланайнө сижөс
крепитөмөн. Сешөм плугјасын, көні додласан круксө јөр-
төны мегырас, мукөддырји рсаыс-кө оз ладмы, он вер-
мы плугсө колана ног ладмөдны.

Медем ужалигас плугыслөн пјатаыс ез кыпав, дод-
ласан круксө колө леңыштны і мөдарө — кыпөдыштны,
пјатаыс-кө бырөзда пыдөссө гиргө. Передковөј плугја-
сын еша мөдногжык вөчөны. Сакка плугын; пјатаыс-кө
кыпалө, лөө вештыны граділ кутөдсө — передокыс
перекладынасө вывлаң, — а пјатаыс-кө мчкысө бөрөзда

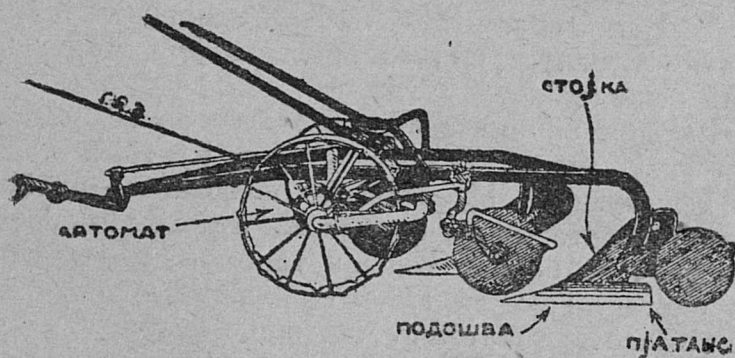
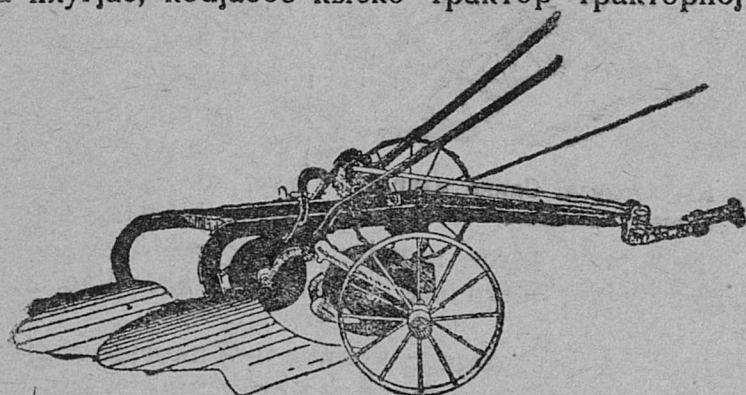
пыдӱсас пырӱ, секі-һын лоӱ перекладинасӱ лезыштны. Сесга колӱ пыдна сертыс лӱсӱдны гӱртӱм му вывтыс мунан кӱлӱсасӱ. Колоһистскӱй плугјасын регуліруйтӱны виһтӱн, кодӱс лӱсӱдӱмаӱс плуг стојкаас да коді зелӱдӱ градльсӱ. Пјатасӱ кыпӱдигӱн виһтсӱ зелӱдӱны градль вылас, лептігас вӱчӱны мӱдарӱ—лӱчӱдӱны виһтсӱ.

Таыс ӱпріч плугтӱ прӱверітігӱн колӱ ладмӱдны бӱрӱздаӱд мунан кӱлӱсасӱ, медым гӱрӱгас плугыслӱн муас інмӱсны сӱмын лечыд дорышыс—ралһык вылыс— да пјата помыс. Бӱрӱзда кӱлӱсаыслы, сіз-жӱ, колӱ мыж-гыны бӱрӱзда пыдӱсас. Мыжсан самјассӱ прӱверітӱны рӱвнӱй жож вылын, доска вылын лӱбӱ вывлаһ кымыһтӱмӱн: пјата вылас да ралһык вылас пунктӱны лӱһејка сесга сы серті кӱлӱсасӱ лӱсӱдӱны. Ҷік-жӱ таног вӱчӱны уна корпуса плугјасын-і: лӱһејка пунктӱмӱн прӱверітӱны став лемехјасыслыс ладмӱмсӱ. Лемехјасыс-кӱ абу рӱвнӱйӱс, колӱ ремоһтіруйтны-лӱсӱдны, мӱдног лемехјасыс оз пондыны ӱтпыднаті гӱрыштны. Кӱлӱсасӱ-кӱ абу бурещ ладмӱдӱма да сіјӱ-кӱ лоі шуам кӱт, сантиметр жынмында жужыджык, секі быд мунӱм бӱрын бӱрӱздаыс пондас пыднаммыны і пыднаммыны, овлӱ—10 бӱрӱзда мунӱм бӱрын ужалӱмгыс дугдыны лоӱ кӱлӱсаыс-кӱ мыјтакӱ мында вылынжык лемех сертыс, секі кымын-кӱ бӱрӱзда мыст гӱрыштӱмыс Ҷікӱз петас. Гӱрыштӱм му вывті мунан кӱлӱсасӱ сіз-жӱ колӱ бура ладмӱдны бӱрӱзда мында сертыс. Сіз-жӱ колӱ виӱдӱны пуртас-да лемехыс пыр вӱліны местаһнӱс, лучкі ладмӱдӱмаӱс да; кущӱмкӱ кӱв ӱті тор оз ло лучкі ладмӱдӱма, плугӱн оз поҶ ужавны.

Ставыс, мыј вӱсталӱма коннӱй плугјас лӱсӱдӱм јылыс сещӱма-жӱ інмӱ тракторнӱй плугјаслы-і. Лемехјасыс да бӱрӱзда кӱлӱсаыслы ладмӱмсӱ, сіз-жӱ, выверітны рӱвнӱй жож вылын лӱбӱ лӱһејкаӱн. Гӱрӱгас-кӱ вескыда мунӱмыс торкӱсӱма, колӱ јітан тагасӱ лезыштны лӱбӱ лептыштны; плугыс-кӱ бокшавыв пырӱ, петӱ, јітан тагасӱ колӱ вештавын шујгалаһ лӱбӱ вескыдлаһ колӱм серті. Тракторнӱй плугјаснад лоӱ јещӱ ладмӱдчыны тракторыскӱд-і медым плугыс мунӱс вескыда, ез шатлағ ӱтарӱ-мӱдарӱ, долҶасан крукыслы колӱ вескавын бурӱщ трактор шӱрас. Оз-кӱ вескав, секі плугсӱ пондас лӱбӱ вывті горша нуны (ыввті паскыд пласт пондас нуны), лӱбӱ петны пондас.

ТРАКТОРНОҢ ПЛУГАС

Совхозјаслы да колхозјаслы паскыд му плөщад-
јас гөрны медса-һин выь ежајас гөрны колөны аслыс-
сама плугјас, кодјасөс кыскө трактор тракторној плуг-

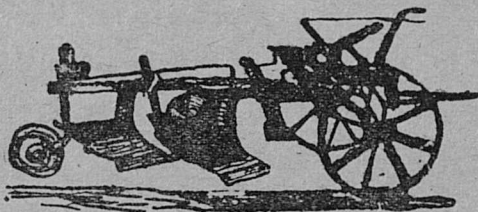

14 серп. Америкаса тракторној плуг. Вевдорас—вескыд-
ладорсаһыс—гөрөмлаһсаһыс—виҙөдөмөн; увдорас—гө-
рөһлаһсаһыс виҙөдөмөн.

јас, кодјасөн мијанын ужалөны, жүкөһны медвојдөр
корпус лыд серҗыс. Корпусјасыслыг лыдсө лөсөдөһны
трактор вын серҗи. Поҗө артавын шөркөдҗема, мыј
плувыслөн өҗи корпус, гөрыштө-кө 20 см. пыднаөд 30
см. паҗта пласт, кутас виҙһны тракторлыг 5 пөлезној вын,

трактор вын сертыыс і лөгөдөны плугјассө: вынажык-кө трактор, унжык корпуса плуг домаласны і мөдарө. Міјанын јонжыкасө вөлі разалөма кык да 3 корпуса плугјас, кодјас бостлісны 10 да 15 вын; вынажык тракторјаслы ковмісны һол да вīt корпуса плугјас.

Міјанын да заграңичаын разалөм тракторнөј плугјас вөчсөны кык сикасаөс: американскөј (14-d серпас) да һемецкөј (15-d серпас). Тајө плугјасыс мөда-мөдсыныс јансалөны шабала

15 серп. Кыккорпуса Сакка плуг
„Пинчер“ маркаг.

мөда сертыыс: Немецкөј плугјасө пуктөны культурнөј шабалајас, американскөјө — полуvinтo-вөјөс; міјанын јонжыкасө разалісны американскөј плугјас. „Октябрьса революция“ һіма міјан завод вөчө кык корпуса плугјас да кутчисө вөчны һол корпуса плугјас америкаса Джондир заводјас плугјас мөдаөн.

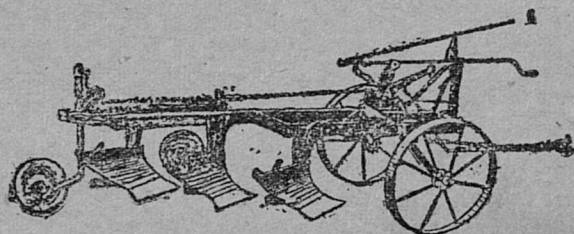
Коннөј плугјас дорыс тракторнөј плугјас торјалөны сөкта сертыыс да аслыссама механізмөн—автоматөн. Сесса јона торјалө деталјаснас-і, көлөсајаснас, рычагјаснас, пріцепкајаснас да с. в. Подјомнөј автомат вөчсө сы могоыс, медым плугсө ез ло лепталөма морт көн, а трактор выннас.

Со кушөм сіјө механізмыс (14-d серпас): гөрыштөм му вывті мунан көлөса чөрсас пуктөма храповөј муфта кык жыңыс. Муфтаыслөн өтө жыңыс—піңөсыс—ругдывтөг бергалө көлөсаыскөд өтлаын; мөджыңыс калчыыс—чөрс бердас топыда топөдөма-да, плуг мунигас оз бергав. Тајө муфтаыслөн калчыс первојја муфта жыңса піңјассыс мынтөдчө нарошнө лөгөдөм рычажокөн; сіјө рычаг дінас јтөма көв. Көвјыс мунө тракторіст дінас. Тракторістыс-кө көвјөдыс кыскыштас да мынтөдас рычажоксө, секі мөд муфта жыңыслөн калчыясыс өтлаасасны первојја муфтаса піңјасыскөд. Муфтаыслөн мөд жыңыс кутас бергавны гөрыштөм му вывті муныс көлөсаыскөд өтлаын да пондас бергөдлыны чөрсыслыс піңөссө, мыј вөсна сіјө көлөсаыс рама увтас пондас гөгылтчыны-да, катөдас плугсө мусаңыс. Плугыслөн лемехјасыс му пыщсыс петасны-да, мөд муфта-

ыслөн калічјасыс мынөны, плугыс пондас гөгылтчыны көлөсө вылас. Медым плугсө бөр муас сујны, колө бара кыскыштны көвјөдыс.

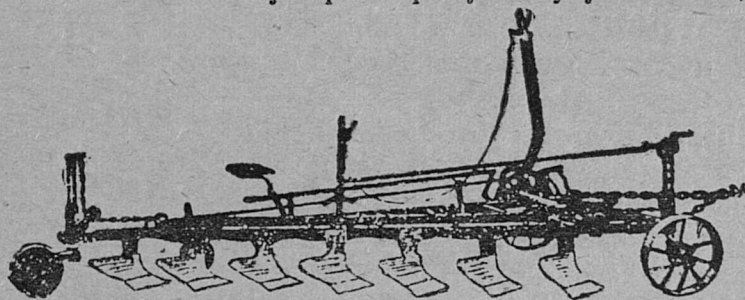
Бөрја кадө тракторнөј плугјастө пондисны вөчны мынтөдана корпусјасөн. Шуам, плугыс-кө ужалө җебыдык мусінмын 5 корпусөн, сөкыд му былө вујгөн сылыс поңө торјөдны өтө лөбө кык корпус да сіјө-жө тракторнас сесга ужавны. Җик-жө сіәі кык корпуса плуг дінө поңө содтыны содтөд рама да пуктыны сетчө којмөд корпус (16-d серпас). Тајө зев удобнөј, сіәінас лубөј мусінмө да лубөј трактор дінө верман ладмөдчыны да.

Тракторнөј плугјасыд ужалөны унжык коннөј плугјас сертө оз сөмын паскыда гөрыштөмысла, а со мыј вөсна: тракторыд вөв сертө кык пөв өдјөжык муно да сы вөсна.

16 серп. Пинчер маркаа куім корпуса тракторнөј Сакка плуг. Лыпасјасыс петкөдлөвы: 1 — автоматыскөд јитчан сает, 2—көлөсајасө ладмөдан рычаг.

Обыкновеннөј тракторнөј плугјас кынәі өнө

17 серп. Тракторнөј лушцілнык

җемецкөј заводјасын пондисны вөчны тракторнөј лушцілныкјас (17-d серпас). Сещөм сікас лушцілныкјасө вөчөны мјан заводјасын-і.

А Г А С Ј А С Д А К У Л Ъ Т И В А Т О Р Ј А С

Агасјасөн вѳдѳчѳны: 1) плугѳн гѳрѳм бѳрын му пластјас небѳѳдѳм могыс. 2) Јогтурунјас бырѳдѳм могыс; 3) кѳјдысјас да мѳнерала мувынсѳданјас му пыщкѳ тыртѳм могыс; 4) зера поводѳда бѳрын кѳза вылыс коркасѳ жугѳдѳм могыс. Со кущѳм требовањѳјас колѳ пуктыны агаслы: 1) меѳым быд пѳњ агасыслѳн мунѳсны аслас вѳѳѳд ѳѳз вѳѳѳ вескавтѳг; 2) вѳѳјас костыс меѳым вѳлѳ ѳтпаста да мыјверман матынжык мѳдамѳдсањыс; 3) пѳњјас кост коласыс колѳ сы паста, меѳым му комокјасыс сетчѳ ез крукасны; 4) агаслы колѳ тырмымѳн сѳкта, меѳым ужалѳгас ѳеммында ез четчав.

Агаслѳн пѳњ моѳаыс колѳ сещѳм, меѳым сѳјѳ му комокјасѳ сѳмын жугѳдлѳс а ез пыѳѳѳ нѳјт. Сы вѳсна гѳгрѳс да гранѳс пѳњјасыд оз шогмыны. Сещѳм пѳња агаснад поѳѳ ужавны сѳмын му корка жугѳдѳгѳн. Меѳбурѳн поѳѳлысѳѳыны пласта пѳнјос дорышѳн (пурт моѳаа) сещѳм пуртыс му комокјасѳ кокњѳа жугѳдѳ, мусѳ оз буссѳдѳ-ѳ.

Пѳњјасѳ колѳ сувтѳдны воѳлањ пѳлѳстѳмѳн; вескыда сулалыс пѳњ ѳдјѳ мулѳкмѳдај муыс сетчѳ јона пукгѳ сывѳсна зев щѳкыда лѳѳ сувтлыны пѳњјасѳ весавны. Пѳлѳнѳн мѳртѳм пѳњјас оз-кѳ вундыны лептѳны вывлањтурун вужјасѳ да комокјасѳ, сесса пѳлѳна пѳњјаса агасыд пыщлањыс пырысжык, агасыс рѳвнѳјыка мунѳ.

Мѳјан пу агасыд зев омѳла ужалѳны, сылѳн пѳњјасыс абу рѳвнѳјѳс, вескыдѳс, гѳгрѳсѳс дај кокњѳ агасыс, сы вѳсна агасыс мувывтѳ мунѳгас четчалѳ, сѳмын вевдорја слѳјѳдыс шњлгѳ, мукомокјасѳ бокѳ вешталѳ дај јона ауссѳдѳ. Колхозјаслы ташѳм пу агасјастѳ колѳ ѳнѳмжалѳттѳг вѳтлыны.

Сѳмын, колѳ шуны, радѳвѳј колхозњѳкјасыс ѳпрѳч мукѳддырјѳ весѳг агрономјас оз тырмымѳн артавны пу агасјаслыс локлунсѳ.

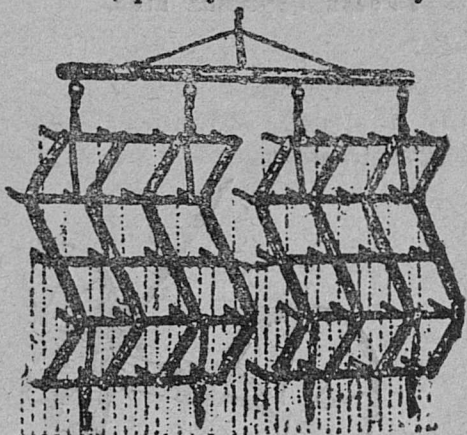
Колхозчык Вытаһын јорт гижө:

„12 годовщина Октября“ һыма колхозын 287 агас, на пыщкын унжыкыс пу агасјас. Колхозној агрономјас производственној плансө лөсөдигөн индөмаөс бостны 30 көрт агас да... 336 пу агас. Тајө бөрөкыскан плансө, коді ескө увтыртис колхозөс өтка олысјас воҗын,— прав-ленһөса ужалысјас вынсөдисны дај кырымалисны“ 1 „Кр. газета“, 1930 во, 4. IV)

Колхозјаслы колө тырөн вежны важ пөмјас сама пу агасјассө заводјасын вөчөм көрт агас вылө.

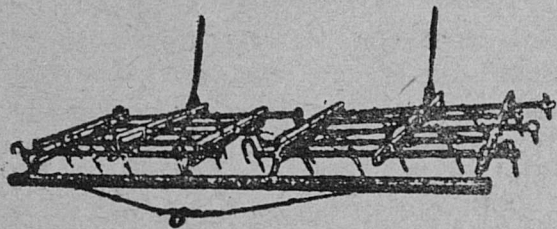
Заводын вөчөм медбур агасјасыс со кущөмөс:

„Үг-заг“ агас (18-өд серпас). Сещөм һымсө тајө агасылы сетөмаөс модаыс вөсна, рамајасыс сьлөн чуки-лөс-мукилөс -да. Та-ног көрт рамасө һуглөд-лөмөн пинјасыс һекор оз вескавны мөд-мөд ту-јас. Рамасө вөчөны һол-грана дөрыша көртыс; пинјасыс пөлөсөсө, пурт мо да а ө с. В ө л ө н кыскавны домалөны кык җвена (кык агас) трак-торөн кыскалөны— ку-јимөс і квајтөс.

18 серп. Кык җвенаа агас „Үг-заг“.

Рычажној агас (19-д серпас). Америкаса ры-чажној агас пинјассө по-җө колана ног пөлөстыны нарошно лөсөдөм рычагөн, поҗө весіг бөрлаңыс пөлөстыны тыртөг муніг-војгјасад.

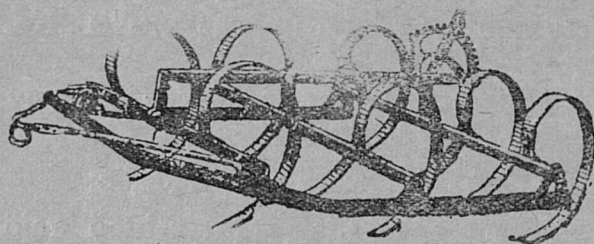
19 серп. Американскөј рычага агас.

Агасылыс пин-јассө колана выјөҗ пөлөстөмөн поҗө стөчөҗ ладмөдчы-ны мусиндinas, кыс кыс вын дinas-да. Агасыс-кө омөла пырөдчө му пыщ-кас, пинјассө поҗө

јонжыка пөлөстыны-і мөдарө—вывті-кө сө-кыд кыскавныс, поҗө сувтөдны вескыджыка.

Пиңјасыс-кө муёггасыны (муыс-кө пукгас сетчө), колө сөмын муниг костыс пиңјассө бөрлаң пөлыңтлыны— агасыс пырыстөмпыр весавгас.

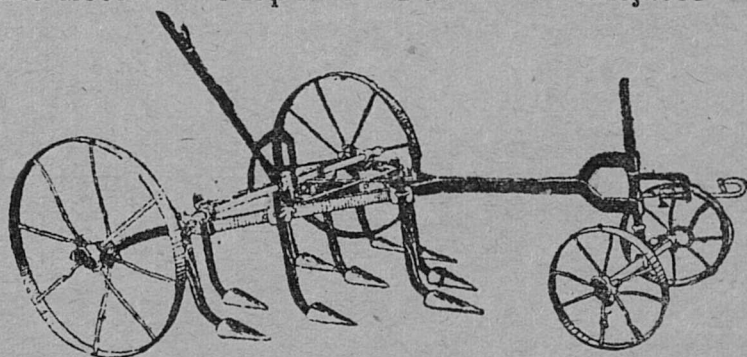
Медбур рычажнөј агасјасыс Америкаса Лина завод-дыс; мијан завод-јасын тащөм агас-јассө сыног-жө вө-чөны.

20 серп. Пружинаа агас.

вөчөма шабала модаөн. Пиңјассө мөртөма чөрс модаа гөгрөс пөперечінајасө, рычаг бергөдөмөн пощө колана ног пиңјассө лөсөдны— сувтсөнжык либө водсөнжык. Местаыс-местаө тыртөг ветлігөн пиңјассө пощө

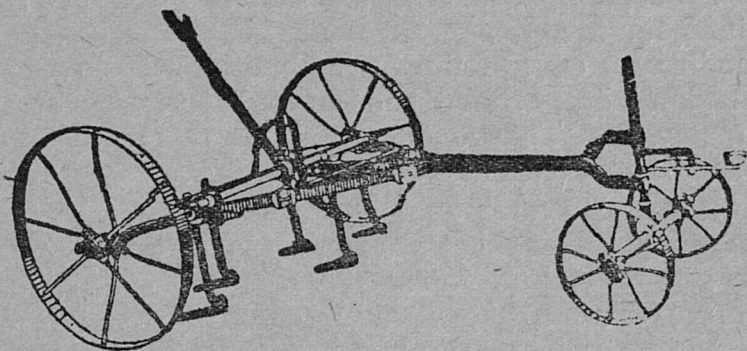
Пружинаа агас
(20-өд серпас).
Тажө агасыслөн ужалан частыс пружинаалыс уклала пиңјас; пиңјасыслыс јивјассө

21 серп. Губбер, вөлігчөны мусин кебчөдны

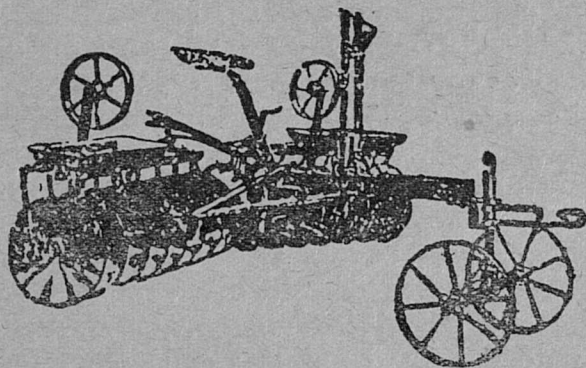
сполна лептыны, либө гөрб вылас лөсөдны. либө му вывтыс пондас рамаыс кыссыны. Рамасө вөчөма ортча пласта көртыс дорышалөмөн. Ужалгас пиңјасыс бөрлаң сетчөны, сөсө—муысө ас пружинаалөмнас венасны-да—возлаң сетөбтөны, возлаң муысө којыштөны. Муысмыс-кө лапыд код, тајөн ужавны јона бур. Кос муысма інад јона буссөдөны-да, озжык шогмыны. Сөсө, мөд омөлтөрјыс талөн—овлө; пиңыс крукагас муысма да оз којышт сјјөс, кызі ескө колө вөлі, а вл-көбтө бөкө, сы вөсна муысмыс омөла нөјтчө. Чорыда крукасігјасөн агасыс четчалө, лөоны тележнааіңјас. Тајө

агаснас поѣо бѳра ужавны ізја мусінма інѳын да вѳрув-
тыс му перјігѳн, кѳні прѳстѳј агасјасыд крукаслѳмысла
јона чегјасѳны. Јона бур тащѳм агаснас вѳдѳтчыны
јогтурунјаскѳд вермасігѳн. Тракторѳн кыскавны дом-
лѳны 6 пружінаа агас ѳтѳі вагаѳ.

22 серп. Екѳертатор, вѳчѳма јогтурунјас вундавны.

Кулѳваторјас. Кулѳваторјасыд—пнѳа ѳрудѳјѳјас-
жѳ, лѳсѳдѳма сы вѳсна-жѳ, мыј вѳсна вѳчѳма агасјас—
мусін ѳбѳѳдны. Агасјас дорыс торјалѳ аслыссама ша-

23 серп. Передѳка дѳска агас бѳрвылас кыпѳдѳма
тыртѳг овлѳдчан кѳлѳса.

балакод телебјаснас да лапаторјаснас; лѳмех да лапа
мода серѳыс і уж нуѳдѳны. Кулѳваторлѳн пнѳјасыс
ещажык агас серѳы, рамаыс јонжык дај лѳсѳдѳма кѳлѳ-
са вылѳ. Унжык кулѳваторас лѳсѳдѳма ѳтарѳ-мѳдарѳ

вешјасан додџасан крук, код серті поџо лџсџдны гџрыштан пыднасџ.

Кулџваторјасыд ем уна сџкаса, уна ног мусџн об-работајтџм вылџ лџсџдџма. На пыщкыг колхозјаслы медколанајасыс:

Губбер (21-д серпас)— лџсџдџма мусџн њебџџдџм вылџ. Губберлџн пџњасыс лџбџ мылџја џемехаџс, лџбџ пружџннџџс. Медјона разалџмаџс пружџнаа кулџватор-јас, кодјаслџн ем пружџнаа пџњас да вежласан џемех-јас. Пыдна гџрыштџмсџ лџсџдчысџсџ рычагајасџн да додџ-џасан крукнас. Тракторџн кыскавны домалџны уна губ-бер, лџбџ лџсџдџны нарошнџ уна пџњаџс.

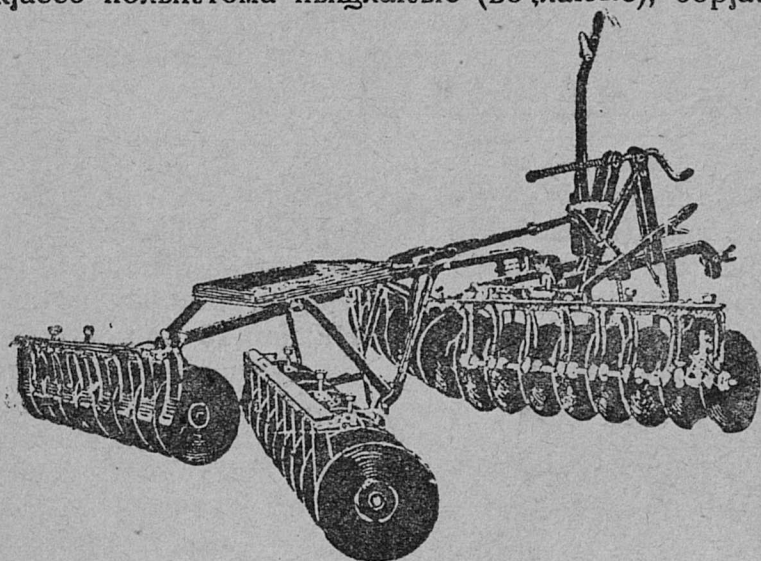
Коскџмјас вылыг јогтурунјас бырџдны јона бур ек-сџрпатор (22-д серпас), кодлџн емџс кујџм пелџса пурт модаа џемехјас. Кос поводџџаа рајонјаслы тащџм кулџ-ваторыслы пуртјассџ вџчџны мџчаа пластџн да, медым мусџ јона ез нџјтны, мунџны нач вескыда.

7 да 9 пџња кулџваторјаслџн гџрыштан пастаыс 1 метра, 15 пџњајаслџн (тракторџн кыскаланјаслџн)— 2 метра.

џџска агас лџбџ џџска кулџватор (23-д серпас). Быдџсџ-кас џемехјасџн ужалџм пыдџџи вџџџчџны џџскаџн.

џџскыслџн ужыс торјалџ сџјџн, мыј џџскыс оз сџ-мын мусџнсџ нџјт, а щџщ шыблалџ бокџ дај кымынџтџ. џџскјассџ џтлаалџны џџџ чџрс вылџ--батарејаџ. џџска агасаџ щџкыдџыкасџ овлџ кык батареја: вескыдвывса да шу-гавывса; џџскјасыс мунџны пыщлањ пџлџссџмџн—шу-галасаыс мусџ шыбытџ шујгалањыс, вескыдласаыс—вес-кыдвылас. Батарејајастџ поџџ-і вескыда сувтџдны, секи-њџн најџ мусџ оз пондыны шыбытны, а сомын вундџны. Кымын јона пџлџстан батарејајассџ, сџмын јона њебџџдџ-ны мусџ. Такџд џтщџщ џџсксџ пџлџстџмџн ладмџ пыд-наног пырџмыс-і. џџскјасыс-кџ мунџны лажмыда, нарош-нџ лџсџдџм дозјас вылџ поџџ течны ізјас, лџбџ лыа мешџкјас. џџскјасгыс сџбџдџм мусџ весавны лџсџдџма нарошнџ телебјас, кодјасџс поџџ вештавны кок увса педаль мџчкџмџн. Вџлџн кыскалан џџска агасјасџ лџсџ-дџма передок, медым сџјџн вџвјассџ езжык нџјт, езжык тојлав. Местаыс-местаџ тыртџг мунџгџн џџскјассџ лептџны кџлџса вылџ. Вџлџн кыскалан џџска агасјасџ лџсџдџны 8, 10, 12 џџскџч, кыскавнысџ колџ кык вџвсањ џџлџ вџлџч.

Тракторнөй дискөвөй агас вөчсө өтi рада, 16 дискөн (23 серпас), лiбө шөкыдзыка 2 рада (24-d серпас). Бөрjаыслөн—2 радаыслөн—32 диск, воҗа радjасса дискjассө пöлынтöма пыщлаңыс (воҗлаңыс), бөрjасыс—

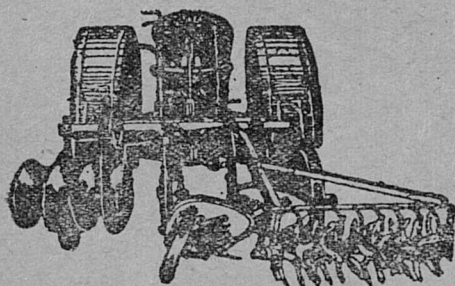
24 серп. Кык рада тракторнөй диска агас.

бөрлаңыс. Таҗинас мусiнмыс jонзыка нөйтчө-гудрасө. Колана ног пöлөстөм вылө лөгөдöма рычагjас, винта механизмjас-да.

Топыд мусiнмаiнjасын прөстөй дискjас пыдди лөгөдöма вундан диск. Овлө, тракторjас дiнө jитлөны уна сiкас агасjас уна ногөн, шуам, воҗас мунө диска агас, а бөрсаңыс кысгө пиңа агас: первоjяыс пыдытi мунө бөрjаыс—вевдорjа слөjсө нөjtтө. 25-d серпас вылын петкөдлөма уна сiкас агасjасөс өтi трактор дiнө jитлөм: медвоҗас мунө топыд гөгымjаса агас, сесса—плуг, сесса фрез модаа агас. Уҗалигас первоjяа топыд гөгыла агасjасыс ежасө вундалөны, гөрjасыс—сijө-жө местасө гөрöны, фрез модаа агасыс—мусiнсө помөҗ ңебчөдө.

К О З А Н М А Ш И Н А Ј А С .

Көзән машинајас асланыс уж сертї овлывлөны күјім сїкас: кызсурө көзән (разброснөј), радөвөј да чукөрөн көзән (гнездөвөј). Первојяыс му вылас көјдыссө којалөны да бөрын сїјөс тыртөны пїњовтөмөн, кулываторјасөн лїбө уна корпуса плугјасөн. Радөвөј көзән ма-

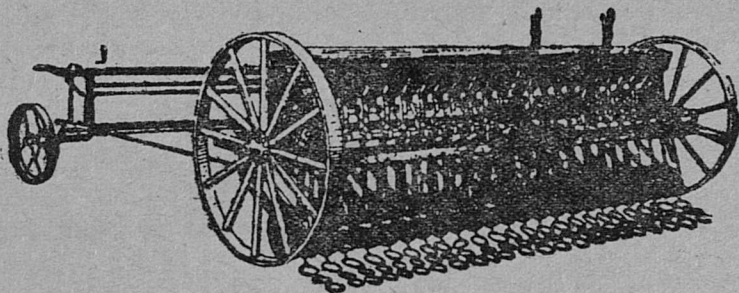
25 серп. Трактор бөрө јїтөмаөс, телөбјаса агас да сїска агас. Сїска агасыс муно гөртөм вывтыс, телөбјаса агасыс—гөрөм вывтыс.

таас вывті щөкыда көзсыны, а мукөдлаас кушөн моз колны дај. Сы вөсна кушїнјасас јона чепјөсөны турун јогыс. Көјдыссө пїњовтөмөн тыртїгөн најө оз өтпыднаөн ставныс лоны да оз вермыны өтмоза петны. Кодјас вывті пыдын, лїбө ортсын лооны—најө сїа вошөны чужтөг. Сы вөсна колхозјаслы, кор вермыны кутасны лөсөдны радөвөј көзән машинајас, колө еновтлыны кызсурө көзән машинајасөн көзөмыс.

Машинаөн көзїгөн көјдыс пуктыссө көјдыс да му сертї колана пыдтаө. Вїзјас костын колөны коласјас, медым быдтасыс верміс быдмыны щөщ боклаңыс, кор сылы кутас лоны эескыд радвїзас. Сы вөсна, мыј көзө вїзјасөн да өтї пыдтаө, көјдыс һөтї оз вош. Öтыжда местаө машинаөн поэө көзны прөчент 30 кымын ещажык кїөн дорыс. Дона көјдыс тащөм јона вїзтөмөн

көзән машина сетө зев ыжыд бур да ассө регыдөн вештө. Таыс өтдор, уна видлөгјас серти адзисны, мыј машинаөн көзөмөн содө 10 прөч. мында.

Көзән машиналөн частјас. Видлалам војдөр медса гырыс частјассө: јашщик, көзән приборјас, сошњикјас, көјдыс гылөдан да көлөса бергөдлан мехањизм.

26 серп. 24 рада фиска көзән машина.

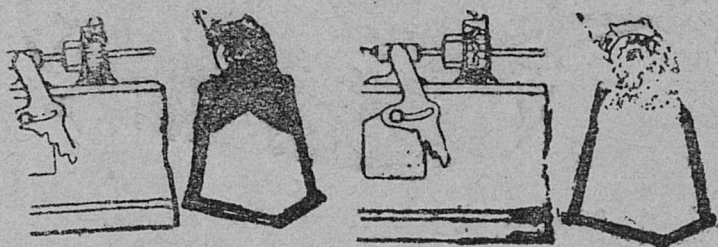
Јашщик. Јашщик вөчсө вывтис паскыджыкөн, уліс-тис вескыдөн. Вөчсө пуыс мибө көртыс. Колө, медым јашщикыс ез вөв зев вылын: ладтөм вылын јашщикад көјдыстө кістны сөкыд. Јашщик вевт мед вөлі вогсө ставнас, кістігөн мед ез кіссы ортсө көјдысыс. Сізі-жө јашщикыс мед вөлі поңө көјдыссө бөр лезны, мед мөд пөлөс көјдыскөд сорласөм ез ло. Јашщик пын овлөны зев частө көјдыс гудраланјас—мед көјдысыс ез кујлы өті ногөн вывті дыр.

Јашщикыс роңјас пыр көјдыс петө көзән приборјасөд. Роңјасыс тајө вермөны тупкыссынчы, мед дугөдны ужыс торја приборјас мибө көзән машина частјас: колө лөсөдны сізі, медым заслонкајас пөдлагисны топыда, мед ез кусњасны һи ез вешјавны.

Көзән приборјас. Јашщикыс көјдыс көзөм вылө сув-төдсөны торја көзән приборјас. Овлөны зев уна пөлөс приборјас, но ми виңөдлам һекымынөс, коді медса разалөма.

Медым доңјавны көзән приборлыс ужсө, колө төд-мавны вылынжык индөм корөмјас куңаыс машинаыдлыс шогманлунсө. Колө шуны, мыј өнија став приборјаслөн ем тырмытөмторјас, а сы вөсна, воыс-воө, вајөдөны көзән приборјаслы выл конструкціјаяс. да сіјө-өд і гөгөрвоана өті пөлөс көјдыс шылыд вылыса (проса код), мукөдыс абу шылыд, шуам зөр, өті көјдыс гырыс, шуам віка, а мукөд і посңи.

Медса јона разалом көзан приборон, кодос пуктöны мјан көзан машинајасо—трубичаа көзан прибор. Трубичаын емос жолөбјас, кодон бостө көјдыс јашщик пиддосса көрөбкајасыс. Став трубичајасо пуктöма öтi чöрс вылө, сы вöсна најö бергалöны валіккөд öтувјон. Трубичајаскөд ортчөн течöма муфтајас, кодјас оз бергавны. Отарвыв-кө валіксö вештан, секі трубичајас пырöны бокысса вундөдјас пыр көрөбкаö да вермө көзны тыр пастаөн. Валіксö-кө вештан мөдарө, трубича көрөбкаыс

27-а. серп. Катушка прибор лөсөдöма увдорсаыс тye петöм вылө.

27-б. серп. Катушка прибор, лөсөдöма вевдорсаыс тye петöм вылө.

петö, сы местаö пырö муфта, көзöм дурдö. Шужалаñ да вескыдлаñ трубичасö вешталöмөн почö лөсөдны суктасö көзöмыс.

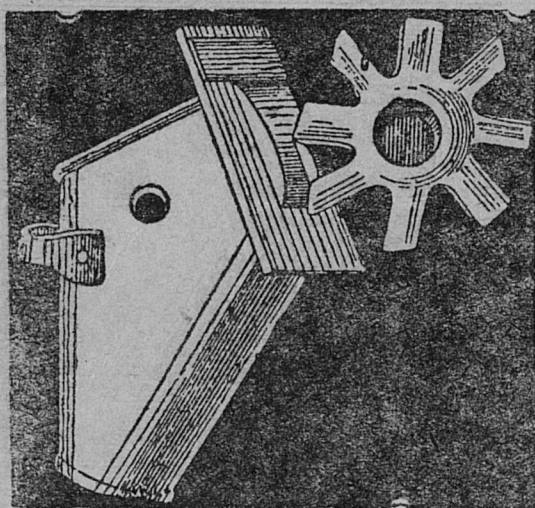
Трубичаа көзан прибор көјдыссö леэö сiқи, мыј најö муноны трубичаа көрөбка пиддос косттi. Тази көјдыс сетöмыс шусö улыссаñ көзöмөн. Кор кутан көзны гырыс көјдыс, најö вермасны сiбдыны да трубичаа көрөбкаа костас нырсыны. Сы вöсна, көзан машинаын почö лөсөдны трубича бергалöмсö мөдарө да көјдыссö сетны вылісаñ. Тазсö, трубичаа көрөбка костыс ыжыджык да көјдысыс оз шыклас. Ташöм көзöмыс шусö вевдорсаñ көзöмөн. Трубичаа көзан прибор оз вермы көзны став пöлөс көјдысјас, бостамкөт—көтөдөм свекла көјдыс да сы вöсна Кіјевса „Краснөј Похар“ нiма завод вöчалö мотылькөвөј прибора көзан машинајас (28-d серпас). Тајö приборыс, бергалана бордјасөн босталö көјдыссö јашщикыс да јоткалө розјасас. Мукөд пöлөс көјдысјас тајö приборыс оз мiчаа öткода көз.

Турун көјдысјас көзöм вылө, бостам көт клеверлы да шепта пырејлы, ем нöшта щеточнөј көзан прибор. Щеточнөј көзан прибор лөö гөгрөс щеткаыс, кодос лөсө-

дѡма јашщїк пыщкас роҗјас дорас. Кѡҗѡмыслѡн щѡ-
кыда—гежѡдасѡ лѡсѡдлѡны роҗјассѡ торја пѡданјасѡн
пѡдлавлѡмѡн.

Мукѡд пѡлѡс кѡҗан прїборјас јылыс мї огѡ јона
пакѡдчѡ. Најѡ зев омѡла разалѡмаѡс мїјанын.

Кѡҗан прїборјассѡ вѡрҗѡдан механїзм. Валїкы
бергаломыс (вѡрҗѡданыс) локтѡ ортсї кѡлѡсасаҗ уна пїҗа
кѡлѡсајас пыр, кодјас пуктыссѡны кѡҗан машїнаѡ оз

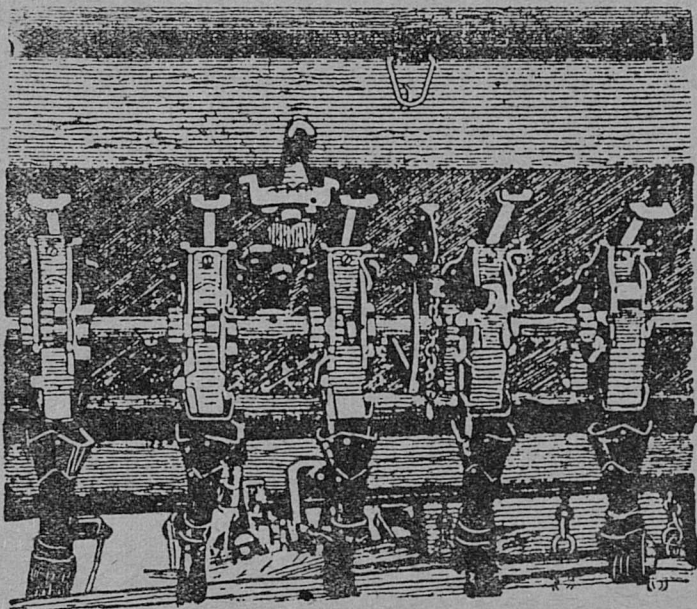
28 сеп. Свекла кѡҗан

ѡтмындаѡн да оз ѡтмында пїҗјасѡн. „Краснаја ѕвезда“
заводса кѡҗан машїнаын ветлан кѡлѡса чѡрс помас
пуктѡма ташѡм кѡлѡсасѡ 22 пїҗаѡс да сукѡд ортчѡн
нѡшта кык поснїдҗык 12 пїҗајаса кѡлѡсајас. Тајѡ кык-
нан кѡлѡсајассѡ вѡрҗѡдны поҗѡ рычагјасѡн, ѡтїсѡ, лїбѡ
ѡтпырјѡ кыкнансѡ. Вѡрҗѡдан-кѡ кыкнан кѡлѡсасѡ, секї
прїборыс сетас увдорса кѡҗѡм, ѡтїсѡ-кѡ—сетас вевдорса
кѡҗѡм. Тајѡ ічѡтїк пїҗа кѡлѡсајасас јїтчѡ кык вевса пїҗа
кѡлѡса—ѡтїыс 25 пїҗ да мѡдас 35 пїҗ. 25 пїҗ кѡлѡ-
саыс јїтчѡ кѡҗан прїборѡ чѡрс вывса 35 пїҗа кѡлѡса-
ыскѡд.

Медым тѡдмавын, кымыныс бергѡдчѡ кѡҗан прїбор-
лѡн валїкыс ортсї кѡлѡсаыс ѡтчыд бергѡдчїгѡн, колѡ 25
да 22 вылѡ бостѡм лыдпас јукны 25 да 35 бостѡм лыд-
пас вылѡ мѡд ногѡн-кѡ—бостны воҗҗа кѡлѡсаыслыс
пїҗ лыдсѡ кѡјмѡд кѡлѡса пїҗ лыд вылѡ да јукны тајѡс

мөд да һөлөд көлөсаяс пиңлыд вылас. Тажө примерын лоө 0, 45 мибө позө шуны: ортсі көлөсә өтчыд бергөд-чигөн көзан приборыс вочө жын бергөдчөм.

Мукөд көјдысыс, бостам-кө зөр, гырыс вөснаыс оз вермыны көзны тырмымөн. Сы вөсна заводсаң лезгыссө

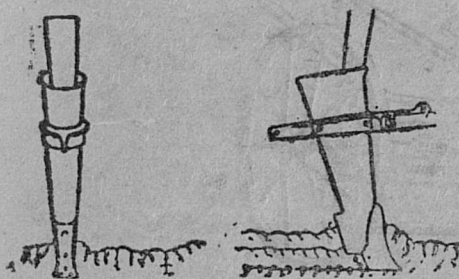
29 серп. Катушкака прибора көзан. Кујим көрөбкаас шујгалаас тыдалбы катушкајас жывыјө вештөмөн веекылдорсајасыс тупкөма-да сз тыдавны. Вевдорас пуктөма рычаг катушкајассө ладмөдны; удворас тыдалбы тус петан трубајас.

содтөд көлөсә 22 пиңа. Сіјө пуктывлөны ортсі көлөсә чөрс вывса пиңа көлөсәыскөд јитөмөн.

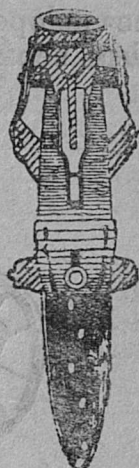
Та вөсна, медым төдмавны кымын пөв бергөдчөм вөчө валкыс, тајө содтөд көлөсәсө пуктөм мысғи колө ортсі көлөсә пиң лысө јукны валк вывса көлөсә пиң лыд вылө. Артмө 22:22-1, мөдногөн-кө, кымыныс бергөдчө ортсі (ветлан) көлөсәыс, сымыныс-жө і көзан приборыс. Воzza сергыс көзан прибор бергөдчө кыкмындаыс.

Тракторөн көзан Сақкаын сізі-жө ем запаснөј пиңа көлөсаяс, кызі гырысжык көјдыслы, сізі-і посны көјдыслы. Мукөд көзан машинајасын, көні пуктөмны трубичаа көзан приборјас көзалыс шөкыда-гежөдасө вежлалөм могоыс лоө вежлавны пиңа көлөсәјассө.

Трубичаа прибор модног ләсәдәм ылаө ем торја рычажок (29-d серпас), кодәс вешталәмөн позә сувтәдны колана лыдпас ылаө. „Красној ѕвезда“ заводса возза машинајасын вәлі торја циферблат, көні индыссә, кымын пуд көзсыгсә дегәтина ылаө. Мукөд көзан машинајасас вәчаләмаәс сөмын вәјас да индаләмаәс, кушом вә вәлаө ләсәдәмөн кымын килограмм көзсә өтә гектар ылаө. Тајә став индәдјасыс абу вескыдәс. Од көзнытә лоө уна пәләс бур і омәл көјдысјасән. Сывәсна көзан

30 серп. Русско-Американој
сошнык боксагыс да мышыв
вәдәдәмөн

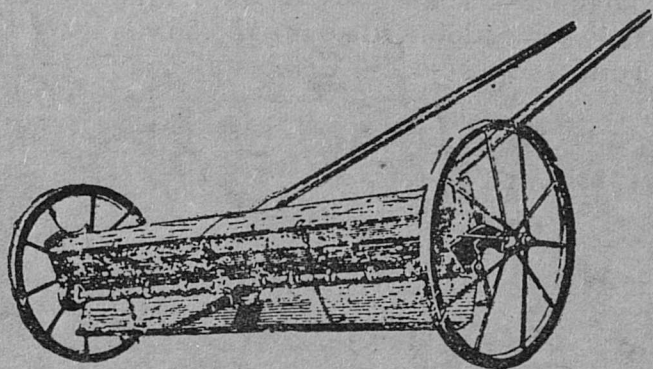
31 серп. Кык диска сошнык

машинатә му ылаө петтәз вәјдөр колә вәдлыны (пробујт лыны), код јылыс буржыка лоө вәсталәма возын.

Көрәбкәјасыс көјдысыс кәссә гыркаса трубкајас куәта, кодјас шусәны көјдыс гыләданјасән, колә ләсәдәны, медым тајә трубкајас куәта көјдысыс муңис өткәдә да быдлатә өтмоса көзгыс. Көјдыс гыләданјасыс мјан заводјасын вәчәны рәјнагыс. Најә кокнәја кусынтчәны да космөм вәсна щыкәны. Медса јона вәчәны гартөм уклада ләнтагыс, сетчә јона-жә көјдысыс тырә. Немецкөј көзан машинајасын көјдыс гыләданјас вәчәмны улысагыс мөда-мөдыслы пырана кујим трубајасыс. Татә көјдысыс муңә һөтә сувтлытөг.

Бөрөздәјас нуөдәм ылаө, кытчә колә көзсыны көјдыс, емәс аслыс сурјас (сошныкјас). „Краснаја ѕвезда“ һыма завод ләсәдәс руско-американој тәпа сурјас (30-d серпас). Талән сурјасыс муңәны зумыда, сы вәсна тащөм сама сурјассә вәчәны щөщ заграңчаса заводјасын-і.

Емөс і мукөд пөлөс сурјас, сөмын паныдаслөны шоча. Прөстөј сурјас омөла ужалөны сојөд да васөд мујас вылын. Сывөсна Америкаын, сізі-жө і мјјан, кутісны вөчавны діскөвөј сурјас (31-d серпас). Тажө сурсө лөсөдөма кык торја лапөдјасыс, кодјас лөсөдчысөны војладорсаңыс топыдөч, а бөрладорсаңыс костөн, ме-дым верміс петны көјдысыс. Діска сур ужалө берга-

32 серп. Өтi вөла кыңсурө көзан

ліг-тыр да сывөсна бура пуктө көјдысө быдсама пөлөе пөщваа муө. Лапөдјассө весалөм вылө пуктысөны тор-ја весанјас.

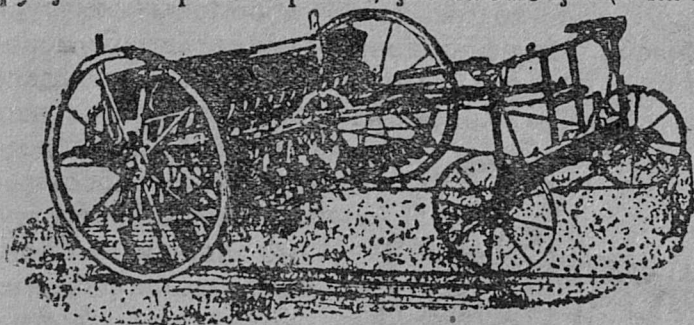
Сурјаслыс пыді мунан тујсө вежөм вылө ем рычаг-јас. Прөстөј сурјассө рычагјаснас лөсөдөны уна ног дорышөн да сы серті вежласө сылөн пыднаыс. Діска сурјаслөн пыдна мунан тујыс лөсөдчысө пружіна ліч-көмөн.

Көјдыс сертіыс сурјасыслыс мөда мөдсыныс костјас-сө лөсөдөны хомутыс гајкајассө вөрчөдөмөн, кодјасөн сурјассө ітөма көзан рамаас да шујгавыв лібө вескыд-выв бергөдөмөн поңө көч мывыјө бөр крепітны. Ме-дым лөсөдны точнөја колөм серті сур коласјас, сы вылө ем дөска, кытчө вөчалөма пасјас быд пөлөс ко-ласјаслы. Тащөм пөвјыс пуктысө сурјасыс улө да ко-ласјассө лөсөдлөны пасјышталөм серті. Абу-кө тащөм пөвјыс, колө колхозса вынөн вөчны да точнөјжыка пасјавны. Сур коласјассө прөстөј сурјаслы лөсөдөны 12,5 см. да діскалы—15 см.

Көзан машинајас јылыс. Кыңсурө көзана вөла ма-шинаын (32-d серпас) ем 2,5 метрсаң да 3,5 метр куч-таа јашцік. Көзан пріборыс унжыкыслөн трубічаа,

клевёрлы ыло вочоны щеткаа приборон. Јашщик улас кочан приборыскөд отпумыс лөсөдчыссө дорышногон кыкпөвса пөв, кытчо тувјавлөма көрттувјас. Јашщикыс көјдысыс летчигон сјјө көрттувјасыс пасталаыс разөдөны көјдысјассө. Сјјө пөвјыс көјдысјассө виэө төлөн резөмыс. Кызји ми виставлим-нын, кызсурө көзана машинаон Һаң көзны абу зев бур да оз і ков сещөм машинанас көзны.

Гырыс колхозјасын сещөм машинајассө поэө лөсөдны турунјас да көрым сора көзјас да смесјас (вика да зөр) көзны.

33 серп. Ви-
чон-виэон кө-
чан передокон

Сурјаса, сошкыковөј, көчан машинајас мијан заводјасын вөчсысгөны уна радјас ыло: өти вөла 7 рад ыло, кык вөла 11 да 14 рад ыло, кујим вөла 17 да 19 рад ыло. Ыскөвөј сурјаса мијан кык вөвлы ыло вөчлисны 8 радаос да 12 радаос—кујим вөв ыло.

Колө шуны, мыј 7-9 рада прөстөј сурјаса да 8 рада дыска сурјаса көчан машинајас вөли арталөма поснө отка овмөсјаслы. 1930-31 вогаң тащөм көчан машинајас-сө дүгдисны лөзөмыс.

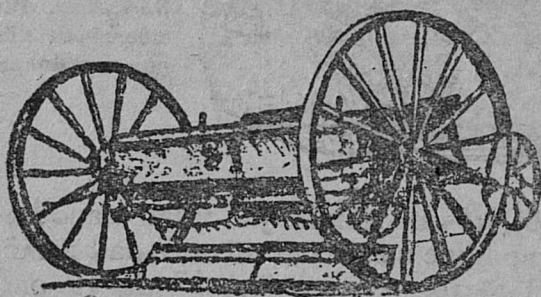
Серт, колхозјаслы тащөм өти вөла көчан машинајас-сө лө-на вөдөтны. Став колхозјаслы отпырјыгон тракторнөј көчан машинајас мөдөдны оз-на вермыны.

Көчан машинајаслөн пастаног мунөмыс көчан сурјас лыд сертыс лыдысө 1,4 м. да 2,4 метрөз. Көчансө лөсөдөны трубичаа прибор. Сизим рада көчан машинаын кыңзји гырысжыкјасас ем воз гөгылјас (передок), кодө вескодлыссө дорса румјаснас.

Тракторон көчан машинајас вөчсөны дыска сурјасон. Сурјас лыдыс овлө 20-24-өз, паста ногсө бөгтө 4 м. Машинаас ем кык рычаг, торјөн кыкнанладорса сурјас-сө лөсөдны. Кыкнанла дорас лөсөдөма бок пөвјас ужалысјасыслы да көјдыссө новлөддыны. Сурјасыс бөргө кысгөны чепјас, кодјас шылөдөны суртуј бөрөздајассө.

МУ В Ы Н Г Ö Д А Н К Ö З Ä Н М А Ш И Н Ä Я С

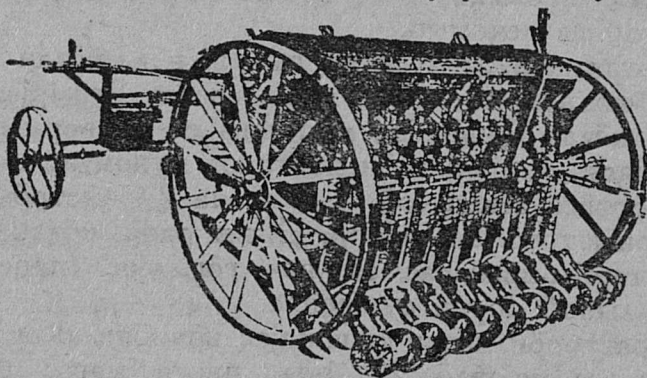
Му вынсöданяс көзöм былö лöсöдöны кызсурö көзән машинаясöс. Му вынсöданяс көзöм былö медса јона паскалöма „Вестфалија“ машина (34-d серпас). Көзән прибор пыддөыс лöсöдöма кыщола отпомса чеп,

34 серп. Му вынсöдан көзән „Вестфалија“

кытчö быд кыщöсö (эвеноö) лöсöдöма планкијас Чепыс муно јашщик пыдöстөыс, а планкијасыс петöмны бөрладорөдыс јашщик пыдöса стена костöдыс. Кор чептыс муно (шужа-ладорсаңыс вескыд вылас) планкијасыс кутасны јөт-

кавны мувынсöдансö щцелöдыс. Сетысаң вынсöданыс киссö разöдан дöска былö, кытчö тувјавлöма уна көрт-

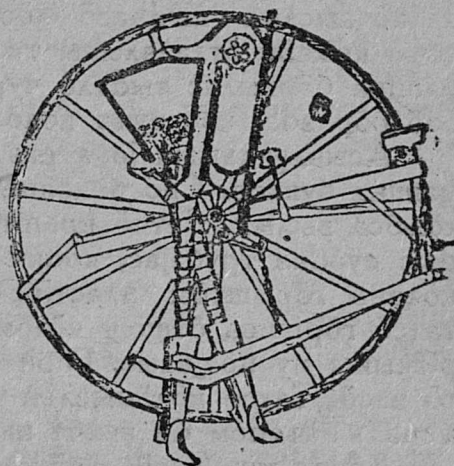

35 серп. Öглаалöм (комбинирүлтöм) көзән Сопникјас бөрсөыс вöтчöны гөгыл-јас, көдјас мусö топöдöмы.

тувјас, а сесаң—летчö муö. Сукжыка лөбö кичөржыка көзöмсö лöсöдöны щцел костсö чинтöм-содтöмөн, сичи-

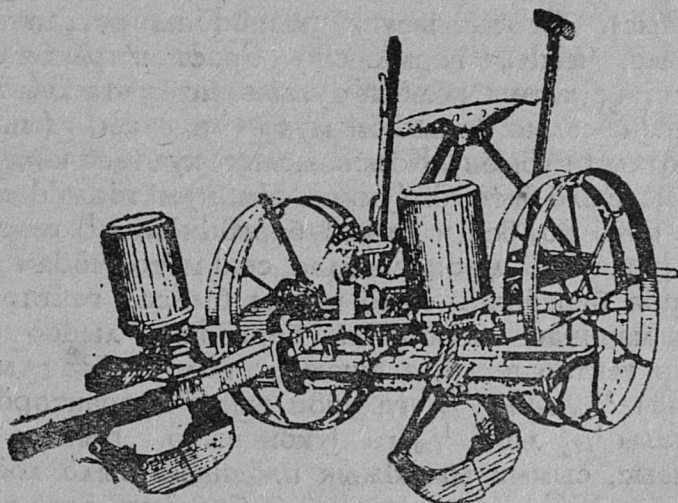
жө позь лөсөдны чептыслыс вешјалан өдсө содтөмөн,
кодос позь лөсөдны пиња көлөсасө мөднөг лөсөдөмөн.

Комбинированнөй көзән машина (35 да 36-d серпас-
јас). Тази шусө көзән машина, коді отпырјөн көзө көј-
дыс да мувынгөдан. Сіјос вөчөма тази: ем кык јашщик:
бөрвысаыс көјдыслы вы-
лө прөстөј, а возвысаыс
мувынгөданыслы, вешјала-
на. 36-d серпасыс тыдалө,
кызи гумлассө мувынгө-
даныс барабанчикјасөн да
шыблассө јашщикјас кос-
тас, а сесаң летчө көј-
дыс лезан сурјасас. Му-
вынгөдан тыра јашщикыс
нөжјөнкөн кајө вывлянө,
кодлыс кајан өдсө позь
вежлавны щөкыда мбө
гежөда лезны колөм серти.
Тащөм көзән машинајас
вөчсөны, кызи вөлөн кыс-
калөм вылө, сизи і трак-
торјаслы.

36 серп. Өглаалөм көзсан шөрвун-
дасөдыс. Шужалаас тыдалө мувын-
гөданјаслы доз, вескыдас — көј-
дысјаслы доз.

Подсолнуха, кукуруза да хлопок көзөм вылө ем

37 серп. Кукуруза көзән.

аслыс пөлөс көзән машинајас. 37-d серпас вылын пет-
көдлөма кукуруза көзән кык рада машина. Сурјасыс сы-

лөн дорышаос, векныдыка вундöны мусö, но оз небзöдны. Кождысјасыс кссöны кружкаыс, кор ачысөн восыло кöјдыс петан заслонкаыс. Сурјасыс бөрса бергöдчöны кык дорыша көмөсајас, кодјас бөр тыртöны көзöм вичсö. Көзан машинаын ем ужалыслы пукаланін да көзайсылыс пиднасö лөсöдан рычаг. Машинајассö позö кыкаөн öтлаавлыны тракторөн көзöм выло. Көзан машина бөрвылас тыдалö чурвиған сур, коді көзігас нуöдö бөрöзда, код куға колö мунны мöдыс мунігөн.

Асылуналыын јона разалöма даöні јона вöдитчöны машина буккер. Сіјö боксаңыс 4 корпуса плуг код, һол көмөса вылын. Сетчö крепітöма көјдыс јашщик да көјдыс нуöдан трубајас, кодјас мунöны быд сурö. Тајөн көзöны гөрыштöм пластјас улö. Костана рајонјасын тазсö гөрігмоз öтщöщ көзöмыс јона бур, оз удит парітчыны му пöшваыс. Гөріг көзігас муыс ещажык воштö васö. Тазсö көзöмыслөн омөл боксаңыс лөö мусö жеба небзöдöм да вывті пидö көзöм.

Көзан машинасö лөсöдöм. Арса мібö тувсов көза выло петігөн колхозса быд бригадалы колö көзан машинасö бура течны да видлыны көзöмсö. Тајö вöчсö тазі. Колö јашщикас жыңыс мында кістны көјдыссö да колöм серті лөсöдны рычажоксö, сувтöдны сіјö лыдпасö, кодөн скодитчö ылөсас көзан ногыс (щöкыда — гежöдаыс). Сесса һеуна кыпöдöны ветлан көмөсасö мусаңыс, медым верміс сіјö прöст пырыс бергавны кушнас, мерајтны көмөса дугаыслыс куғтасö (гөгөртіыс) да машинаыслыс öтчыдјөн мунöм пагтасö (мыј паста көзö öтчыд нуöмөн). Көмөсаыслыс куғтасö көзан машина пагтаыс выло öктöмөн (умножитöмөн) мі төдмöдам, ыжыдö места көзö көмөсаыс öтчыд бергöдчöмөн. 1 гектар көзав-кө јукан тајö лыдпас вылас, секі мі төдмöдам, кымын гөгөрпөв бергöдчöм колö вöчны быдса гектар көзігөн. Көзан машинасö лөсöдигөн бергöдчöм лыдсö бостöны: оз тыр гектар выло, а ещажык: вөлөн көзан машиналы бостöны $\frac{1}{50}$ мібö $\frac{1}{25}$ га јукөн выло, а тракторөн көзан машиналы $\frac{1}{25}$ мібö $\frac{1}{30}$ га јукөн выло. Кымын паскыд машинаыс, сымын ыжыджык плöщад выло лөö бостны видласöмсö. Кор лоас расчотсö бостöма, секі колö бергöдны көмөсасö сымыныс, кымын бергöдчöм воö $\frac{1}{50}$ мібö $\frac{1}{25}$ јукөн выло. Көмөсасö колö бергöдлыны сы öдјөн, мыј öдјөн бергöдчö көзігас—өті гөгөрпөвсö 3 секундөн.

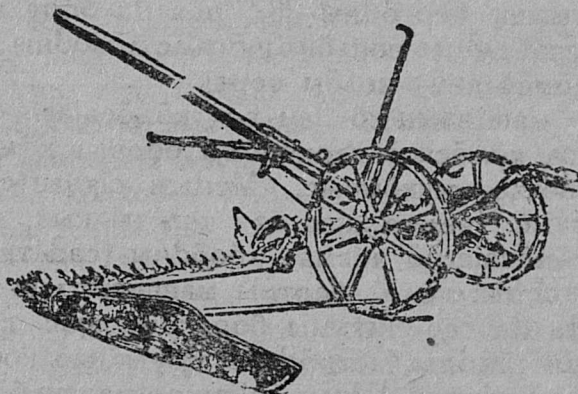
Лыдпаса пример. Шуам, колö артавны бергöдчöм лыд 14 рада көзан машиналыс $\frac{1}{50}$ га көзöм вылö. Көзан машиналыс паста ногсö позö адзыны, бостамкө быд сур кост да сижöс öктам (X) 14 сурс вылö. Пастаыс лоö 1,75 метр. Воэö, мунан көмөсаыслөн кыщолыс 4 метр куэта. Секи көмөсаыс öтчыд бергöдчигөн көзö $1,75 \times 4 = 7$ кв. метр. Көзасö-кө лөсöдны $\frac{1}{50}$ га вылö, колö төдмавны, кымыныс көмөсаыс бергöдчас 200 кв. метр (лбö $\frac{1}{50}$ га вылö). 200 сö 7 вылö жүкөмөн лоö 28,6 лбö прöстөжыка 28,5. Онi колö бергöдны көмөсасö 27,5-ыс да петöм көйдыссö веситны. Веситöм көйдысыс лоö-кө ещажык, мыјдтöм арталöма көзнысö колхозјаслөн, секи колö трубичасö сујыштны көзан прібор көрöбкаас.

Унжык-кө лоö, секи трубичасö колö кыскыштны, көмөсасö вымыс бергöдны 28,5 пöv да öпöт веситлыны көйдыссö. Таэi 2-3-ыс вöчлөмөн позас лөсöдны щöкыда— гежöда көзöмсö стöч колöм сертi.

Көзан машинаын-кө ем воэ көмөсајас (передок), ужалигөн воэ көмөсасö вескөдöны бөрвыв көмөса тујас, кодi колö воэза мунöммыс. Медым сiэнас ез торксы көзöм пастаыс (тележнајас ез кол һi кык вевсөн ез көз), воэ көмөсајассö ковмас лөсöдны (садитны) тащöм правiлöјас сертi: колö бостны машинаысыс кык пöv мунöм паста да сеэ чiнтыны бөр көмөсајас колас пастасö. Артмөм лыдпас петкөдлас, мыјылнаö костөн колö лөсöдны көмөсајассö. Шуам, мiјан прімерын бөрја көмөсајас коласыс 1 метр: кыкыс бостөм лоö $1,75 \times 2 = 3,5$ м. 3,5 метраыс-кө чiнтыны 2 метр, лоас 1,5 метр. Воэ көмөсајассö колö лөсöдны 1,5 метра коствыјö. Лөсöдны сiэi: шөрвыјсаңыс вескыдладор көмөсасö колö лөсöдны 75 см. вескыдвыв, а шујгаладорсö 75 см. шујгавыв.

IV. ВУНДАН МАШИНАЈАС

Вундан машинајасөн шусёны урожај ідралан машинајас, бостам көт—вундан машина, колта вёнавлан машина, комбайн. Урожај ідралігөн вевјалёмыс јона ем машинајасөн вёдітчём помын да кушдёма кужёны вёдітчыны машинајасөн колхозныкјас. Сы вёсна лоё јонжыка сувт-

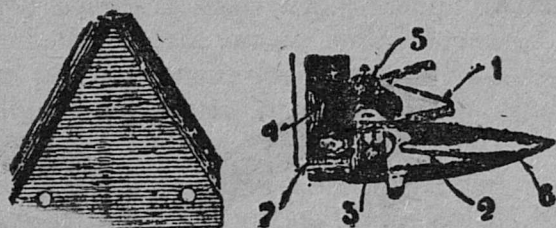

38 серп. Кык вёлөн ыцкан машина уж вёчёмыс—
4 гектар лунён.

лыны вундан машинајас вылё, кызі медса сложнёј машинајас вылё.

Ыцкан машина (38 серпас). Ыцкан машинаён ыцкёны турун да усём су, кодёс зев сёкыд вундыны вундан машинајасён. Машинајаслён ыцкан аппаратыс ветлё чуңкутёда (пальцевёј) брусын. Тажё чуңкутёда брусыс зев песласыс, муно зік му вештыс (бердёдыс), сібалё быд лажкёлё, мылкё, ыцкан дорсё позё чатёртны, лезны-і, медым мичаёз ыцкыны турунсё. Ыцкём туруныс вештассё аслыс вешталанён боквыв. Ыцкан машина ветлё кык кёлёса вылын, кодјас шусёны мунак кёлёсајасён. Најё бергалёмён ужалё став механизмые ыцкан машинаыслён.

Вундан машинажаслөн вундан аппаратыс лоо тащом частъясасы: уклад полосао кык заклепка костю дорвыв дортчыссөны уклад пластинкажас (шыранжас). Пластинкажасасы лооны кујим пелөса формаа, кык боксө пуртжасос моз төчитөма; тазык артмө пурта полоса либө пурт. Тајо пуртыслөн овло 30-саң 60 пластинкаоң (пластинка шусө сегментжасөн). Шыран пластинкажасасы топыда пуксөны

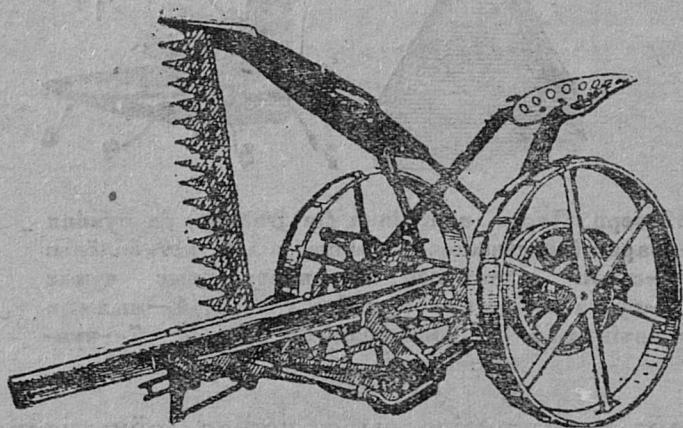
39 серп. Пурта пластинка (шугалаас) да вундан аппарат (векыдлаас). Лыдпасжасасы петкөдлөны: 1—пурта пластинка, 2—пластинкаыс чуңас 3—пурта полосаыслөн удор гөрбис, 4—мыжсан пластинка, 5—зелөдөм лашөд, 6—чуң, 7—чуңкутөд брус.

мөд пөлөс пластинкажас вылө, коджас лооны јостөм чуңжас кодөс. Чуңжасасы—пластинкажас мындаыс-жө, виңтөтчыссөны болтжасөн уклада брускас. Чуңжасө лөсөдөма сы вылө, медем машинаыс мунигөн турунсө јуклөдлыны аслас костжасө, кытө ветлөны пуртжасасы да ородөны ветлиг мозныс. Чуң модаа пластинкажаслыс вундан доржасө пиңалөма чарла пиңөн. Пурт пластинкажасасы да чуң пластинкажасасы мед вөли мөда-мөд выланыс пуксөны бурещ топыда, сытөг вермас туруныс нырсыны да тырны пластинкажас костас. Сы вөсна чуңкутөда брускас виңтөтчыссө 4-5 нажимжас (топөданжас). На улө пуктыссөны торја пластинкажас укладыс, коджас вылө мышнас инмө пуртыс либө пурта полосаыс.

Вундан аппарат—медса колана јукөн вундан машиналөн. Быд крестанјин-колхозчыклы колө төдны, мыј төкөтө омөла дөңөрөтөм-виңөдөм вөсна машина жугалө. Сывөсна машина оз кут ужавны урожај идралөгөн медса колана кадө. Медем виңны машинаос жугавлөмыс, колө виңөдны, мед пурт ужалис бура да кокыда. Пуртыс-кө өз топыда пуксы чуң пластинкажасасы, секі чуңжасө колө лөсөдны мөлөтөн вачкыштлөмон, тащом дырјыс

чуңјасыс дрөбитчөмыс оз ков повны—најос вөчөма дорчыссаң чугуныс. Кутас-кө пуртыс четчавны, сизі-жө колө лөсөдны мөлөтөн вачкышталөмөн. Пуртыс-кө ветлө зев топыда, колө лапјасө кусыңтны вывлаң, лібө топөданјасө напілокөн зыртыштавны.

Пуртыс-кө вермө ветлыны бөрө і воэө колө, топөдан пластінкајасө гајкајасө лчөдлөмөн вештыны воэө да бөр велөдны.

40 серп. Паравөла ышкан машина, чуңкүтөда брусөб кышөдөма

Сесса колө відлыны пуртлыс ветлөмсө: сылы колө ветлыны сизі, мед быд пластінка вөлі ветлө өтө чуң шөрсань мөд чуң шөрөз. Пурта пластінкајасыс оз-кө волыны өтмөдар бокса чуңјасыс шөрөз, секі најө кутасны тырны турунөн, сывөсна вермас жугавны шатуныс лібө орны пурта полосаыс. Колө төдны, ышкан машиналөн пуртыс быд секундын өтарө-мөдарө вешјө 25-ыс, а вундан машинаын—15-20 пөв. Та өдјөн ветлөмысла быд ічөвіка торкыштөмыс машинаыс вермө жугавны. Медым лөсөдны пуртсө лок ногөн ветлөмыс, колө ңужөдыштны рамасө. Сы вылө ем торја пріспособлеңнө—віңт.

Пурта пластінкајасыс кокыда жуглассөны. Жуглассөм пластінкајасө колө вежны выл пластінкајасөн. Пластінкајас вежаавны зев кокыд, сөмын напілокөн зыртыны заклепкајасө да вежөм бөрөтө вылыс көчыд вывсыс донөдлытөг шлапөтны мөлөтөн. Пурта пластінкајас регыдөн ныжмөны: поэө бөстны, кызі правілө, пурта

пластинкајассо вежлыны быд лунын отчыл. Буржык воштыны ещанік лішнөј кад пуртсө бостом-лөсөдөм вылө да сізөн відчыгыны лок турун вөсна машинасө жүгөдөмыс да уждны машинасө тыр нагрукан колана дырји.

Ышқан машиналөн чуңкутөда бруссы сөлө кык кыссан (полоска) вылө. Кыссансө поңо лөсөдны улө мбө вылө, мыј выланаті колө ышкынысө. Ем рычаг, коді лөсөдө чуңјаслыг нырсө увлаң мбө вывлаң. Увлаң-кө лөсөдан кутас улі ышкыны, чатөрөн-кө выліті-дај. Колө, дерт, уліті ышкыны, сөмын оз-жө ков чуңјас костас муыс тырмөн уліті-а.

Чуңкутөда бруссө лептан-леқан мехаңизм (40-d серпас). Тајө мехаңизмыс лоө рычагыс да педальыс. Кор ышқан машиналы воө кушөмкө препјатствіјө, секі, медем не жүгөдны бруссө да не лакны турунсө, машинаөн ужалыс вескыд кокнас лічкө педальсө. Кушөн новлөдчігјасө колө шөщ кыпөдны рычагөн: кокнад лічкыны педальсө да шөщ лічкыны рычагөн. Рычагөн бруссө поңо кыпөдны нөшта вылөжык да крукыштны рычаг бердса крук јылө. Мукөд машинајасын бруссы сувтө зік сувтсаөз, сізікөн поңо новлөдлыны зев векні местајасті. Унжык машинајасас бруссө поңо кыпөдны нөшта вылынжык да крепітны вожјас (дышлоас) крук јылө.

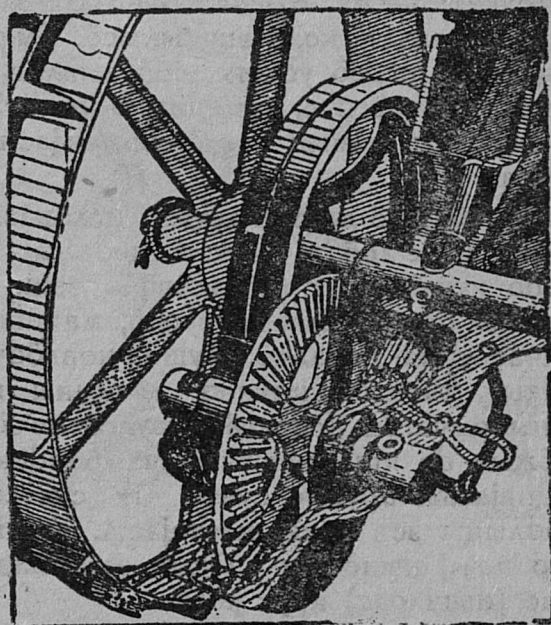
Ышқан машиналөн мехаңизм. Ышқан машиналөн мунан көлөсаас емөс шапөдјас. Шапјасыс мөртчөны муас да оз лезны көлөсајассө волсјавны. Шапјасыс-кө тырөны муөн—көлөсајасыс сувтасны, пондасны кысыны да ышқан аппаратыс сувтөм вөсна пуртјасыс тырөны туруннас.

Сы вөсна ужавны заводіттөз војдөр көлөсајассө колө весавны.

Көлөсајасыс бергөдлөны піңа көлөсајасөс, а најө кривошіпөс да шатунөс. Шатуныс јітөма пуртсө. Мунан көлөса ступіцајасын ем аслыс сама Храповөј мехаңизм-јас, кодјас сетөны бергалөмсө сөмын отарлаң. Кор машинаыс мунө воңө, секі храповөј мехаңизмыс јітчө да машина ужалө, бөрыңтчігөн храповөј мехаңизм мынө, собачкајасыс кутасны мынласны храповөј мехаңизм піңјасыс да көлөсајассаңыс кутас кывны трачкөдчөм. Піңа көлөсајас секі оз ужавны.

Таыс өтдор ыцкан машинаын ем крукалан муфта, кодөн поңо крукавны пиңа көлөсаяссө да најө пондасны бергавны машинаыс воңо мунігөн (41-d серпас).

Ыцкан машина-кө ужалігас торкгас, пырыспыр-жө колө машинасо бөріңтны, сесса мынтөдны крукалан муфтасө кіөн лібө кокөн лічкыштан рычагөн. Сесса

41 серп. Ыцкан машиналөн пиңбе көлөсаясыс да жітан муфтаыс

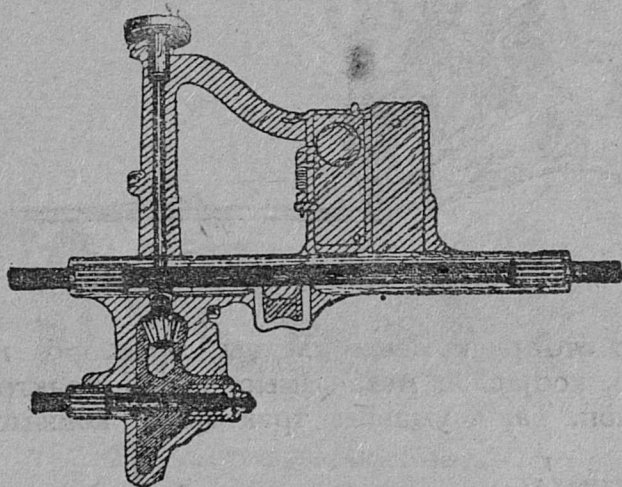
машина вылыс четчызлөмөн весавны пурта аппаратсө.

Ыцкан машинаын ем кык пара пиңа көлөсаяс (41-d серпас). Воңа паравыс шусө циліндріческөй көлөсаясөн, а мөдыс коңическөйөн. Тракторөн ыцкан машинаын мукөд дырјыс овлө 3 пара пиңа көлөсаяс. Ови пара лөсөдчыссө пуртлыс ветлан өдсө вежлалөм вылө. Мөдар вал помас, көні пукалө медбөрја коңическөй көлөсаыс, саңітөма кривошіп (42-d серпас).

Кривошіпыс дыск формаа, өви бокыс кыз, медым пуртлыс да шатунылыс інмалөмсө өтвыјөдны. Шатуныс вөчгыссө пуыс кык јура чөрс модаөн. Отар јурыс жітчө кривошіпас, мөдарыс—пуртас (42-d серпас). Машина вөрчөдтөз колө төдмавны, мед оз вөлі мөз шатуныс да мед ез вывті вөв зелөдөма болтнас. Ужалігөн машинасо колө мавтлыны, медса-нын буржыка мавтны ша-

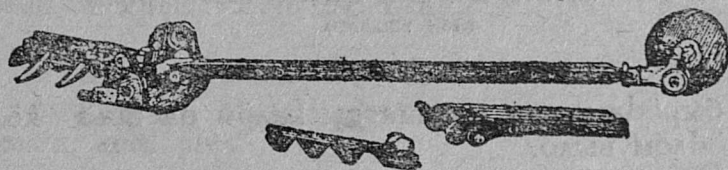
тунсө, кытi сiјө јөртчыссө кривошип чуңнас, ужалгас сетыс мевтасыс јона резсө-да. Шатуныс-кө жугалi, колө сiјөс вежны кызгыс вылыс вөчөмөн.

Ыцкан машнаө додфалөны кык вөв. Сiјө покостсө бостө 1,3 метр паста да лунтырөн вермө ыцкыны 4 гектар ув. Кык вөла ыцкан машинајасыс өтдор вөчсөны өтi вөла машинајас, кодi ыцкө 1 метр паста покостөн да ыцкө луннас 3 га. Тајө машинанас медсасө

42-а серп. Ыцкан машиналөн рамаыс. Шугалаас пунктөма вал, вал өтар помас коническөј зубчатка, мөдар помас кривошип.

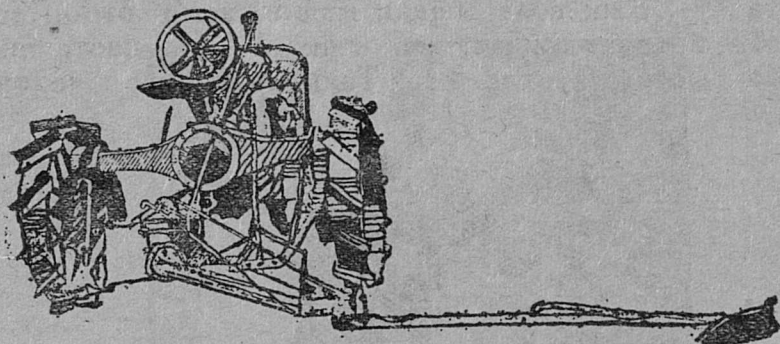
ыцкөны мылкјөс вiзјасын да кустјас кост. Сiјө сөкыд өтi вөвлы да сiјөн лоө вөвјассө щөкыда вежлавны.

42-б серп. Кривошип да шатун. Увдорас шатунысө да пуртсө торјөдөма

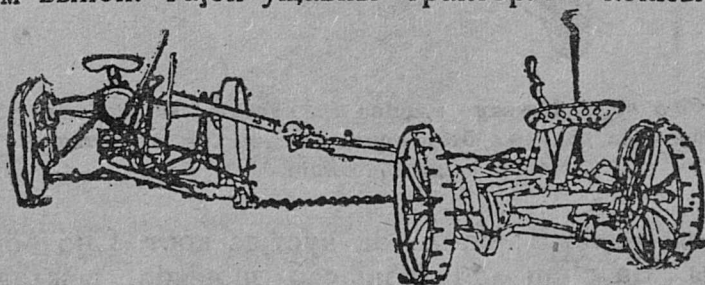
Колхозјасын унжыкыс вөлөн ыцкан машинајас. Тракторөн ыцкан машинајас пөштi абуөс-на. Сы вөсна вөлөн ыцкан машинајасөс кыкөс мбө кујимөс позө отлаавны да јитны

трактор помө. Сөмын тракторөн ужалгөн вөлөн ышқан машинајас јона жуглассөны, меҗса-нын воғ машинаыс, кодөс зевтөны бөрвывса машинајасыс. Оні СССР-са НКЗ индөм серті тракторјасылы вьлө кутісны лезны паскыдҗык покоста ышқан машинајас.

43 серп. Трактөрөн ышқан машина.

Таыс өтдор кутісны лезны тракторө подвеснөј машинајас, кодјаслөн механизмыс ужалө трактор механизм вынөн. Тајөн ужавны тракторлы кокныдҗык—оз

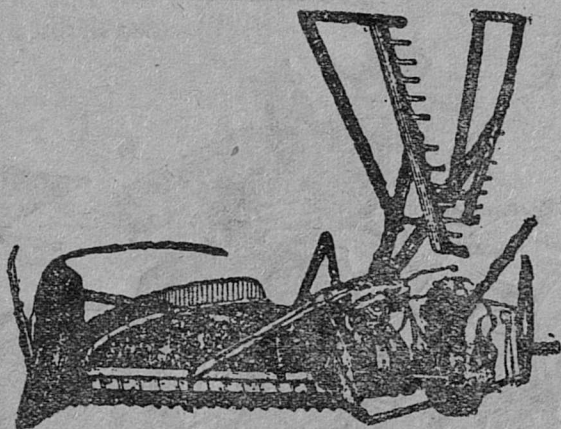
44. серп. Петкөдлөма кыҗи трактор бердө јитөны кык машина

ков бырөдны вын машина кыскалөм да пиҗа көлөсајас бергөдлөм вьлө.

Тракторөн ышқан машинајас покостсө нуөны $2\frac{1}{2}$ м. паста. 10-20 вөв вына тракторлы кык машина јитөмөн—өтисө подвеснөјөс (44-d серпас) мөдсө јитанаөс (прицепнөјөс)—поғө ышкыны өтө лунөн 16 га.

Вундаи машинајас. Вундан машинајасөс поғө торјөдны: машинајас вьлө, кодјас сөмын вундөны, да кодјас вундигас щөщ колтајассө вөҗавлөны.

Вундан машинажасос абу тырмымон механизирутма, сы восна і втвора планын најос вочом шуома чинтыны. Вундом борти ношта лоо вонавлыны колтажассо. Колхозжаслы отувтом вундан машинажассо ковмас-на вонитны таяо вожасын, сы восна тани ми видлалам налыг конструкцијажассо. Мијан заводжасын вочавлисны кык полос машинажас, отыс—машина „лобогрејка“, кодон лоо

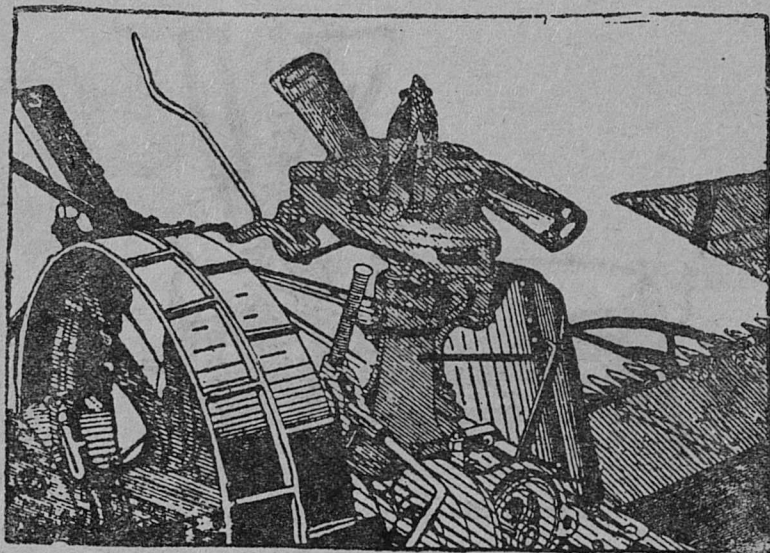
45 серп. Жнејка-самосброска.

колтатырјассо шыблавны кион, да модыс—машина „самосброска“—куран аппарата. Лобогрејка платформа вылыг вундом нањсо лоо лезны куранон либо вилаон (ачыс оз летчы), сы восна сени ужалыгжаслы вывти сокыд—збылыг плешто шонтө. Сесса зев јона зугсо іжасыс да оз шогмы вонавлыны колтажассо. Лобогрејкаыд зев кажитчө кулакжаслы, кодлон вөлі уна донтөм батракжас. Батраклон збылыг таяо машинанад ужалиг „шонавлис плешыс“.

Мијан социалистическөј овмосын тацөм машинаыд оз шогмы. Лобогрејка пыфди мијан колө лөсөдны мод полос машина, коді шуо „хедер“.

Таяо машинажаслон ем бергалан мотовило іжассо пурт бердас јуклодлыны. Вундом іжасыс порө платформа выло, а платформа вывтыс ветлыг полотно сетө елеваторлы, коді лоо кык полотным, кодјас іжассо лептоны выло дашыблалоны машинажаскод ортчон муныс, повозкаө. Хедерлон производительностыс ыжыд,—вермө вундыны лунон 10 га.

Самосброскалөн (45-d серпас) ем ізас шыблалан торја аппарат 4 кураныс. Платформаыс, кытчө чукөр-мөнны колтатырыс, зумыда пуктөма основнөй рама вылас. Машинаыслөн ем өтөи ходөвөй да өтөи ортсө (тыртөг мунап) көмөса, код вылын кутысөсө платформаыс. Рычагясөн поңө лөгөдны платформаыс кызі колө—улө мбө вылө да сиз-жө кодкө ногыс пөлыңөн. Чыңкүтөда

46. серп. Жыејка самосброскалөн курана аппаратыс, куранясө бөстөма.

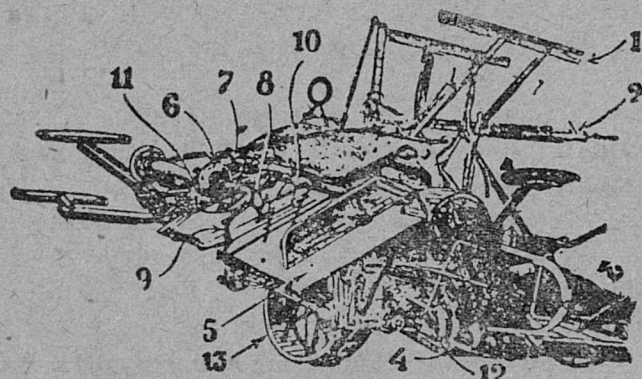
брусыс крөпыда пуктысөсө платформаас. Сы вөсна шөч-жыка овывлө торкөмјас ышкан машинаын дорыс.

Курана аппарат ужалө тағи: кураняслөн ем ромік-јас, кодјас ветлөны куран стојкавывса тудөмөд (46-d серпас). Ромікјаслы тудөмыс вөчөысөсө кыклаө—улө да вылө. Ромікјасыс-кө мунөны вылыс тудөдөмөд, кураныс сөмын четчыштө да бергөдчө вывлян, ізасыс колө платформа вылын. Ромікө-кө леған улыс тудөмас, кураныс ңиртыштө платформа вывтыс да шыбытө колтатырсө муө. Улыс да вылыс тудөмјасас ромікө вескөдлө торја стрелка, кодө вөсө пружинаөн да вөрөдө курансө. Стрелкаыс-кө пөдса, сјөс секи кутөны торја кручокјас. Тајө ставсө вөчө автомат, кодө шусө сөчөкөн. Сөчөк поңө лөгөдны уна ногөн, ізасыс щөкыда сөртө. Поңө лөгөдны, мед шыблаліс ңөлөд кураныс

којмөд мибө мөд кураныс. Поэо куранјассө лөсөдны өчередтөг. Сывылө ем педаль, кодөс мчкыштөмөн поэо шыбытны колана ыжда колта. Колтаыс-кө чукөрмисыжыда, а өчереднөй куран ез на во, поэо колтасө шыбытны педаль мчкөмөн матысса куранөн.

Самосброскаө колө дөдөдавны кык вөв, сижө бостө 1,5 метр паста, вермө лунөн вундыны 5 га. Тракторө поэо јитны 2 мибө кујим вундан машина.

Колта вөһавлан (47-d серпас). Колта вөһавланөн

47 серп. Колтакеран машина. Лыдпасјасыс петкөдлөны: 1—мотовило, мотовило рычаг, 3—платформа полотно, 4—елеватор, 5—јасан пызан, 6—јасыс прибор, 7—подбојка, 8—вилака компрессор, 9 мыждан рычаг, 10—јем помыс, 11—колта шыблаан рычаг-јас, 12—колта јалан механизм, 13 мунан көләсајас

шусө вундан машина, коді вундигас өтпырјөн вөһавлө колтајассө шпагатјасөн. Колта вөһавлан ужалө тајі: іјас јуковтсө пурт бердас квајт планока мотовилоөн.

Мотовило лөсөдчысө вылө мибө улө, воэо мибө бөрө іјасыс сулалөм сертыс. Тајө установкасө лөсөдө машинанын ужалыс кык рычагөн. Іјас усө платформа вылө, кытчө һужөдөма кыщола полотно, вылас пу планкјасөн.

Полотно бостө іјассө да кыскалө шујгавыв елеваторлаң, коді лөө сјі-жө кыщола кык полотноыс. Елеваторјассө сетө колта вөһавлан пызан вылө. Пызансө лөсөдөма шујгавывлаңө улаң пөлыңтчөмөн. Пызан куһаыс іјасыс мунө да сөг-жө курыштчысө кык вılaөн, кодјас шусөны компрессорјасөн мибө топөданјасөн. Компрессорјассө лөсөдөма пызан горулө, гөрдқалан вал вылө да помјасыс пызан костөд петавлөны ортсјөз. Компрессыс пызан улыс мытчыслігөн курыштө мыјкө мын-

да ізассө, вештө вöһавлан пpиборө да бөр зөбсө пызан улө. Сы бөрса мөд компрессорвајө сымында-жө. Тајі ізасыс чукөрмө упорној рычажок дорө.

Рычажоклөн ем пружина, кор чукөрмас колта тыр да мчыкысгас пружинаыс, сіјө пырыс-пыр-жө ачысөн пөч-дөдө колта вөчавлан пpиборсө. Секи пызанулас петө јем да кышовтөдө колтасө шпагатөн. Шпагат помјассө бөстө гөрөдвөчысыс да гөрөдзало, а сы бердын механіческөј пурт орөдө шпагатсө. Торја вилкіјас тајө колтасө вештөны колта лежалан дөска вылө, кытыс һеуна чукөрмөм мыгы торја рычажокөн лејө муас машина вылас ужалысыс.

Гөрөд вөчалысыс ачыссө вөчөма кујім торјыс: топөдан, крук да пурт. Төпөданыс кутө прөст пома шпагатсө. Крукыс кыкнан шпагат помсө кутөмөн бергөдчө, вөчө пекла сөсса крукыс вөссө да бөстө кыкнан шпагатсө. Кор шпагатсө пуртыс орөдас, секи колтаыс вилкаөн вешјө пызан вывсыс, а крукыс кыскө шпагатсө пеклаас да сізөн гөрөдзассө гөрөдыс.

Кор колта вөһавлан пызан вылын чукөрмө колтаыс сені-жө сывыв лөсөдөм вешјалан пөвјөн (подбојкаөн) колта діныс шөщөдчыссө. Кузаө колө колны вөн гөрөдсаһыс колта дінсө, колта вөһавланыскөд вешталөны пызансө. Подбојка бердаскө матө лөсөдан колта вөһавлансө, секи жеһыджыка кутас колны колта діныс да сіз-жө і мөдарө. Колта ыждасө да вөһавлөмлыс зельдсө лөсөдны ем торја рычаг, код дінө чукөрмө колтаыс. Ізас подсө улө мбө вылө колны колө лөсөдны көмөсајас бердса кык вугјөн (рычагјасөн), а платформалыс пөлыһа ногсө – пуклөс дінса рычагөн.

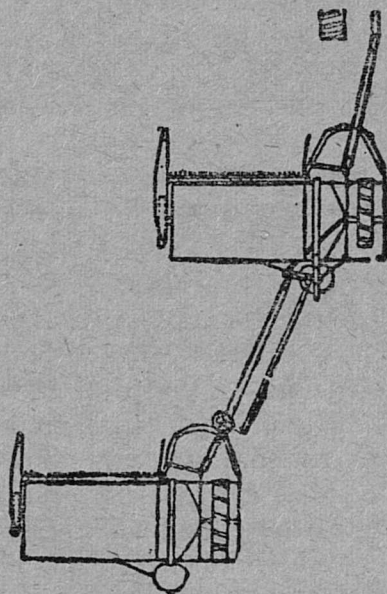
Колта вөһавлана вундан машиналөн ем кык вој көмөсајас. Сіјө көмөсајасыслөн чөрсыс тарантасын-мөз бергалө ісерга вылын да сы вөсна појө вөчавны зөв крутөја бергөдчөмјас. Ташөм передокыс шугө автомобильөн.

Колта вөһавлан вундан машиналөн механізмыс ташөмі (47-d серпас). Пуксан көмөсасаһ торја чөпөн вөрчө валыкыс, коді лөсөдөма көмөса чөрсыскөд ортчөн. Машинаөс уж вылө вөрчөдны звөздохкакөд ортчөн лөсөдөма муфта. Муфтаыс вөрчөдчыссө пуклөс дінса рычажокөн. Валік помө сабитөма коніческөј піһа көмөса, коді јитчө мөд валік вывса піһа көмөсакөд. Мөд валі-

кас воҗладорас сакитөма кривошип, кодсаң вөрәө шатуныс, а шатунсаңыс вөрәөдчысө пуртыс. Тажө валкасажө бөрвылас лөсөдөма җвездочка да сы гөгөр кышовтөдөма чеп, коді бергөдлө сещөм частҗасөс: платформа вывса полотнолыг валик, елеватор полотнолыг валик да вал, кодсаң бостөны вөрәөдөмсө компрессор да вөһавлан прибор. Елеватор валкасаң бергөдлысөоны мотовило да подбоҗка.

Уҗалігөн колө виҗөдны быд част бөрса да бура

мавтаыны. Елеваторыс-кө тырөма, машинасө колө сувтөдлыны да бергөдны мехаңизм-сө. Колта вөһавланыскө мока вөһавлө, либө орҗөдлө шпагат-сө, колө зелөдны либө личөдны крукыс-лыс пружинасө. Уҗалөмыс дугдөм бөрын полотноос колө личөдны: зерыс либө лыс-ваыс најө вермөны щыкны. Машина колө вевтөыны бречентөн. Колта вөһавлана ыщ-кан машинаө додҗалөны куҗим либө һол вөв. Покостсө нуө 1,8 метр паста, луннас вундө 6 га.

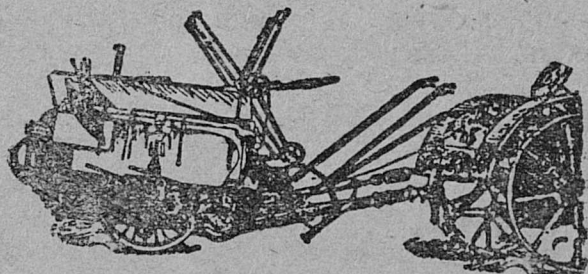
48 серп. Кык колтаҗајалан машина трактор бердө домалан план.

Тракторнөҗ колта вөһавлана машинаҗас вөчсөны кык ногөн: прицепнөҗ, кодҗас уҗалөны ветлан көмөса вынөн, да симодаа-жө, кодҗас уҗалөны тракторсаң бостөм вынөн. Прицепнөҗ тракторнөҗ колта вөһавлана вундан машинаҗас, вөла машинаҗас сертї торҗалөны сїҗөн, мыҗ талыс кушөмсурө частҗасө вөчөма ыҗыдҗыка да мотовилоыслөн, куҗ вөснаыс, ем мөд кутөд ортсіла дорсаңыс.

Мөд сикаса машинаҗас вынсө бостөны қоленчатөҗ валөн трактор мехаңизмыс (49-d серпас). Мотовилоөн вескөдлан да колта вөһавлан приборҗас лөсөдан рычаҗ-җасө лөсөдөма тракторіетлаңө. Тракторнөҗ колта вө-

һавлан вундан машинаҗас вермөны вундыны луннас 8—10 гаӧз. Покост воӧсӧ нуӧны 2,4 метрасаӧ 3 метр пастаӧз.

Шпагат. Кор колтаҗасыс вӧһавлыгсӧны шпагатӧн, таӧ машинасӧ иналӧм јона сулалӧ шпагат дон да јон-

49 серп. Тракторӧн кыскалан колта јавлан став рычаҗасыс колта јавланеныс тракторист-лаҗыс корӧдӧма.

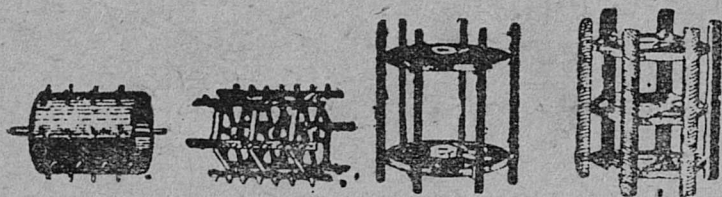
луныс помын. Шпагатыс вӧзсысӧ заграӧчнӧј, маӧл-нӧј мӧбӧ роч пекковӧј шпагат. Оӧнӧ вӧчӧны шпагат мукӧд пӧлӧс быдман пуҗасыс, боӧтам кӧв кенафа. Шпагат колӧ таӧдӧмӧ: колӧ јон, мед кык метра куӧта шпагат кутӧ 25 кгр. груз, мед ез вӧв сӧкыд. Мед 1 килограмм лептӧ вӧлӧ ӧе еӧа 350 метр. Мед шпагатыс вӧлӧ гартӧма 2 килограмма чукӧрҗасӧ, ез вӧвны кыз вӧсӧнӧ инҗас да мед ез вӧвны гӧрӧдҗас, гарчкымҗас.

Шпагат бырӧ зев уна: шӧкыд серви быд гектар вылӧ 3 кгр-саӧ 4 кгр-ӧз, лунтырӧн мунӧ 15 килограм-саӧ 25 кгр. ӧз Артавны-кӧ став лунса рӧскодҗас уҗалыҗас вылӧ, вӧв вылӧ, машиналыс лунса уҗалан донсӧ (мавтӧм, ремонт) да мӧд боксаӧ шпагатыслы лунса рӧскӧдҗӧтӧм донсӧ, секи петӧ ӧтмында рӧскодыс, мыјдта шпагатыс вылӧ, сымында-жӧ мукӧд пӧлӧс став рӧскодҗасыс вылӧ. Мӧдногӧн-кӧ шуны—шпагат вылас усӧ җын рӧскодыс. Колӧ шуны, колта вӧһавлана вундан машинаҗас вундӧгӧн кӧв рӧскодыс ыҗыдҗык, колхозҗасын таӧ машинаыс ассӧ вештӧ. Талӧн ыҗыдуҗ производствел-ностыс да зев уна прӧстмӧдӧ кӧпом уҗ.

ВАРТАН МАШИНАЈАС

Вартан машинајас вөчөмөс, медем торјөдны тусјассө шепдиныс. Вартан машинајас шусөны прөстөјөн, кор најө вартөны сөмын тусјассө, полусложнөјөн—кор тусјасыс петөны јөгтөг-нын, да сложнөјөн—кор тусјассө торјөд-лө сортјас вылө.

Главнөј ужалан јукөд вартан машиналөн—вартан

50 сәри. Шыфтөвөј бара-
банјас, 1—пөдса, 2—воеса,

51 сәри. Билнөј барабанјас
1—шылыд, 2—гранбе.

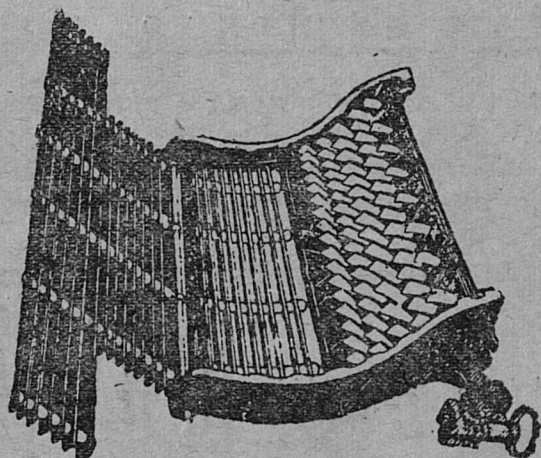
барабан. Барабанјас овлөны кык пөлөс: 1) зубчатөј либө шыфтөвөј; 2) билнөј либө бечевөј, (51-d сөрпас).

Пиңөс барабаныс торјөдлө шепјассө, билнөј барабан чышкыштөмөн-моз кыскө шеп пыщыс туссө. Сы пон-да билнөј барабана, машинаөн јона воөм һаһ вартөны, лунвывладорынжык ужалөны; пиңөс барабанјасөн јонжы-ка вөдитчөны шөр полосасын да војвывляһын, көн лө вөдитчыны омөлжыка воөм һаһөн.

Барабанјасөс вөчалөны тупкөсөн і воесаөн (50 d сөрпас). Тупкөса барабан омөлжыка буссөдө воеса до-рыс, но воесаыс буржык: сылыс кокһиджык виңөдлыны пыщкөссө да лөсөдны ужалигөн торкөм гајкајас да болтјас. Вартан барабан бергалө зев өдјө, вөчө шөркөд-дема 1000 пөв бергөдчөм минутын, кымын унжыкыс бергөдчө барабаныс, сымын јонжыка торјөдө туссө, ещажыкыскө—вартө омөлжыка. Улжык һаһ вартигөн ба-рабанлы колө вөчны унжык бергөдчөм, аһкыщ вартигөн бергөдчөм чинтөны кык мында. Барабаныс-кө бергөдчөм вөчө уна, сјөс сувтөдлөны да бура лөсөдөны. Подшип-

һықјас колө лоны јонөс, вартан барабан увтө подшіп-
һык јонжыка пуктыссөны ачыс пуктыссана вкладышјасөн
јона паскаләмаөс шаріковөј подшіпһықјас.

Барабан бердө пуктөма кусыһа чугуһнөј решета, кодө
шусө барабан пөвјөн лібө фекәон (2-d серп). Барабан
пөвјыс вөчөыссө барабаныс серті—пінјасөн лібө план-

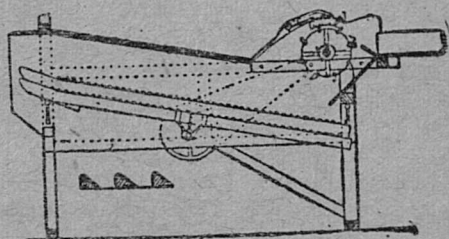
52 серп. Пинөс фекә америкәһскөј молазіакаләһ;
вөскыдлаас петкөдләма фекә ладмөдан регулятор

кјјасөн (тасјасөн). Барабан пөвјыс лөсөдчыссө өткымын
вартан машінаын барабан вылас, а мукөдас — улыас-дај.
Первојја дырјыс колтасө сеталөны вывсаһ, а бөрјаас—
увсаһ. Увсаһыс колтасө сетавны лөсыджык да һөшта
сы боксаһ бур, секі колтаыс барабанас кыскыштчө ачы-
ысөн да уһжык вөвјалан сетавнысө, сја-кө і производө-
телностыс вылынжык лөө. Омөһ боксаһыс увсаһ се-
талөмыс лөө, сјасө барабанас јонжыка вермө суравны
бокөвөј торјас-да. Вывсаһ сеталөһн сеталысыслы фө-
ләжык да производөтелностыс улынжык лөө, һо бараба-
нас бокөвөј торјасыс омөһжыка вермасны сурһы. Выв-
саһ сеталаныс лөсөдчыссө һосһөдөк кјһн вартан да
вөла вартан машінајасын, медым лшһнөј һө сетавны
бергөдлысјасыс вермөһ серті. Барабан пөвсө һөчө вөш-
тавын барабан сертіыс. Кор барабаныс омөһа вартө,
секі барабан пөвсө колө матыстһы барабан бердлаһыс,
а вывтө-кө јона туссө дрөбітө—ылыстыштһы.

Вывсаһ сеталөһн барабан пөвјыс өтө местыс мөд-
ләө вөштыссө торја вһһтөн (53 d серпас). Тақсө лөсө-
дөмөһн барабан пөвјыс пуксө һаныдөһн сеталан вөмдөр

вевдоас да лөсөд сийөс відлавны, лөсөдны торкөмжасы. Тази пукалгас-кө барабанас мшнөй лоө сетөма колтајассө (перегрузка), секі барабан пөвјис ачыс сетчышто боквыв. Увсаң сеталігөн вештыссө виңтјасөн-жө, кодјас шусөны эксцентрікөн (54-d серпас), кодјасөс лөсөдөма кыкнан вал бокас Валыс јөткыссө боксаңыс виңтјачан клучөн да крепітчыссө колана местаө краповнык собачкаөн.

Прөстөј вартан машинајас пыржык овлоны өтө барабанөн, секі барабанувгыс петө вартан торјис ставыс өтлаын да ізасө лоө вөрөкыс торјөдны куранөн. Емөс вартан машинајас, көнјасын ем ізаспыркөданјас. Медса јона паскалөма кујім мбө һолкыскөда (клавіша) ізаспыркөданјас. Ізаспыркөданыс пукалө гөрөдзалан (коменчатөј) вал вылын (55-d серпас). Кор валјис бергалө, секі ізаскыскөдјасыс ку-

53 серп. Ывсаң сеталан да ізаспыркөдана вартан машиналөн шөрвундасыс. Пыщкас петкөдлөма пу брусыслыс модасө.

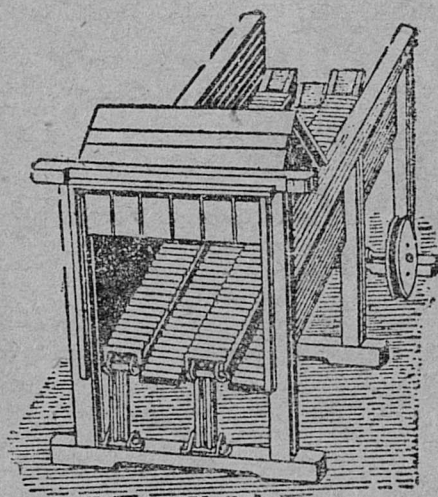
54 серп. Улысан сеталан молотилкалөн шөрвундасыс. (вөчөма „Краснаја Ывезда“ заводын,

пелөса пөперөга пу тасјас мбө пөпөрөг ногыс костөдлөм көрт мстјас, кодјаслыс дорјассө кусьөдлөма вывлаң да өтарногыс. Кыскөдјасыс куз ізасө петкөдөны ортсө, а туссө да жүгјөгсө леҙөны тасјас костөдыс.

Ізаспыркөдан кыскөдјас улө пуктыссө куз решета, рочног шусө—грохот. Сийө јансөдө туссө ізасыс да жүгјис. Грохот пыржык овывлаө пөвјис мбө роәөдлөм көрт мстыс. Ем грохотјас кодјасөс роәөдлөма мылкөссөн. Сещөмјасыс јонжыкасө овывлаөны сложнөј вар-

тан машинасыч, көні вартан машинаас эм төлөдчан веңтлаторјас. Вартан машинасын зев щөкыда овлывлө чуна (палчатөј) ізасыркөданјас (56-d серпас), коді пыркөдлөмөн шыблалө ізассө.

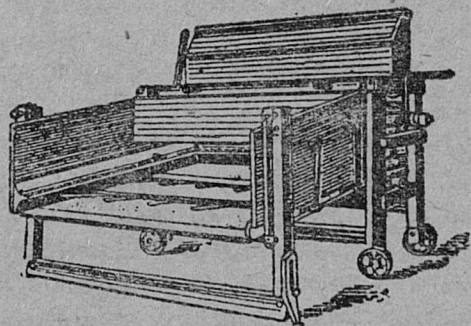
Полусложнөј вартан машиналөн вылын гижөм ужалан частјасыс кынзі ем нөшта веңтлатор да решеткаа стан,

55 серп. Нөл клавишаа торјөн пуктыссана ізасыркөдан.

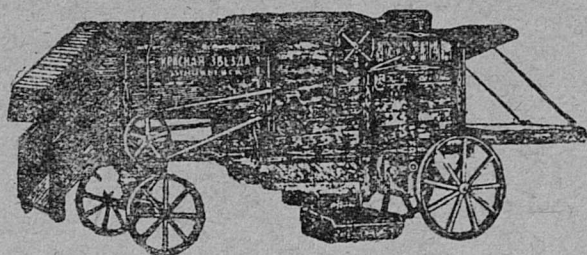
тө кызі колө. Барабанө увсаң колтајас сеталігөн сеталыгыс сувтө торја лөсөдөм посвылө.

Барабан бөрын ізасыркөдан вестын ем мөдпөлөс барабанчк, шусө „біттерөн“ сіјө куталө ізассө да јөткәлө ізас пыркөдан вылө. Ізасыркөданыс пуктыссө палчатөј. Төлөдчан машина пуктөма улыссаң, кодлөн ем уна решета (пож). Вылыс пожаңыс петө вартчытөм шеп, мөдсаң — төлалө жуг, којмөдсаң — муно весалөм тус да усө торја жөлөбө, сіјө пож пырысжө летчө лыа да мукөд посні јог. Вартан машина дінө лөсөдөма һеыжыд елеватор, коді лептө туссө вылө, медым лөсыд-

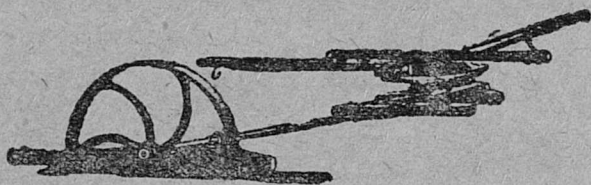
56 серп. Чунөс ізасыркөдан

жык вöлі кістны сійс вескыда мешöкө. Вартан машина лөгöдöма нол көлөсө вылө, медым кокныда почыс вештавны местаыс-местаö. Вартан машинајас ыжданас вöчгöны кык пөлөс-60 см. куыта барабанон да 70 см. куы-

57 серп. „Красная Звезда“ заводын вöчöм жыныыжө сложнөј вартан машина.

таон. Тащöм машинајасөн ужалöны вöвјасөн. Ічөтжык машинаö колö 6 вöв, ыжыджыкө—8. Колö шуны, мыј уна вöлөн öтпырјө ужалгөн абу сещöм бур, кыјі секи вöвјасыслөн уна вошö мшинөј вын. Сы восна буржык

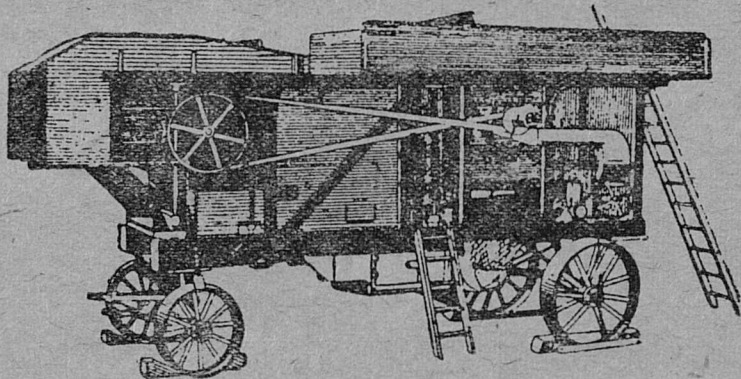
58 серп. Коннөј привод.

двигательсö вежны ічөтжык двигательөн да ужавны ещажык вöлөн.

Вöлөн ужалан вартан машинајас (58-d серпас). Вöлөн ужалан машинајас колхозјасын пондасны вежыны сложнөј вартан машинајасөн, кодөс бергөдлө трактор мбө электрічесскөј мотор. Но öнi колхозјасын кынчi уна-на ем вiзму ужалан важ көлујјас, машинајас, сенжө i вöла вартан машинајас, да најөн вöдiтчыны öнi быт-на лöө. Оз почы быд колхозлы нафөйтчыны трактора вартан машина вылө. Сiз-жө төлөдчан, iзас шыран да мукөд машинајас јымыс, колö тани вiстальштны кымынкө кывјөн.

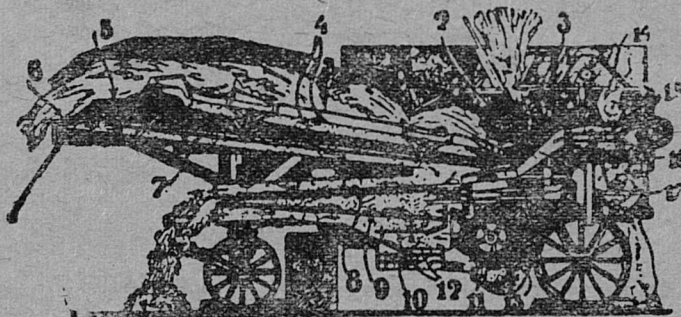
Медбур вöла машинаөн колö лыдчыны сещöмөс көнi приводыслөн первој көлөсөа пыщкас емөс пiнјас,

а коңическөй пиңа көлөсаясыс сулалөны мөд параас. Секи кокныдзык бергөдлыны машинасо дај пиңјасыс чорыдзыка кутчысөны да омөлжыка жуглассөны.

59 серп. Сложнөй јевропејскөй молотылака.

Ташом модаа бергөдланјас (приводјас) вөчавлисны „Краснаја Звезда“ ыма заводын. Вөла приводсө лөсөдөны (садитөны) шымыд щөщыд местаө. Лөсөдөмсө

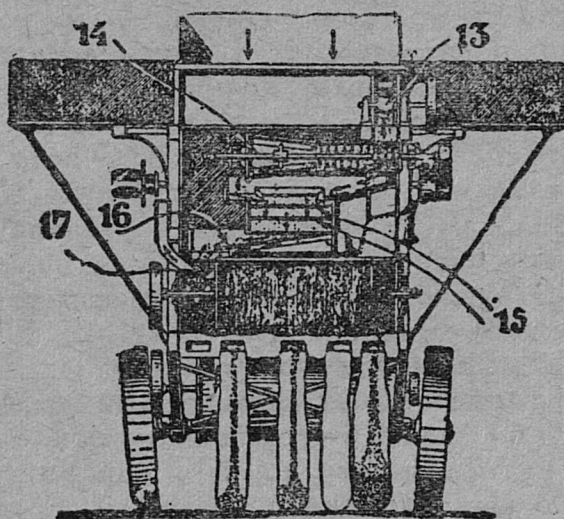

60 серп. Сложнөй молотылака шөрвундасөдыс виқөдөмөн. Лыднјасыс ге көдлөны: 1—көлта пукталан воронка, 2—вартан барабан, 3—барабан увт, 4—іңаспыркөдан, 5—седтөда іңаспыркөдан, 6 веекөдлаан решета, 7—горувса пөв, 8—грехот, 9 ісковтан доска, 10—јікі грехот, 11—вентилатор, 12—пож, (возсө виқөд 61 серпасыс)

поғө прөверитны додфалан пощ сертыс. Приводсан воө штангіјас, а сесса ыжыд маховөј көлөса, кодіңин өтлаасө паскыд тасмаөн вартан машинаыскөд.

Сложнөј вартан машинајас вөчсөны кык пөләс: јевропаса да амерікаса машинајас. Міјан өнөз тани вөлі-

ны јевропаса вартан машинајас. Өткымын заводјасын сїјөс вөчәләны јона бура, бостам көт „Серп і Молот“ һыма завод Харковын. Өнї мїјан заводтис паскавны амерїкаса вартан машинајас да најөс регыд мығтї кутасны вөчны асланым заводјасын. Сложнөј вартан машинајасөн лөгыд ужавны гырыс колхозјасын. Вїзөдлам воқө, кығї сїјө вөчөма. 59-d серпас вылын јевропаса сложнөј

61 серп. Сложнөј молотықалөн шөрвундас. Лыдпасјасыс петкөдләны: 13—елеватор, 14—шасталка, 15—грохот, 16—пеж, 17—сортирујтан.

машина петкөдләма ставнас, а 60 да 61-d серпас вылын—шөрі жынјалөмөн пыщкөссө. Вартан машина лөзө туссө өтщөщ сортирујтөмөн. Машиналөн барабаныс вөчсө бїлнөј (пөперөг тасјасөн). Тасјасыс пуктыссөны шупөдтујјасөн (ріфленнөј). Барабанлөн кузтаыс овлә 0,6—1,2 метрөз. Кор барабан куз, секї комтасө өтпырїө сеталөны кыкаөн. Ізассө-кө колө бостны зоңөн, барабанас комтаыс сујсө пөперөг ногөн, секї сїјө оз орјас. Баран пөвсө вөчөма кык торјыс—зірјөн да тупкөны барабанлыс жынсаңыс уңжык кыщөвсө, Барабан пөвсө лөсөдләны кујим виңтөн, наөн-жө торјөн лөсөдләны пыран да петан костјассө. Сїјөс вїзөдны боқјасас ем өшиңјас.

Воқө барабан бөрын лөө щөкыд пиңјаса ізас куталам (лїбө фартук). Сїјө пиңјаснас увлаң өшалө. Барабаныс петан ізасыс крукассө сетчө да усө ізаспыркөдан вылө.

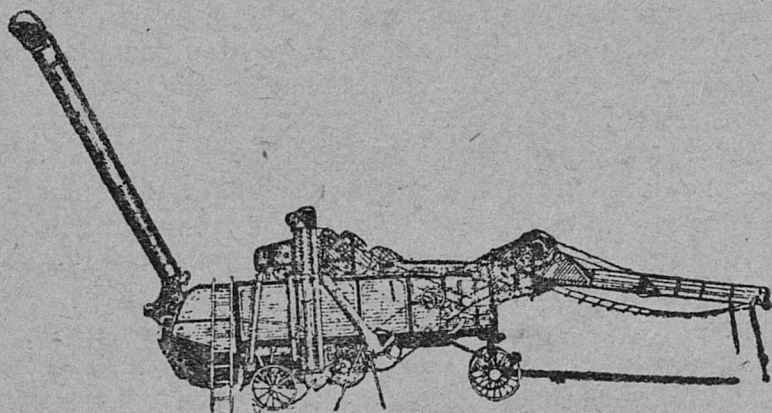
Ізаспыркөдан овлө клавiшнөј, һол мiбө вiт клавiшыс, жонжыкасө вөчө һол клавiшөн. Мед ізаспыркөдан ужалiс өткода, клавiшјас пуктысөһы кык кусыһа вал вылө. Медым тусыс әикөә вермiс торјавны ізас дiныс, лөсөдөма торја ыжыд пож, шусө гырыс пожјөн. Ізаспыркөдан пыр тусыс да жугјогыс летчөһны скатнөј пөв вылө, кодөс лөсөдөма барабанлаһыс горулөн. Скатнөј пөв понөд тусыс кiссө грохот вылө, сетчө-жө кiссө барбанпөв рөщетајас костөд вескыда петан тусыс. Грохотыс унжыкысө овлө щупөдјасөн да скатнөј доскалаһыс һывкмөсөн. Сы пыр тусыс да посһи бусыс летчө увлаһ, а посһи ізасыс жугјыс петө ортсө. Грохот улө пуктөма мөд скатнөј пөв, код куәа жуг сора тусыс мунө мөдарлаһ да усө төлөдчан машина первојја пож вылө. Төлөдчан машинаын ем кык пушкан, вылысса пушканыс пушкө грохот улө, а улыссаыс—төлөдчан пожјасас. Таәикөн грохотыс щөщ-жө кутас төлавыны бусыс да жугсорыс мыјтөмкө мында петһы.

Мед вылысса төлөдчан пож вылын бусыс әикөә торјалө, сы вөсна сiјө шусө бусторјөдан пожјөн. Мөд пож вылын торјалө вартчытөм шеп: којмөд пожсаһ летчө мiча тус да сыпыр-жө кiссө посһи јог.

Весасөм тус мунө пөла жөлөбтi елеваторлаһ. Сесаһ көшјасөн гумовтчөһны да кајөһны вывлаһ. Елеваторсаһ туссө поәө леҙһны кыклаө. Кор туссө колө чiрсны (iд мiбө шобдi), секi сiјөс леҙөһны сы вылө лөсөдөм барабанчiк пыр, шусө шесталкаөһ (61-d серпас) мiбө чiрсанөн. Шесталка вөчөма уна пөләс пiһыс, кодјасөс крепiтөма вiһг модаөһ чөрс вылө, да пөлыһөн пукталөм планокјасыс. Најөһыс артмө конусовөј барабанчiк (iчөһiк барабан) Чiрсан пырыс летчiгөн тусыс зыртчысө планокас да пiһјасас. Барабан понасанiһын тусыс петө воронкаөд да усө төлөдчан мөд пож вылө. Кодөс оз ков чiрснысө (су), секi чiрсан барабанчiкас пыран роәсө тупкөһны һөданөн да тусыс вескыда мунө мөд төлөдчан пожјас вылө. Тајө төлөдчан пожјас вылын тусыс әикөә торјалө мукөд сiкас јогыс. Сетыс туссө поәө леҙһны бара кыклатi. Кор оз ков сортирујтһи сiјө вескыда летчө (61-d серпас) шујга вывса сурјас пыр.

Кор колө сортујтһы—сiјөс леҙөһны сортирујтчан цiмiндр пыр. Сортирујтчан цiмiндрсө вөчөма проволока кыщјасыс, цiмiндр пыщкас лөсөдөма помтөм вiнт. Ту-

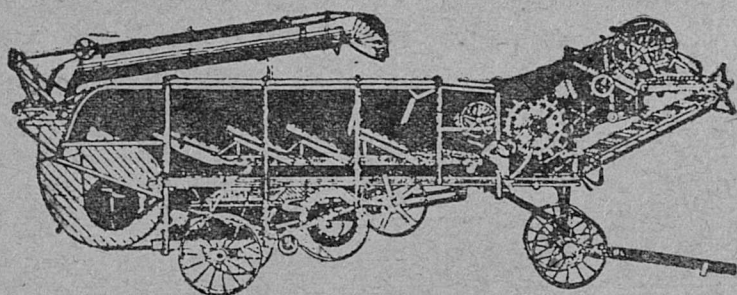
еыс кіссө ціміндр пышқас да јотқыссө віңтөн. Проволокајас костыс вөчсө унаног, мед воқынсө векнід костјас шөрлаңыс паскыджыка, ціміндр понас-һін лооны гырыс-код роқјас. Кор тусыс мунө ціміндрөд, векні роқјасөд четчалөны посны тусјас. Ціміндр шөрөд мунөны шөр-код тусјас, а медгырысыс петө ціміндр понөд. Петөм

62 серп. Американскөј' молотілка.

тусыс вескалө көшө, кысаң кіссөны мешөкө. Таңдөм ногөн лоө кујім пөлөс сорт.

Јевропаса вартан машина ыжда сертыс өтi часөн вермө вартны 100-300 клаг-өз. Машина дорас ужалыс-јасыс колөны 20-25 мортөз.

63 серп. Амер. молотілкалөн шөрвундасыс.

Америкаса вартан машина. Америкаса вартан маши-на Јевропаса вартан машинаыс торјалө, америкаса ма-шинаыслөн төлөдчаныс сөмын өтi да сiјөн. Мөд төлөд-чаныс пуктыссө сөмын колігјас дырјi, сортирујтчаныс оз-жө пуктыссы. Барабанө колта сеталөм, сiз-жө жуг тор-јөдөм-і вөчыссө ачысөн—автоматическі. Вартан маши-

наыс зоһнас көртыс, сөмын өткымынлаті вөчөма пуыс.
62-d серпас вылын петкөдлөма ставнас вартан
машінасө, а 63-d серпас вылын торјөдөмөн пышкөссө.
Барабанас колтајасыс муно полотно куға. Полотно вылө
шыблалөны раџавтөм колтајассө. Најөс первој вөһја-
сөдыс вундалө пуртјас. Возын торја барабанчк колта-
сө кузмөс ногыс лөсөдлө ыжыд барабанас пыріг кешлө.

Вартан барабаныс вөчсысө щөкыд пінјасөн. Бара-
банпөвјыс өтi торја. Сы сажын решета. Барабан бөрын
пуктысөө біттер, кодi кутө іңассө да лөзө іңас пыркө-
дан вылө. Іңаспыркөданыс щупөдөс, уна пінјаса, сіјөнi
бура пыркалө да петө іңасыс. Іңаспыркөдан бөрын пук-
тысөө грохот, понасө веһтілаторсаһ төлалан пожјөн,
кодi шусө жуг лөзан пожјөн. Мөд гырыс пожсаһ муно
вартчытөм шепјог, сіјө усө жөлөбө, кодөс торја виһт-
јас сетөны елеваторлы, кысан вымпөв муно вартан ба-
рабанпыр. Улыссапожсаһ весалөм тус муно сің-жөмөд шөе-
кө, сөсаһ мөд елеваторө. Мөд елеватор лептө вывмаһ да
сөсаһ кістө мешөкө. Америкаса вартан машінајасын ун-
жыкыс елеваторөн тусыс лептысөө јона вылө, сөсаһ
кісөө торја приборө, көні кісөөм тусысачысөн мерајтчө
да быд мерка торјөн лөзө торја дозјө, кысаһ вермө
кіссыны повозкаө (телегаө, доддө).

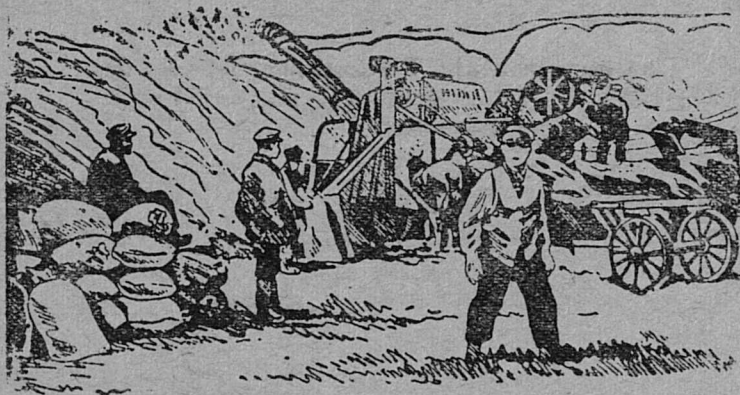
Вартан машіна понө, іңас пыркөдан да грохот сажө,
пуктысөө јон веһтілатор помас куғ трубаөн. Тајө веһ-
тілаторыс кыскө іңассө да жугсө да труба пырыс лөзө
зорөдө. Трубаыс вөчсысөө чінтан содтанаөн да өтарө
мөдарө веһјаланөн. Сы вөсна іңас зорөдсө сіјө вермө
вөчны пидөсөаһыс да вылыөзыс, аслас бергалөмөн іңас-
сө зорөд куғалаыс пуктө өтмындаөн.

Америкаса вартан машінајассө мөд сортірујтчан ма-
шіна оз пуктыссы, буржык сортірујтны да весавны сы
вылө вөчөм машінајасөн.

Америкаса вартан машінајас лөсыджыкөс сложнөј
дөрыс, татчө ещажык колө ужалыс кі (64-d серпас),
сің-жө оз ков торја кужыс колтајас сетавны, сетавсө
ачыс машінанас. Іңас новлысјас сің-жө оз ковны. Аме-
рикаса вартан машіна унжык вартө Јевропаса машіна
дөрыс. Но мөдарсаһ-кө віңөдлыны, америкаса вартан
машіналы колө јона бур двігател. Торја-һын ыжыд вын
колө веһтілаторө, кодi нуөдө іңассө труба пыр.

КОМБАЙН

Гырыс колхозжаслы да совхозжаслы бур сещом машина, кодi отпырjо мувылын вундö i вартö. Ташом машина шусö: вундан-вартан машина лiбö кыçи шуоны Америкаын комбайн, (65-d серпас).

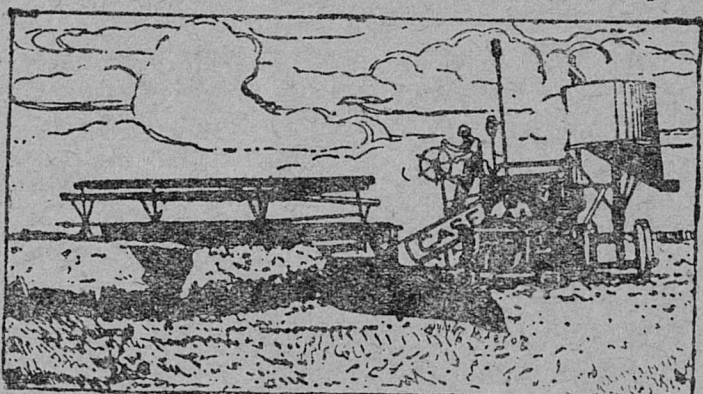

64 серп. Молодiкалбн ужалбм; шугалакас трубапыр петö жугжыс да iзасыс.

Комбайн му вылас бостö сöмын туссö, а iзасыс да жугжыс колö. Iзассö бөрвылас поçö чукöртны куртан машинаөн, а жугсö iдравны оз шогмы. Iзас да жуг пыржык колöны мувынсöдан пырдыс. Комбайн оз быд местаын jона паскав, көнi iзасыс нуждайтчöны, ужалöны прöстöj вундан машинаөн, сiç-жö i мукöд районжасын, көнi һаңыс оз улит вонысö да вундöм бөрас му вылас колöны төлдöны.

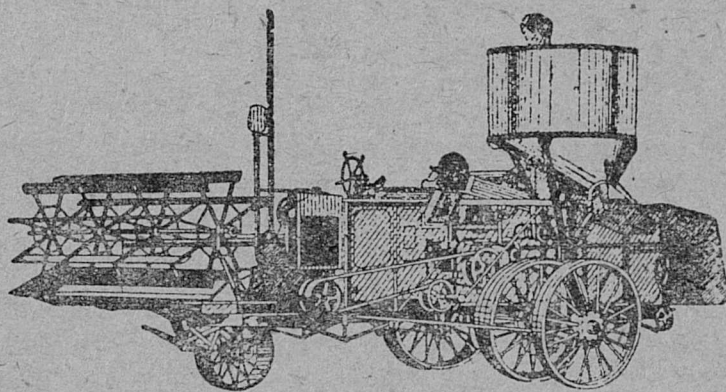
Комбайнөн һаң iдралiгөн тусыс лöө һуç (васлöja). Сы вöсна вартöм бöрын пыр-жö колö лөсöдны костысан. Комбайнөн jона ödjö поçö iдравны һаң да ужалiгөн ещажык кiссö тусыс, сесса бара-жö оз ков торjөн вöһавлыны течны, вештавны, сужавны, сек бара jона вермö кiссыны тусыс.

66-d 67-d серпас вылын петкөдлөмө комбаји да кыңи сiјө ужалө. Вундигас сулалан iңасыс пурт бердас

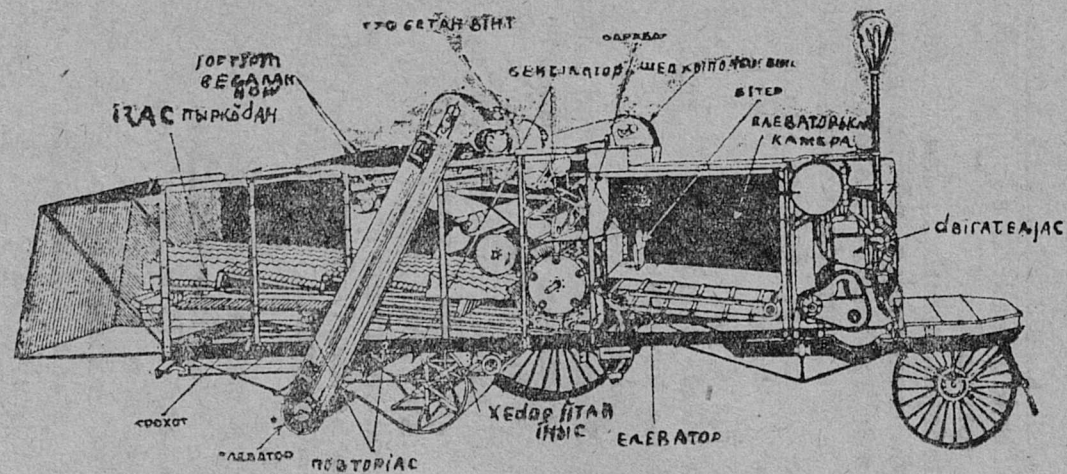
65 серп. Јона вына комбаји. Гожөмчөжнас iдралө да вартө 350-400 га-өң. Тајөн ужалөм довыс сувтө 7 шайт 6 ур гектарые.

јуклөдлысө мотовилоөн. Вундан аппаратсө лөсөдөма сiңжө, кыңи-и мукөд вундан машинајасын. Вундөм iңасыс

66 серп. Комбаји шуйгалавас тыдалө мотовилө да пурта аппаратыс, шөрас—молетилка, вескыдлауас—туе чукөртан доз.

усө платформа полотно вылө, кодi нуө најөс елеваторлаң. Елеваторсө вөчөма прөстөјжыка колта вөңавлана машинаын дорыс, щөкыда овывлө i өтi полотнойс. Елеваторсаң шепiясыс усөны камераө, кытчө лөсөдөма мөд елеватор, сiјө куталө да нуө барабанө. Елеватор дорас ем бiттер, кодi отсалө мунны iңасыслы. Барабан

67 сери. Комбајилди шөрвундасыс. Векыла помас дьигателыс.

бердө пуктысө мөд бѣттер, кодѣ ізассө сујалө барабанас.

Комбајнлөн барабаныс вөчсө сецөм-жө, куцөм і америкаса вартан машинаын. Мукөд вартан јукөдјасыс (частјасыс) сіз-жө ставыс өткөдөс. Барабан сајө ізас пыркөдан вылө лөсөдчысө бѣттер. Комбајнын ізаспыркөдансө вөчөны сізі, кызөн ізасыс ез вермы тырны уна пөлөс местајасті ветлөмла, кызі вермас тырны прөстөј нога вөчөм ізаспыркөданјас.

Сы вөсна комбајнө ізаспыркөдан местаө унжыкысө пуктөны понтөм полотнојас, вөчөма пу планокјасыс, а полотно вылө пуктысө кымынкө бѣттер. Грохот да улысса төлөдчан вөчөма өткөда вартан машинакөд, сіз-жө лөсөдөма кык елеватор: өткікыс шепјасылы, мөдыс тусјасылы. Мөд елеваторсаң тусыс летчө сортірујтан цимдрө, көні торјалө јог көјдысы. Јог көјдыс мунө торја жөлөбөд да кісө мешөкө, сіјөс колө нуны бокө да бырөдны, мед ңе јөгөстны мусө.

Весалөм тус кісө торја бакө, кытыс вөчасөн новлөны вөлөн, а мукөдлаын торја жөлөбөд кісө муө.

Комбајнлөн став ужалан јукөдыс заводітө ужавны 20 вөв вына двігателөн, кодөс сувтөдөма вартан возвылын главнөј рама вылө. Комбајнсө му куза новлөдыны јітөны тракторө. Сөтөн ужалысјасыс колөны өтї тракторіст да мехаңык, кодѣ візөдө комбајн уж бөрса да лөсөдлө рычагөн пурт аппаратысылыс дорыш ногсө. Кор ізассө му вылыс оз чукөртны, комбајн мышкө ізас петанінө лөсөдөны вертушка, сіјө шыблалө ізассө оз му пасталаыс өткөда.

Комбајн 5 метр, паста візнуігөн лунтырөн вермө ідравны 16 га. Ічөтжык комбајнјаслөн, кодјаслөн өтчыдјөн нуан покостыс 2,75 м., вермөны ідравны 9 га. Тацөм комбајнјасыслөн торја двігателыс абу—сіјөс бөстөны тракторсыс коленчатөј вал пыр. Комбајнјас јылыс тыржыка вісталөм позас адзыны торја ңыгаыс „Тракторјас да Комбајнјас“ јылыс, рөч вылыс вуцөдөма комі кыв вылө да вузассө кңжнөј магаңінјасын.

Њ А Њ ВЕСАЛАН МАШИНАЈАС

Њанъ весалан машинајас торјалӧны кык группа вы-
лӧ: тӧлӧдчан машинајас, кодјас весалӧны бус-јогыс да
сортирујгчан машинајас, кодјас сортирујгӧны кӧјдыс да
торјӧдӧны јогыс.

Тӧлӧдчан машинајас. Кор вартӧны прӧстӧј вартан
машинаӧн, секи тусыс петӧ бус сорӧн, шепјог да лыа

сорӧн. Секи сјӧс лӧӧ леґ-

ны тӧлӧдчан машина пыр.

Тӧ лӧ д ч а н машиналӧн

(68-d серпас) ем кык гыр-

ыг пожја стан: вылыс да

улысса. Веґвѣлаторӧн пӧл-

тӧ вылысса гырыг пожја

стан вылӧ. Вӧрӧксӧ вӧјдӧр

кӧсталаӧны јашцӧкӧ, сесса

сјӧ лґгчӧ пожјас вылӧ.

Вылысса станын кыкпож-

ыг еша ез овлы. Вылысса

пожсаґ петӧ іґас да жуг,

мӧдсаґ петӧ шеп да усӧ

торја жӧлӧбӧ. Вӧзӧ став

тусыс кӧссӧ мӧд пож рґч-

јасӧд да вескалӧ улысса

пожјӧ, код пыр пожнассӧ

јог кӧјдыс да лыаыс. Тӧ-

лӧдчан машинаын пожјасыс вӧрӧшӧтчӧны пӧперӧг ногыс, мӧ-

бӧ куґмӧс ногыс. Куґмӧс ногыс уґжалӧн тусыс петӧ ӧдјӧ

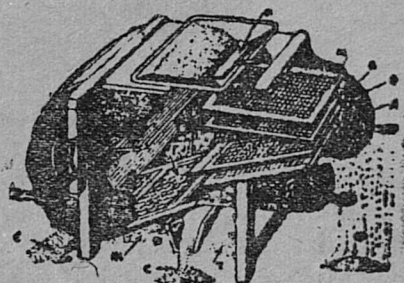
да оз вермы бура тӧлавын јогыс. Пӧперег ногыс тусыс

петӧ вӧжјӧжык да буржыка тӧлаӧ јогыс.

Кушӧм машинаын пожјасыс уґжалӧны куґта ногыс,

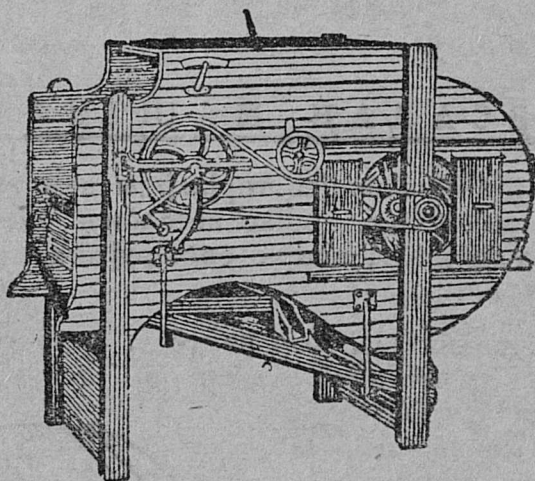
шусӧ „Кызӧ тӧлӧдан“ машинаӧн, кушӧмын пӧперӧг ис-

тыс—„мӧчаӧз тӧлӧдан“ машинаӧн.

68 сери. „Кресванка“ ыма тӧ-
лӧдчан машина шӧрӧдыс вундӧ-
мӧн. Шыґасјасыс петкӧдлӧны:
А—левдор пожјыс, Б—мӧд пож-
јыс, І—којмӧд пӧлӧна пож,
д—нӧлзӧд пож, Е—тӧлӧдчӧн тусыс,
Ж—доскӧ јогјас, Р—дотек, код
куґта лґгчӧ мӧд сорта тус. С—мӧд
сорта тусыс, Т—пескӧ тус сорас,
Ф—іґаса сорас.

Вөрөксө лезёны первој кызсө төлөдан машина пыр,
 а сесса мичаоэ төлөдан машина пыр. Төлөдчан маши-
 нао пожјасыс вөчсёны кыёмөн моз. Уна сикаса, гырыг

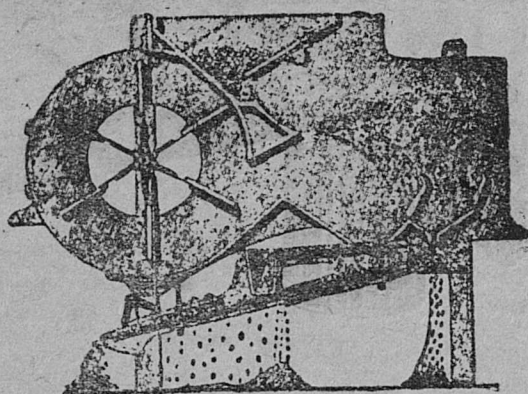
69 серп. Сорғыровка „Триумф“

да посны, рөжјасөн. Ужалігөн пожјассө лөгөдөны јона
 пөлынөн лібө омөлжыка, колөм сертыыс. Кор вөрөкыс
 улса өм секі пожјассө пунктөны јонжыка пөлөнөн, а кос-
 кө—омөлжыка. Кызсө төлөдан машина ужалө өдјөнжык
 мөд сикас дорыс. Емөс приводөн ужалан машинајас, најө
 өтөі часөн төлөдөны 3 тонна, кіөн бергөдлөмөн 1-2 тонна.

СОРТИРОВКАЈАС

Сортировкајас емӧс уна ҕикас, но ми тӧдмасаҕа сӧмын кодӧн јонжыка ужалӧны да унжыка паскалӧма.

Сортировка весылын шугӧ, кодӧ тӧрјӧдлӧ кӧјдыссӧ торја сортјасӧ вентиляторӧн. Тащӧм сортировкајас мијан вӧчалӧны немечјас сортировка „Триумф“ тип серпи (69-d да 70-d серпас).

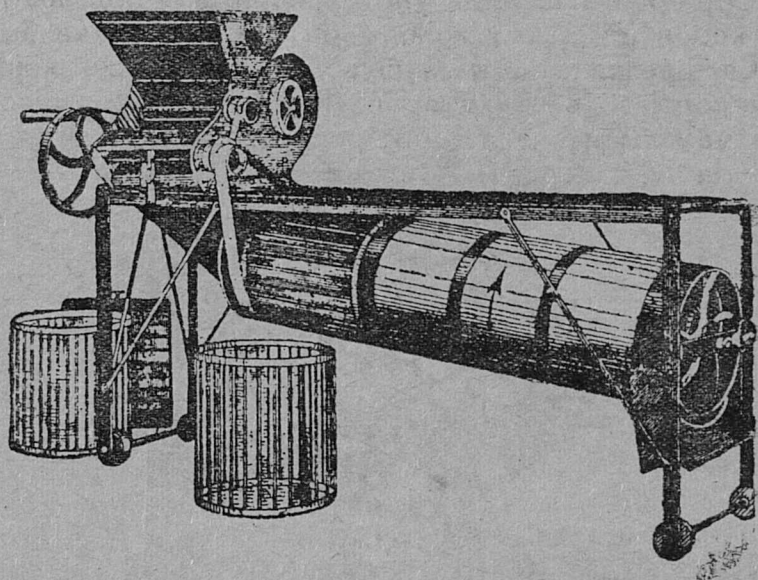

70 серп. „Триумф“ шӧрӧдыс вундӧмӧн.

Ужалӧгӧн кӧјдыссӧ первој кӧстӧны јашщӧкас, сесаҕ вӧлеју летчӧ камераӧ. Камераас ем вештасана кык вежӧс. Сӧкыджык ныр кӧјдысыс летчӧ первојја вежӧс воҕас да сес петӧ ныр кӧјдыс (первој сорт). Первојја да мӧдӧд вежӧсјас кӧстӧ усӧ посҕид мӧд сорта кӧјдыс. Первој сорта кӧјдыс усӧ улысса поҕ вылӧ. Вылысса поҕ вывтӧ мунӧ быд пӧлӧс туеыс да кӧлӧны сӧмын да лејтчӧны бокӧ гырыс јӧгыс. Сесса первој сорта кӧјдысыс летчӧ мӧд посҕижык роҕа поҕ вылӧ, код ныр петӧны посҕидик кӧлӧм јӧгыс.

Вежӧсјассӧ вешталӧмӧн поҕ чукӧртны первојја мӧбӧ мӧдӧд сортсӧ унжык. Јона ӧдјӧ бергалӧгӧн вермӧ уна вужны первој сорта кӧјдысыс мӧдӧд сорта кӧјдыс пыщкӧ. Сортировкалыс воропсӧ шӧркӧдҕема ужалӧгӧн кӧлӧ бергӧдны асгӧгӧрыс 40-45-ыс минутӧн. Секӧ часӧн пондас весавны 2 т. гӧгӧр.

Триерјас. Триерөн шусө цилиндрической сортировка. Сылөн вылыс вевтөма көрт мистөн, коді розьодлөма пышкөслаһыс да сижө шусө „јачејкајасөн“. Триер ужалө со кызі: кошсаһыс көјдысыс летчө цилиндр пышкө. Цилндрөө бергөдлөһы. Посніджык көјдысыс колө јачејкајасас; а кузжыкыс мытчысалас ортсө, цилндр

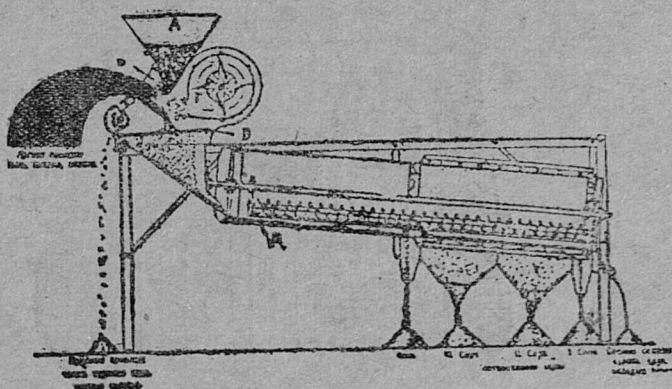
71 серп. Триер-куколөотборжык.

пышкөдыс улаһыс, мунө жөлөб. Сылөн вылыс бокыс матын көјдысјас мытчысан розјасысаы. Жөлөбсаһыс да сижө розјасас инмөһы проволока һөрјас. Цилндрыс бергалігөн сижө һөрјасыс һіртчөһы (инмалөһы) розјасас да кыскалөһы мытчысалөм көјдысјассө. Јачејкајасын пукалыс поснө көјдысыс мунөһы воғө да кајөһы вылө да һевылөз кыпалөм бөрын ғылаалөһы жөлөбө. Сижө жөлөбөдыс мунө помтөм виһт да петкөдө көјдыссө ортсө.

Кузжык көјдысыс, кодјас петасны јачејкајасыс, кутас мунһы цилндр пөлөн да петһы ортсө, мөдлаті. Тағі лөсөдөма да ужалө прөстөј триер. Тағөн сижө став көјдыссө торјөдө кык пелө, кык пөлөс сорт вылө. Триерһас су да шобдө көјдысјасыс торјөдөһы кукол көјдысјас. Сулөн да шобдөлә көјдысыс кузтанас 5-10 мм. а куколөһ көјдысыс лөө 3-4 мм. Триер јачејкајасыс розјассө 5 мм. паста лөсөдөмөн һајөс зев кокһда

поэо торјодны. Ташом тріерјасыс шусоны куколот-борыкјасон (71-d серпас).

Мед буржыка да унжык сорт вылө сортыруйтны көјдыссө, ем кык циліндра тріерјас (72-d серпас). Пер-војја циліндрас ячејкајасыс гырысөс, мөдас посныөс. Сы кынзи мөдөд циліндр помас ортысааныс пуктома циліндрическөј решетајас, көні ем кык пөлөс розјас.

72 серп. Кыквеса тріер шөрөдыс вундөмөн. А—көш, Б—туе вешталаи валік, В—пөж, Г—вентилатор. d—тріера циліндр.

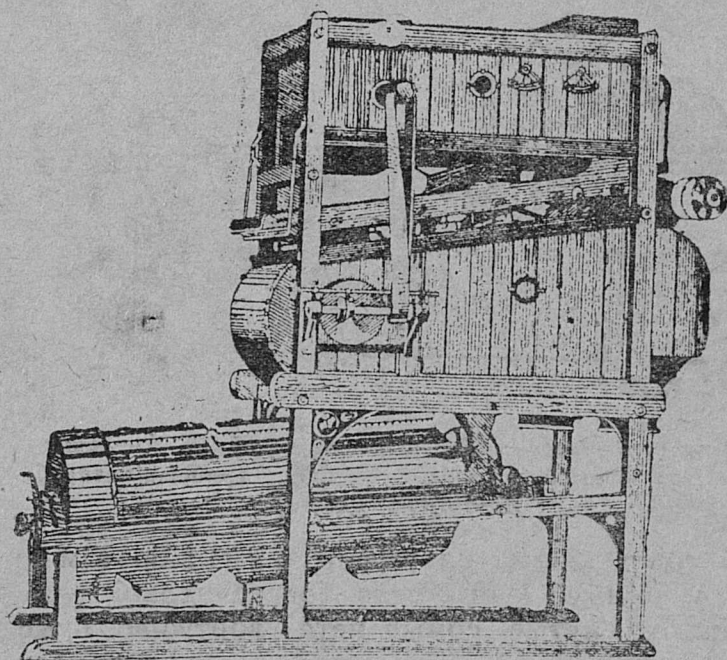
Ташом тріер вөчөма да ужалө со кызі: бостам весавны јогыс су көјдыс. Тусыс став јогнас первој усө ыжыд ячејкајасө да сетыс сөмын петө зөртујас, суыс став мукөд јогнас мунө воэө—мөд циліндрө, посныджык розјасаө. Татыс петөны жынја тусјас, куколјас да мукөд пөлөс посны јог. Міча суыс петө мөдөд циліндр помөдыс да усө ортыса пөж вылө. Тани суыс торјалө кујим сорт вылө. Којмөд сортыс (медомөлыс) петө посныдик розјасөд, мөдөд сорт— гырысжыкөд, а первојја сортыс петө пөж помөдыс. Первојја вөчөм тріерјасон вөлі весалөны да сортыруйтөны 2 т. мында кымын луннас, но бура, а өнја вөчөм тріерјас нөшта-на буржыкөс—кык мында весалөны да сортыруйтөны.

Мед бостны да көзны бура весалөм көјдысөн, колө первој лезны „Тріумф“ сортыровка пыр, а сы бөрын мед помөз-нын бостны ныр көјдыссө, нөшта колө лезны кык циліндра Тріер пыр.

Шөбді көјдыс весавны ем торја сортыровка, коді шусө „трещоткаөи“. Сылөн ем кык пөж. Первојја пөж-

пырыс мунö быд пöлөс јогыс, а мөд пырыс-нын мунö шобдi кöјдысыс.

Клевер весавны ем бара торја сортировка, шубö „кускута“. Сени сиз-жө ем пож, код пыр петö јогыс, а клеверлөн кöјдысыс колö вылө. Тажојас кыңзи ем i мукөд уна пöлөс сортировкајас. Уна сикаса кöјдысјас весавны.

73 серп. Кöјдысыс весавө кык машина пыр.

Кöјдыс весалан установкајас. Бөрја кадын совхозјасын да колхозјасын лоины уна пöлөс кöјдыс весалан да сортирујтан машинајас, кодјасөс суйөма öтi рама пыщкө да ужалöны öтпырјө ставыс. Ужалгөн, лөгөдöма-да öтамөдсө нiөтi оз падмөдны, оз зугны. Тащөм öтувја, öтi рама пын ужалан машинајас јона паскалöма немечјаслөн. Регыд мыстi лөгөдчöны вöчны сещöмсö мијан заводјасын-i.

Öтi сещöм установка петкөдлöма 73-d серпас вылын.

Кöјдыс весалан установкаөн поçö öтi дукөн весавны да сортирујтны сурс тонна һаһ, сы понда зев јона колö сещöмсö лөгөдны быд гырыс колхозлы.

ВИЗМУ УЖАЛАН МАШИНА- ЈАСЛӨН ДА ОРУДИЈӨ ЈАС- ЛӨН ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ

Кор колхозын лөсөдөны производственнөй клан, доңжалөны лун уж, јуклөны задањөјас бригадајаслы, секі бура колө төдмавны, унаө вермөны ужавны машинајасыс. Сы куча мијан колө бура төдмавны, кызі колө төдмөдны быд машиналыс производительность.

Машиналөн производительностөн шусө ужлөн лыд, мында вермө вөчны өтө часөн, либө лунөн. Ужаланлун лыдфысө 10 час.

Производительность быд машиналөн лыдфысө уна ног. Му вылын ужалан машинајаслөн производительность артавсө площадь сөрти, кымын гектар гөрсө, көзас, либө вунрае. Производительность вартан машиналөн, сортировкалөн да мукөд сөщөм машинајаслөн артавсө вес сөрти, кымын килограмм либө тонна вөчас, час лыдөн либө лун лыдөн.

Му вылын ужалан машинајаслыс да орудіјөјаслыс производительность лыдфысө тазі: војдөр колө төдмавны, унаө бөстө машина паста ногыс өтчыд мунөмөн, шуамкөт плугөн гөригөн, көзігөн, ышкігөн паскыда-ө мунө полосаыс да с. в. Сөсөа колө төдны машиналыс да орудіјөлыс өдсө, өдыс лоө вөв сајын, либө трактор сајын, кодөн ужалөны.

Кор төдам паста бөстөм машиналыс да бергалөмлыс өдсө, поңө лыдфыны производительность 10 часа ужалан луныс тащөм ногөн: бөстны паста ног мунөмсө мунан өд вылас, кодөс вөчө өтө секундын, секі лоө площадь, кодөс машина ужалө өтө секундөн. Кор пастасө лоө мерајтөма метрөн, мунан өдсө сөзжө петкөдлөма метрөн, сөјө кутас лыдфысыны квадратнөй метр вылө вуждөм площадьөн. Тајө площадь лоө ужалөма өтө секундөн. Кор колө төдны, унаө ужалөма өтө минутын, секі пло-

щадлыс ыждадун өктөны (х) 60 ылаө. Медым төд ны унао лоо ужалөма 1 часын, колө өктыны (х) нөшта 60, ылаө. Тащөм ногөн лоо час лыд производительнос-машиналөн лөбө орудлөлөн, кодөс петкөдлөма кв. метр рөн. Ковмас-кө тајө плөщадсө вужөдны гектар ылаө, секи квадратној метра лыдпассө јукөны 10.000 кв. метр ылаө. Медым бостны производительност 10 часа ужалан лунаыс, секи гектар лыдсө бостөны 10-ыс.

Тащөм арталөмыс вөчысөсө быд машиналы да медым быдыс ылаогөн да ылапөв ые артавын, колө төдны со кушөм ног: мед төдмавын производительност 10 часа ужалан лунын гектар лыдөн, колө мунөм пастаысыс метра лыдсө өктыны (х) мунан өд ылас метра лыдөн-жө да лоөм лыдпассө өктыны 3,6 лыдпас ылаө.

Шуам көт, колө артавын производительност вөла ышкан машиналыс, секи вөчөны со кыці: мунөм паста, шуам 1,3 м. вөвлөн мунөмыс 1 м. секундын, өктөм бөрын лоо 1,3 нөшта өктыны 3,6 ылаө, секи ставыс лоо 4,7 на лунын. Лөбө таці $1,2 \times 1 \times 3,6 = 4,7$ га.

Ковмас-кө артавын производительност тракторөн кыскалан өтө ышкан машиналыс, арталөны тащөм ногөн: мерајтөны өтчыдјөн мунан пастасө, кодө, шуам, лоо 2,4 м. паста. Трактөрыс өтө секундөн мунө 1,25 м. 3,6 ылаө өктөмөн 10 часса ужалан лунын производительностыс лоо 10,8 га. 15-30 вөла ына тракторјас „Формол“ да „Интернационал“ өтпырјөн кыскөны кык машина да налөн производительностыс лоо бурещ 21,6 га.

Медым төдны өтө мөд машиналыс производительнос-сө, машинајасысыс мунанпастасө, колө бостны 1 м. Тақсө кокнөджык лыдсынысө. Медса-нын тақсө кокнөд-жык артавын, кор өтө трактор бердө јитчысөсө уна маши-најас. Шуам, кымынкө пөнајас, көчан машинајас да с. в. Колө сөмын төдны мунан өдсө да сјөс өктыны 3,6 лыд-пас ылаө. Секи петасын тащөм лыдпасјас: вөвлөн мунан өдыс шуам 1 м. секундын, сјакө 1 м. паста быд маши-налөн производительностыс лоо 3,6 га лунын; бостам-кө тракторлыс мунан өдсө 1,25 м. секундын, паста-1 м. секи производительностыс лунын лоо 4, 5 га.

Мед вөчны шукөз арталөм, колө шукөз (точнөја) төдны тракторлыс мунан өдсө. Быд тракторлөн ветлан өдыс абу өткод, торјалөны кык, а мукөдыс і кујим нога мунан өдјас ылаө.

ТРАКТОРЈАС МУНАН ӨД ЈЫЛЫГ ТАБЛИЦА

Метр секунд да кілометр-час лыдпасјасөн.

Мунан өд.	„Фордзон“.		„Интернационал“.		„Формал“.		„Каверпиллер“.	
	М. с.	Км. ч.	М. с.	Км. ч.	М. с.	Км. ч.	М. с.	Км. ч.
1-ја өд	0,7	2,5	0,3	1,2	0,2	0,9	0,2	0,8
2-д өд	1,3	4,6	1,6	5,7	1,3	4,8	1,2	4,2
3-д өд	3	10,6	—	—	1,8	6,3	1,6	5,7

Тайё таблица серти поё вайодны откодалан таблица виэму ужалан машинајаслы да орудјіјаслыг лунса производительност вылө. Тракторлыг і вөвјаслыг мунан өдсө бсстөма откодөс.

Вөла да трактора ужалан машинајаслыг производительност арталан таблица

Гектар вылө 1 секундаөн метра мунігөн.

Мувиужалан машинајас да орудјіјас.	Вөлөн ужалан.	Тракторён ужалан.
Өтө корпуса плуг	0,5-0,9	2
2 корпуса плуг	1,4	—
14-рада көзан машина	6	—
22 рада „ „	—	14
Ыцкан машина	4,5	8
Колта вөнавлана вундан машина	5	7-8
Комбайн	—	9-12-20-24

Кор та серти кутан артавны вөлөн ужалан машиналыг производительностө, колө чінтыны сес 20% мында кымын вөв сулөдөм да мукөд сещөмтор јурас, кызі ужыс мунө секи ічөтжык производительностөн. Ошкөн ужалігөн колө чінтыны 25% мында кымын, сіјө вөжјөжык ветлөдлө ужалігөн вөв дорыс.

МАШИНАЈАС ГЫРЫС ОВМӨСЈАСЛЫ

Кор тыдавны кутас машинајаслөн производителност, пыр-жө адзам, гырыс колхозјасө да совхозјасө оз тујны вөлөн ужалан важ көлујјас, а колөны ыжыджык машинајас, ыжыджык производителностөн. Вөла машинајас оз вермыны вежны гырыс тракторнөј вын: 1) уна вөв долдалөм абу выгөднө, өтвыв ужалгөн најө вештөны уна вын прөста да вөв вөзөм сувтө јона донөн тракторјас вылө вөзөм рөскөдјас сертi; 2) вөла машинајас трактор бердө домавны позө корјасө-кө, абу трактор бердө прiспособитөма да регыджык кiссөны: жугавлөны, сөсса уна машина крукалгөн крукалан чепјас лөоны јона грузнөјөс да сөкыдөс, вөла машинајас трактор дiнө домавлөны сөмын нарошнө тракторө вөчөм машинајас вотөз; 3) кор ужалөны векныда бөстан машинаөн, ужыс сөдө омөлжыка, тасаһ тыдалө, мыј өтвыв олгөн ужалгөн колөны гырыс машинајас.

Мiјан сөвет правительство өнi шуiс заводјаслы еновтчыны важ iчөтiк машинајасөс да орудiјөјасөс өтка овмөсјаслы вөчөмыс да вужны гырыс, сложнөј машинајас вөчөмө, кушөмјас колөны өнiја кадө гырыс овмөсјаслы. Тажө (1930-1931) вөө шуөма сөдтыны ташөм машинајас:

1. Плугјас Англо-болгарскөј тiпа „ОК“
2. „ културнөј тiпа ВСН
3. „ кык корпуснөј тiпа НС да дТЛР
4. Лушiмныкјас ЛТР
5. Пиһа „Эгзаг“ сөкыд тiпа.
6. „ пружиннөј 9 пиһа.
7. „ дискөвөј 12 пада.
8. Культиваторјас планет № 17,2
9. „ „ № 8.
10. „ пружиннөјјаса ПСЧ.
11. Көзән машинајас дискөвөј 12 пада.

12. көҙән машинаһас сошһиковөй 13 "
13. " уһиверсалһнөй 13 "
14. " оһородһнөй „Сенһюр“
15. " травһанөй Кроуна.
16. " " Сакко (вөла).
17. " сбекловичһнөй комбиһированһнөй.
18. " кукурузһнөй.
19. " хлопковөй.
20. " тукөвөй.
21. " сноповһазалка.
22. Клеверһнөй терки.
23. Подсолһечһнөй терки.
24. Һарһасан.
25. Мырперһалан.
26. Пөтка виҙанһн вентар.
27. Шпалат.
28. Сад-оһородһнөй инвентар.
29. Мемһоративһнөй (виҙ вөчан, һуркостан) инвентар.
30. Вөлөн кисталан машинаһас.

Механическөй таһөн инвентарһас:

31. Плугһас 2-3 да 4 корпусһнөй.
32. Лушһильһики самыча.
33. Пһнаһас дискөвөй.
34. " рычажһнөй.
35. " культиватор.
36. " буккера.
37. Пһна да көҙән сошһиковөй 19 рада.
38. Көҙән дискөвөй 24 рада.
39. Вартан машина сложһнөй 0900,1100.
40. Һзас шыран.
41. Комбаһн.
42. Турун сһлосуйһны шыран машина.
43. Тракторһнөй тележкаһас.
44. Турун личкан-прессуйһтан машинаһас.

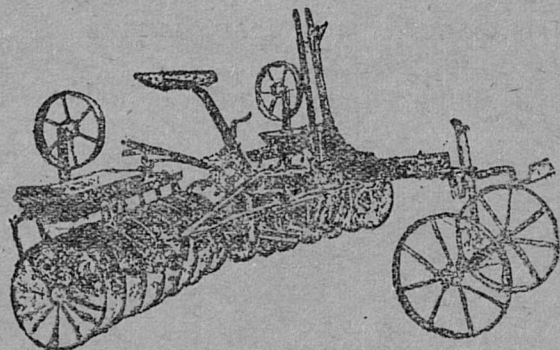
МАШИНАӨН ВӨДИТЧӨМ ДА НАЈӨС ВІЏӨМ

Машинајасөн вөдитчөм да најөс дөчөритөм жылыс колө бура төдны. Виңму ужалан машинајасөн оз вөдитчыны сецөма, кызі заводса машинајасөн. Виңмуужалан машинајас ужалөны вонас зев регыд, а мукөд кадсө сулалөны-дај, он-кө буржыка виңөд машина бөрсө, сiјө јонжыка важмас да щыкө прөста сулалігас сiмөм вөснаыс. Лысфыны-кө, дырө машина овлө уж вылын, тыдовчас: шөркөдө вөдитчөмын машина сулалө ужтөгыс 6-10 мында унжык ужалөм дөрсыс. Плуг ужалө вонас 2 төлыс гөгөр, көзан машина төлысөнжыңјөн, ыцкан машина 1 төлыс, вундан $\frac{1}{2}$ -1 төлыс, вартан машина 2 төлыс, сортырујтчан 2 төлыс, а мукөддырјі сөмын кымынкө лун да с. в.

Отка овмөсјасын машинајас ужвылын овлөны нөштана регыджык. Виңыд колхозын машина ужалө дыржык.

Гөла да шөркөдө олыс кр-на тајөс бура арталөны. Машинаөн ужавны котыртчөны да сiңөн мездысөны кулақјас нарөитөм улыс.

Крестөнын Цветков „Беднота газөтын“ (јул 1929 в.) гiжө:

ВАРТАН МАШИНА

КОЛОСАЈАС ВЫЛО

Преображенскöй райкоопхлеб (Коперскöй округ. Войвыв Кавказ) ид кöза кампаңньö дырји вöчис зев бур опыт ви́зму ужалан машинајасөн öтвыв ужалөм ку́за.

Сіјö чукöртис лөсөдчөмөн (договорөн) 19 тріер да организујтис кујим тріернöй „колонна“.

Колоннајас ужалисны техник да агроном индалөм серті.

Кöйдис сортирујтөм ку́за округувса плансö најö панјисны кујим пөв мынды. Öтi тріерыс выло нагрукасыс сөдис 15 пөв мында.

Преображенскöй райкоопхлеб тази-жө вöчис һаң ид-ралан кампаңньö дырји-и, сіјö заводитис һаң идравны да вартны гырыс кöзајствоын моз.

Ыжыд овмөсын öтi вундан машина вундö 125-200 га кöза, öтi колта вöңавланыс 250-600 га-öз, öтi вартан машинаыс 50-750 га-öз.

Машинајасыс лөоны посңи производственнöй öтувчөм-јаслөн да ашшөрјөн олыс крестаналөн, кодјас оз вермыны тырмыз ужөдны машинајассö асланыс овмөсын-һи бокын-һи.

Абу машинајас бөрса бура ви́дөдөм, сы вöсна машинајасыс јона жүгавлөны да вооны шогмытөмөз.

Öнi Преображенскöй райкоопхлеб вөчө договорјас торја производственнöй объединеңньөјаскөд, кресткомјаскөд вартан машинајас выло. Тазикөн лөө чукöртөма 35 вартан машина. Райкоопхлеб асһаңыс лөсөдө кымынкө зик выл вартан машинајас.

Тајö став вартан машинајасыс лөө организујтөма кујим вартан колонаö. Быд колоннаын лөө старшöй техник да агроном. Став машина лөө обеспечитөма ремонтөн.

Нагрукка машинајаслөн лөө вывти ыжыд. Уж кутас мунны кык сменаөн, 16 часөн суткі.

Медвозын колоннајас кутасны ужавны контракті-рујтөм көзайн. Вартан уждон лоө јона улын колөм воста дорыс. Гөла олыс овмөсјаслыс шуөма бостны 7% һаһөн, а шөркөдә олыс овмөсјаслыс 8%. Быд вартан колоннаын агрономлөн олөм јона бурмөдө ужсө.

Рајкоопхлеб воэвыв лыдәс став рөскөдсө да докөдсө, вөчис смета, да тыдовчис, мыј колоннајасыс ваясны оз еща барыш. Ремонтыс сувтас донтөмжык ыжыд нагрузка вөснаыс. Трјернөј, вартан да һаһ идралан колоннајас — лооны выл формаа ужјас, коді зев бур сиктса гөл јөзлы.

Колоннајас кыскөны өтвывса ужө, кучкөны кулак нарвөтөмлы, кодјас нажөвөтчөны јөз шоша вылын.

„Воэө ыжыд бур көсјөдөны вартан да һаһ идралан колоннајас, јонмөдөны вөзмуужалан коопераціјаөс.

Прөизводство вылын ужалан крөстанскөј орувөјјөјас өтувтөмөн сетисны сөщөм эффект, кущөмөс ез кужны мөвпыштны мјан практикјас — шуис Сталин јорт.

1930 воын тувсов кампаһнө зоһнас имөтөдөс Сталинлыс кывјассө. Машинно-коннөј станціја јонжыка сөдтис уж плугјаслыс да көзан машинајаслыс.

Отка овмөсјасын-кө радсөвөј көзан машина ужалөс өтө смена, машинно-коннөј станціјаын ужалөс 2-3 смена, мөд ногөн-кө — машиналөн нагрузка сөдөс 100-200 %.

Тазікөн машинно-коннөј станціја восталөм бура вермөс ужавны вөзмуужалан крөстана көлујјасөн.

Сложнөј машина да тракторнөј вын испөзүтөмөн, шуам: уна корпуса плугјас, һаһ идралан сложнөј машинајас — комбайнјасөн, сложнөј вартан машинајасөн ужалөм, практикаыс петкөдлөс, мыј медбура, медјона тајө машинајасыс ужалөны машинно-тракторнөј станціјаасын. Машинно-тракторнөј станціјааслөн ем 100-200 трактор, мастерскөјјас, агрономјас да мехаһикјас Му ужалөмыс машинно-тракторнөј станціја колхозлыс бөстө $\frac{1}{4}$ мөбө $\frac{1}{3}$ јүкөн урожај.

Нөшта колө шуны, мыј машинно-тракторнөј станціја лептө урожај колхознөј мујас вылын аслас донтөма ужалөмөн.

Тулысын 1930 воын унжык машинно-тракторнөј станціјајас петкөдлөсны асөыныс бур уж.

Өнө вөзөдлам өтөк јүөр „Беднота“ гаэетыс (68-№).

П Р И М Е Р Н Ё Ј У Ж Ј Е Г О Р

А Ы К С К Ё Ј М Т С-лѐн

Јегорлык (донској округ) Јегорлыкској МТС Арма-вирској округын ужало вывти бура. Ѓол лунѐн 52 трактор ужалгѐн станција гѐрис 1000 га да сымында-жѐ кѐзис. Гѐрд колоннајас сетисны збылвылѐ бур уж. Сод-тѐдѐн тыртѐма кѐрдыс чукѐртан план, бур дисциплина колхозникјас костын пуктѐмѐн да бур бригадајасѐс бѐрјѐмѐн тырмыц тыртѐма кѐза план.

Колхозникјас коллектив правленьѐ да администра-ција МТС кѐпод улын петкѐдлिसны ассыныс сѐлѐмыс-ужалѐмсѐ. Мувылын уж век пуѐ; кѐнѐм оз мешаѐт ужалѐмыс. Весѐг воѐын ужалѐны.

Колхозникјасѐс 50 керкаѐн јуклѐм пыѐдѐи Јегорлык-ској МТС став колхозѐ јуклѐ пыр ужалыс бригадајас-вылѐ, кѐрјас кутасны кывкутны став тувсов кѐза да пуктас-верти. кѐн торја јѐзјас велаласны ѐти пѐлѐс ужѐ.

Медбур совхозјас вылыс, станција организуѐтис табор, кѐнѐ емѐс уцлан вагоцникјас, а сѐз-жѐ и пуѐдѐм ва-бакјас. Сени-жѐ сеталѐны пѐс сојан да зѐнталѐны трак-торјас.

Орѐјисѐм бригадајаслѐн да колхозјаслѐн муѐ бура-Ломтысанлѐн рѐскод чѐнис 18 кг. гектар-вылѐ.

Та кыѐѐи 1930-вѐса тувсов кампаньѐлѐн опы-петкѐдлѐ, машинно-тракторнѐј станцијајаслы да гырыс-колхозјаслы удаѐтѐчѐ лептыны машинајаслыс-нагрузкасѐ-ѐтик рајонсаѐ, мѐд рајонѐ шыблалѐмѐн.

Централно-черноземнѐј областыс март тѐлысын, кор-областыц тувсов гѐрѐм-кѐзѐм оз-на вѐли мун трак-торјасѐ крукавлан машинајас вѐли шыбытѐма Крымѐ. Кѐза помасѐм бѐрын Крымсаѐ машинајасѐс торја по-јевдѐн вајисны бѐр Централно-черноземнѐј областѐ, самѐј кѐза заводѐтѐг кѐжлѐ. Таѐкѐн машинајас ѐти воын-удалѐсны „кык тулыс“.

Апрел 1-д лунса „Кооперативнөй жиън“ гачетын гижоны „**Отык районсаъ мөдө тракторјасөс шыблялби ассө вештис.**

Крымө мөдөдлан тракторјас вөчисны ассыныс сетөм уж: Джанкөј районунын најө гөрисны 3199 гектар коккөм, көзисны 478 га, гөрисны ежа 691 га, а районунын Саккајас көзисны 1.500 гектар. Тракторјасөн мөдөдлөм черноземнөй област јона отсалис Крымса колхозникјаслы, гөм да шөркөдә олыс крестаналы нүөдны тувсов көза“.

Отвылыс ужалөм јона кыпөдө нагрукасө машинајаслыс (сізкө, төдөмыс, дөнтөммөдө ужсө), кодјас ез вермыны лоны торјөн олыс крестана овмөсјасын веситө оз вермыны лоны заграңчаса гырыс капиталистическөј овмөсјасын.

БОРЈА КЫВ

Машина кутас дугдывтөг ужавны сөмын сек, кор сы бөрса лоо бура дөчөритөм, кор уж бөрын бура видлалөмөн вөчасны ремонт да вичасны кызи колө. Торја машинајас жылыг гижигөн ми петкөдлим кызи пуктыны да вичны, а сиз-жө вичтавим ремонт вөчөм жылыг. Быд колхозныкы колө бура төдны да ужавны тајө индөдјас серти, вичөдны и мукөд колхозныкјас бөрса, мед сиз-жө вөдичисны бура.

Колө төдны, мыј колхозса мујас вылын дугдывтөг ужалыг гырыг машинајас јонмөдөны социалистическөј овмөс, кучкөны кулаккы да сылы отсасыјаслы. Быд жугалөм да ужтөг сулалан машина, лок ногөн вөдичөмыг оредө колхозлыг кыпалөмсө, сетө отсөг кулак агитацјалы. Сы вөсна совет власт өнi косасө нелучкiа машинајасөн вөдиччыјаскөд.

Наркомчөм 1930 во апрель 12 лунса постановьжыбын шуөд: „Сојувнөј республикаса став Наркомчөмјаслы, колхозцентјраслы, совхозцентјраслы да совхоз трестјаслы

СССР Наркомчөм сведеньнөјас серти вичму ужалан машинајас колхозјаслөн зев јона порвитчөмаөс да жугавлөмаөс, сы вөсна өткымын колхоз да совхозјасын производственнөј план оран выјын.

Унжык местаын машинајас порвитчөмаөс накөд лока вөдиччөмла. Бурдисциплина пуктөм куца да машинајаскөд буржыка вөдиччөм куца өнөз кызи администрацја сиз-жө и став колхознөј общественность, вичөдисны чунпыр, сы вөсна өстаткi кадын кутис шөкыджыка порвитчыны машинајасыс, тани кутиснынын лоны вредитөмјас.

Тајө тырмытөмторјассө колө өдјөжык бырөдны да воөдө кежлө медглавнөј ужөн колө лыдчыны машинајас дөчөритөм.

Та гөгөр колө бура вичөдны став колхозно-совхознөј общественостлы.

Техник-инженерјаслы јондыка та куца нуодны сорид
јов пөвсын. Ордјысөмөн лөсөдны бур дисциплина, бирөдны
дышјасөс да вредителјасөс. Машинно-тракторнөј станция-
са да совхозса директорјаслы колө: 1) бөрјыны ответс-
веннөј мөртөс, коді ескө буржыка кутіс визөдны машина-
јас бөрыс 2). Лөсөдны премја коді буржыка визас
машина порытчөмыс да жугавлөмыс.

3). Машина-кө жугөдасны нарөшнө, мбө локнога
вөдөтчөмөн, мыжајасөс сыыс мыждыны март 28-д лунса
РСФСР Верховнөј суд пленумөн шуөм берті.

СССР-са НКЗ-ыс нарөднөј комиссарбөс вужыс
Калмакович.
Колхозцентрын журамыс
ЈУРКИН.

Иис. № 4764.

КОМИ ГОСИЗДАТ ЛЕҢИС СО КУЩОМ ВЫЛ ҢИГАЈАС

В. З. ЈЕГИН—Странаос електрофицирујтан
Ленинскөј план.

Герпасјаса, 51 лб., донис 35 ур.

О. ДРОЖЖИН—Кущом бур сетө електри-
чество овмөслы

Герпасјаса, 64 лб., донис 35 ур.

Кыкнан ыгаыс гижөма гөгөрвоана кокны кыв-
жөн. Вежөртөма кущом ужјас вөчө електриче-
ство да кызи електрофицирујтчө Совет страна.

Колана быд лыддысан керкаө, быд гөрд пе-
лөсө, бын вөрлезан участокө.

А. ЛЫТВАК—ЗАВОДТӨНЫ УЖАВНЫ ГИ-
ГАНТЈАС.

Герпасјаса, 37 лб., донис 15 ур.

БОЛШЕВИСТСКОЈ ГЛОТ—РОЧ ВЫЛЫГ
ВУЖӨДИС ГЕМО БАТРАК.

Герпасјаса, 29 лб., 40 ур.

ИЛЈИНСКОЈ—ВОЛВЫВ ВІРЈАС да ПӨСКО-
ТИНА БУРМӨДОМ.

Герпасјаса, 37 лб., 30 ур.

Колана быд колхозлы, быд өтка олыс крестаналы.

А. ШРАНДТ—ЈАЛВӨЧАН ФАБРИКА.

29 лб., 20 ур.

А. САВЧЕНКО-БЕЛСКОЈ—ТРАКТОРЈАС
да КОМБАИНЈАС.

Герпасјаса, 71 лб., 50 ур.

ҢГА ПОЗӨ СУРӨДНЫ НАЛОЖЕННӨ
ПЛАТЕЖӨН.

Адрес: СЫКТЫВКАР, ИЗДАТЕЛЬСТВОЛӨН МА-
ГАЗИН.

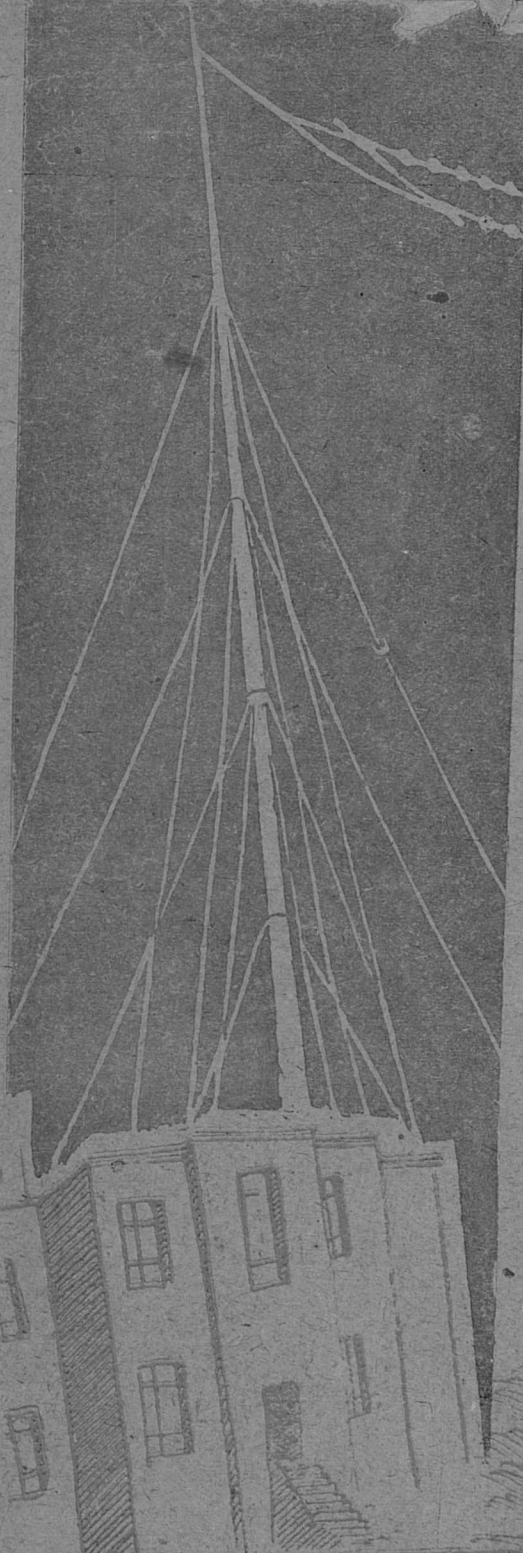
добыч 70 ур.

2447

Коми-3

3-1628.

ЭБ

1-363030